

magazin istoric

SERIE NOUĂ – AUGUST 1997

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretar general de redacție:
Ioana Ursu

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă (responsabil de
număr), Dorin Matei,
Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesci,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

**București, Piața Valter Măărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea**
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 615.09.91

Tipografia R.A.I. – „COREST” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Impresionant monument de cult, biserica-cetate de la Biertan, jud. Sibiu, a fost inclusă de către UNESCO în 1993 pe lista monumentelor patrimoniului mondial (p. 23)

4 În medalioanele de pe coperta 4: stânga – actualul mecanism (realizat în 1883 de brașoveanul Joseph Roth) al orologiului bisericii care funcționează din 1508 în Turnul ceasului; dreapta – orga construită și montată în 1869 de maestrul vienez Carl Hesse, în locul celei vechi, dată în folosință la sfințirea bisericii în 1524. Fotografii realizate de prof. Dan Fonosch și Cristian Sencovici (p. 23)

2 Cele aproape șapte decenii ale domniei lui Franz Iosif înregistrează schimbările prin care Europa a trecut nu numai în plan politic, social, economic sau cultural, ci și în ceea ce privește mentalitățile, obiceiurile, moda ș.a. Grafică germană de la mijlocul veacului trecut, când la modă erau... crinolinel (p. 84)

3 Pentru locuitorii Romei antice, prezența barbarilor reprezenta un supliciu. Astfel și-a imaginat un pictor din sec. XIX năvălirea lor (p. 89).

Album istoric

1 Ofițeri români în gara Buftea în vara lui 1916 (stânga sus); generalul Al. Averescu și autograful său; surori de caritate (jos)

2 Regele Ferdinand (dreapta), generalul Eremia Grigorescu (mijloc) și generalul Al. Averescu pe front în 1917 (sus); de la stânga la dreapta: prințul Carol, regele Ferdinand, regina Maria la o festivitate de decorări

3 Generalul I. Rășcanu (în centrul imaginii), și mitropolitul Pimen al Moldovei, la Măărășesti, în vara lui 1917 (sus); regina Maria, prințul Carol (în centru) și generalul Traian Moșoiu

4 Ofițeri ruși în vizită la Cartierul General al Armatei 1 române (sus); la spitalul militar al Armatei 1. (p. 43 fotografii inedite din timpul primului război mondial, păstrate în colecțiile Arhivelor Naționale ale României, din București și puse la dispoziția noastră de doamna Elena Istrățescu)

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

august

1997

4 Din cărți bătrâne

T. CIPARIU

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ÎNCĂ NEȘTIUT

5 Condiția înfrântului: „Îmi asum întreaga răs- pundere“

Prima oară, stenograma
unui interogatoriu luat
mareșalului Antonescu la
Moscova

I. SCURTU

9 Cu ochii celuilalt

Cum au văzut germanii
23 august 1944

K. SCHÖNHERR

15 Misteriosul informator al doamnei Kollontai

Secretele cancelariei Reich-
ului pe adresa misiunii
sovietice din Stockholm

F. DOLGHIN

ISTORIA CARE DOARE

17 Nesfârșitul drum către casă

Soarta prizonierilor ro-
mâni din Est și din Vest

A.L. DUȚU

21 Deportați, după opt secole

Eveniment istoriografic:
trei volume despre tragedia
sașilor

A. MARGA

23 Biertan – aici, în Europa

Nu putem lăsa să piară
asemenea mărturii cul-
turale

CH. RICHTER,
C. SENCOVICI,
D. FONOSCH

26 Detaliul tehnic al mortii

O arhivă necunoscută tran-
șează controversa came-
relor de gazare

30 Brâncovenii – credință și pătimire

A. PLĂMĂDEALĂ

CAROL I - DESTINUL UNUI SUVERAN – DESTINUL UNEI ȚĂRI

33 Refuzând trecutul

Istanbul, 1866; principele
român sfidează protocolul
Porții

D. ONCIUL

37 1914. Hotărârea ultimă

Voința țării mai presus de
chemarea sângelui

C. DIAMANDI

43 Prietenie statornică

1957: un general francez
despre camarazii români

V. PÉTIN

46 Miracol: reconci- lierea franco-germană

F. DOLGHIN

**VREMURI PE CARE
LE-AM TRĂIT**

48 În București, acum
50 ani

I. LĂCUSTĂ

52 P.C.R. își ucide
creditorii

L. BETEA

56 Partidul e-n toate,
deci și în sport

*Disputa Steaua – Dinamo,
arbitrată în Consiliul de
Miniștri*

I. LĂCUSTĂ

59 Ieșirea din
timiditate

*Efectele Cortinei de Fier
asupra culturii române*

S. MARCUS

**ÎN CULISELE
VEACULUI XX**

63 Odiseea unui
american oarecare

C. POPIȘTEANU

64 Așa cum i-am
cunoscut

*George Orwell, William
Donovan, Allen Dulles, Wil-
liam Casey*

A. JOLIS

71 Corespondent la
Geneva

*O conferință de pace
pentru două războaie:
Coreea și Indochina*

E. PREDA

79 „Țarul“ Andorrei

*Un aventurier rus, suve-
ranul micului stat*

G. CALMGRAN

81 O himeră devenită
coșmar

*Prima tentativă rusă de a
cucerii Afganistanul*

84 Franz Iosif – linul
drum spre abis

Sfârșitul poveștii

I. BULEI

89 Amante și
prostituate în Roma
antică

A. VĂDEANU

93 Cine a inventat
roata de distracție?

RUBRICI

14, 29, 94, 95

Cărți sosite; Rebus
istoric; Dialog

47 Fondul Proprietății
de Stat

70 Fundațiile
Internationale
Constantin Brâncuși

**MAGAZIN ISTORIC
– 30 ANI**

32 UTE ANNELI
GABANYI
Südost – Institut, München

95 Mitropolitul
NICOLAE

TIMOTEI CIPARIU

Din cărți bătrâne

Eu de când mă aflu cu ceva pricepere, totdeauna mă simții cu oarecare venerațiune către cărțile bătrâne românești. Mai întâi curiozitatea mă trăgea către ele să văd: cum vorbeau bieții străbunii noștri? Vorbeau ei ca noi, ori altminterea?

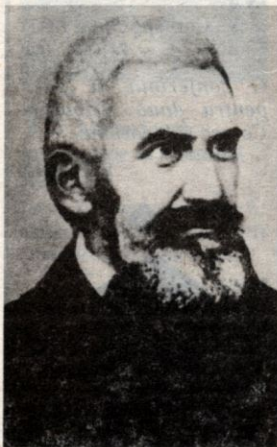
Apoi după ce petrecui una, nu mă mulțumii numai cu atâta, ci curiozitatea mă purtă și mai încolo, ce să văd dacă oare alte cărți tot așa sau mai bătrâne vorbesc aceeași limbă și încă tot mai altminterea?...

Românii noștri încă aveau limba bisericească, care e mai regulată decât multe dialecte de ale noastre, mai ales ortografia ei e mai etimologică. Cu această limbă și ortografie se folosisă prea bine românii îndelung timp. Și merită ca această limbă și această ortografie să se ia de bază pentru limba și literatura românească cea profană...

În acele cărți bătrâne pentru sărăcia literaturii noastre și atât de tinere după anii peregrinațiunii noastre pe câmpul Daciei, ce am aflat, domnilor? Răspund: Ce să aflu? Ce află fiecare român care le citește; o limbă mult diferitoare de limba cum o vorbim acum; multe cuvinte ce nu le mai auzim vorbindu-se nicăieri; multe fraze astăzi necunoscute; multe forme gramatice de care astăzi nu mai aflăm urmă aiurea; unele care astăzi se aud foarte rar, iar în ele se afla foarte dese, afară de acestea, un stil, o sintaxă care astăzi mare parte nimenea nu le mai întrebuințează.

Eu însă domnilor nu vorbesc nici de cuvinte slavice, de care gem, nici de unele particularități smentite, care nici în ele nu puteau lipsi cu totul, fiind scrise de oameni fără nici o știință, afară de știința limbii slovenești.

Ci vorbesc de cealaltă parte a tezaurului cărților acestora care, de la întâia vedere, m-a uimit și m-a incitat; atâta regularitate în forme; atâta în sintaxe; atâta varietate în fraze și compuse, câtă nu ai aștepta

niciodată de la oameni așa neînvățați și din timpuri așa de barbare. Și încă cu cât cărțile sunt din ani mai vechi, cu atât și aceste toate calități bune sunt în măsură mai copioasă.

Mărturisesc, domnilor, că această descoperire, iertați-mi expresiunea, ce o făcui în aceste cărți bătrâne m-a mângâiat și mi-a aprins inima și la mai intense cercetări filologice; sau, ca să mă exprim mai scurt, ea mi-a croit tot cursul ce l-am alergat până acum pe câmpul literaturii române filologice.

Acea învăpăiere mă mișcă mai mult și mai mult nu numai a cerca după mai multe și cât de multe, sau dacă s-ar putea după toate monumentele acele bătrâne, ce ne-au mai rămas din

acești abia doi secoli (XVI și XVII) de literatură veche românească, spre a continua și mai încolo studiile filologice pe aceste baze, istorice nu imaginare, ci și a extrage dintrânsele tot ce mi se părea demn și apt spre îndreptarea limbii românești atât în respectul formal cât și material.

Fiindcă eram și sunt de acea părere cum că tot ce se poate afla că a fost în uzul românului, chiar de ar fi și mai vechi decât doi secoli așa de aproape, cu tot dreptul se ține de tezaurul limbii românești și nu poate să se ignoreze decât numai de către aceia care numai prezentului dau tot dreptul, iar trecutul lui deneagă orice drept și îndreptățire.

Deoarece nu se poate nega că precum noi suntem fiii și nepoții părinților și moșilor noștri, așa și limba e fiica și nepoata limbii părinților și moșilor noștri, și a disprețui limba acestora ar fi tot atâta cât a ne lepăda și a ne rușina de originea noastră și de părinții și moșii noștri.

(Discurs ținut în Adunarea generală a Asociațiunii Române Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român, 22 iulie 1862; fragmente)

Documente
sovietice
inedite

Исторический архив ЦСР РК

Procesul Verbal arestatului Antonescu Ion

26 iunie anul 1945

Antonescu I. născut în anul
1882 în orașul Pitești (Rumînia)
ruman, din familia militară, cu
studii superioare, fără de partid.
Până la arestare - Conducătorul
statului Român, gradul militar -
mareșal.

ANTONESCU ANCHETAT LA MOSCOVA:

„Eu, ca fostul conducător al statului, duc răspunderea“

IOAN SCURTU

Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu, ca să preluăm titlul primului Caiet Magazin istoric, apărut în 1993, rămâne un subiect în atenția cercetătorilor. În măsura în care a fost posibil, Magazin istoric s-a străduit să elimine multe din „petele albe“ referitoare la acest subiect. Încă în nr. 8/1990, revista a publicat documentul prin care, în ciuda opoziției guvernului român, autoritățile militare sovietice au preluat sub pază proprie și au transportat în Uniunea Sovietică pe mareșalul Ion Antonescu și ceilalți colaboratori ai săi arestați la Palatul Regal din București în după-amiaza zilei de 23 august 1944. Câțiva ani mai târziu, în nr. 8/1995, Magazin istoric a pus în circuit științific setul de documente inedite referitoare la „retrocedarea“ grupului Antonescu către autoritățile române și contextul istoric în care s-a petrecut acest eveniment.

Despre ce s-a petrecut în cursul celor 18 luni de detenție în U.R.S.S. există însă doar câteva informații disparate și unele dintre ele destul de nesigure, deoarece sunt relatări memorialistice indirecte. Amintim în primul rând stenograma procesului de la Nürnberg,

care a reținut intervenția acuzatorului principal din partea Uniunii Sovietice,

R.A. Rudenko, în cadrul căreia este citată o declarație a lui I. Antonescu făcută în timpul șederii sale în U.R.S.S. (textul a fost reprodus în Magazin istoric, nr. 9/1970). În Izvestia TK KPSS, nr. 5/1990, a fost publicată depoziția lui Antonescu din 6 ianuarie 1946. Referiri la această perioadă se găsesc și în cartea memorialistică Am trecut prin iad, publicată în 1992 de Ion Pantazi (fiul generalului Constantin Pantazi, fost ministru în guvernul Antonescu). Marcel Ciucă, în Introducerea la volumul I din lucrarea Procesul mareșalului Antonescu. Documente, publicat în 1995, menționează și el existența unor depoziții scrise ale conducătorului statului român făcute în închisoarea Lubianca din Moscova.

Am avut și noi posibilitatea să studiem una din aceste depoziții (din 26 iunie 1945). Un document important și semnificativ, aflat în arhiva NKVD. În primul rând, este un document tipic ce se încadrează perfect în categoria documentelor redactate de anchetatorii sovietici, ale căror întrebări aveau răspunsuri dinainte stabilite. Caracterul

absolut formal al documentului, pe a cărui fiecare filă se află semnătura olografă a mareșalului Antonescu, rezultă limpede și din calitatea redactării lui. Ancheta s-a desfășurat cu ajutorul unui translator ale cărui cunoștințe de limba română erau cu totul precare, încât descifrarea este extrem de anevoioasă.

Nu este, totuși, dificil de observat că anchetatorul avea o singură misiune: să smulgă de la mareșalul Antonescu recunoașterea că s-a făcut vinovat de participarea la un război de crotopire a unor teritorii sovietice, în principal Basarabia și Bucovina de Nord (?), că ordonase represalii de masă împotriva populației sovietice, mai ales în zona Odessa, că organizase jefuirea populației și a bunurilor din teritoriile ocupate etc. Toate aceste acuzații sunt formulate parcă spre a justifica prevederile extrem de dure ale Convenției de armistițiu din septembrie 1944,

„Proces verbal
Arestatul Antonescu Ion
26 iunie anul 1945

Antonescu I născut în anul 1882 în orașul Pitești (Rumînia) rumân, din familia militară, cu studii supreme, fără de partid. Până la arestare – conducătorul statului român, gradul militar – mareșal.

Întrebare: D-stră sunteți arestați de comandamentul armatelor sovietice în Rumînia ca unul din vinovații războiului al ocupanților germano-rum în contra U.R.S.S.

Recunoașteți d-stră vinovăția în aceste daune?

Răspuns: Da, recunosc. Vina mea consta înainte de toate în aceea că după ce am venit în Rumînia la guvernare în luna septembrie anul 1940 eu am continuat să întăresc legăturile Rumîniei cu Germania și am ajutat pe Hitler în ducerea începutului de el război de ocupare în Europa.

Concret aceasta s-a exprimat în aceea că după cererea lui Hitler, cu care el s-a adresat cîte mine din ianuarie anul 1941, eu am dat voie să treacă armatele mecanizate peste teritoriul

și într-o măsură destul de mare pe acelea cuprinse în Tratatul de pace din 1947, precum și anticiparea sentinței capitale din 1946.

Mareșalul Antonescu, tratat de sovietici fără nici un fel de considerație, se afla într-o situație extrem de dificilă și orice încercare a sa de a evita răspunsurile pe care anchetatorii le așteptau de la el ar fi fost sortită eșecului. La unele dintre întrebări a încercat totuși să dea răspunsuri mai nuanțate, dar este evident că anchetatorul avea o linie de conduită prestabilită. În esență, Antonescu și-a asumat întreaga responsabilitate pentru toate actele petrecute în timpul guvernării sale, încercând, așa cum a făcut-o și în timpul procesului, să-și acopere colaboratorii, care au fost doar executanții ordinelor sale.

Fără a comite nici cea mai mică intervenție în textul traducerii din rusă reproducem cele mai importante pagini din acest document:

Romîniei în Balcani, care avea să înfăptuiască acolo tendințele agresive al imperialiștilor germani. Odată cu aceasta, tot timpul duratei războiului, eu am dat Germaniei material strategic și produse al gospodăriei agricole.

Întrebare: Cu alte cuvinte, d-stră, după ce ați venit la guvernare, ați pus-o pe Rumînia în folosul germanilor, iar singur v-ați făcut ca un ajutor direct al lui Hitler în al lui chestiuni de hăiducie în Europa?

Răspuns: În adevăr da. Iar rog se luați în seamă, că dacă eu refuzam aliația cu Germania și nu al ajutam pe Hitler la începutul de el război de ocupare, armata germană ocupa Rumînia...”

Dar iată un pasaj și mai semnificativ:

„**Întrebare:** Spuneți mai în larg despre aceea cum d-stră ați venit la o înțelegere cu Hitler să năvăliți asupra Uniunii Sovietice.

Răspuns: În întâia jumătate a lunii mai anul 1941, fără preîntâmpinare eu am fost chemat de Hitler la cartierul său, care atunci era în orașul Munchen

și când am sosit acolo imediat am venit la el.

La întâlnire, care au fost într-o vilă, Hitler mi-a comunicat că el a primit hotărâre despre lovitura militară asupra Uniunii Sovietice cu scopul ocupării teritoriei și preîntâmpinarea grîgîră război de U.R.S.S., din cuvintele lui, contra Germaniei. Pregătind această lovitură, a spus Hitler, noi vom îndeplini-o pe neașteptate la toate granițele U.R.S.S., de la Marea Neagră până la Marea Albă.

Lovitura militară neașteptată, a continuat mai departe Hitler, ne va da nouă puținți în timpul scurt să ocupăm teritoriu Uniunii Sovietice și, în așa mod, vom primi foarte mari izvoruri de bogății, mâni de lucru fără plată și vom lichida pe unul din acel mai periculos inamic.

Reeșind din al lui planuri de ocupare, Hitler mi-a propus mie să dau teritoriul Romîniei pentru concentrarea armatelor germane și, totodată, să iau directă participare în năvălirea militară asupra Uniunii Sovietice.

Dacă eu voi refuza aceasta, a însemnat Hitler, Rumînia în

teritoriul ocupat de noi un sistem de laghere de concentrare. În aceste laghere, după ordinele mele, au fost închisi un mare număr de populație sovietică, care era suspendată în relațiuni neplăcute pentru autoritățile de ocupație rumine și erau puși în rândurile de suspect...”

Anchetatorul intervine din nou: „Unde, concret, au fost create de d-astră lagherele de concentrare pentru oamenii sovietici?”

Răspuns: Așa laghere au fost create în diferite puncte populate, denumirea cărora de amintire mi-e greu. Aduc aminte de lagherele de concentrare au fost în orașele Vapnarea, Berezovca, Grosulovo și altele...”

Recunoscând că regimul din aceste laghere a fost foarte greu, din cauza lipsei hranei și a asistenței medicale, mareșalului Antonescu i se cere să relateze „despre alte fapte de daune care au fost îndeplinite după ordinele dumneavoastră pe teritoriul ocupat sovietic?”

Răspuns: Recunosc că eu am dat și alte ordine în așa sens. Așa, după ocuparea Odesei, în octombrie anul 1941, comandantul Armatei a 4-a române, care se găsea acolo, general Iacobici, mi-a raportat că de patrioții sovietici au fost aruncat în aer prin explozie comanda-mentul rumîn, în rezultatul cărui au murit aproape 130 ofițeri și soldați. Raportînd despre aceasta Iacobici au cerut de la mine să-i dau lui voie în /organizarea/ unor acte de represiiuni contra populației. Eu am sancționat dorința.

Întrebare: Întocmiți anume ce măsuri de represiiuni au cerut Iacobici să sancționezi d-astră?

Răspuns: S-au avut în vedere împușcături al oamenilor sovietici.

Întrebare: Care n-au avut amestec la explozierea casei?

Răspuns: Da, fiindcă pe vinovații al explozierei de aflat ere greu.

Întrebare: Aceasta d-astră numiți măsuri de represiiuni?

Răspuns: Da.

Întrebare: După ordinul d-astră câți oameni sovietici au fost împușcați?

Răspuns: Mi-e greu să răspund la această întrebare.

Întrebare: Vi-este greu să răspundeți de atîta că așa împușcături s-au executat după ordinele dumneavoastră sistematic?

Răspuns: Au fost dat încă un așa ordin asemănător, dar cum s-a executat eu nu știu?

Întrebare: Anume ce ordin?

Răspuns: La sfârșitul anului 1941 sau la începutul anului 1942 cineva din funcționarii Ministerului de război mi-a raportat că pe teritoriul ocupat de noi sovietic desiori sunt cazuri de omoruri asupra soldaților noștri.

În legătură cu aceasta eu am dat ordin care preîntîmpina populația de pe teritoriul ocupat de noi sovietic că pentru fiecare militar omorât vor fi împușcați 100 oameni sovietici. Așa ordin în adevăr au fost dat, iar, repet, cum el au fost îndeplinit de comandanții militari eu nu știu. Consider că el au fost înfolosit numai pantru a speria populația.

Întrebare: În zadar d-astră așa considerați. Documentele comisiunii plenipotențială de stat pe întrebările de cercetarea daunelor făcute de armatele germano-române, care au fost creată de guvernul sovietic, au stabilit că numai în orașul Odessa și pe teritoriul regiunii Odesei în perioada ocupației au fost omorâți, spânzurați și batjocoriți

în lagărele de concentrare mai mult de 200 mii oameni cetățeni sovietici. Ce puteți d-astră să spuneți după aceasta?”

Anchetatorul încearcă să explice situația complexă creată în zonele în care operau trupele româno-germane, afirmînd că nu-și putea asuma responsabilitatea tuturor faptelor imputate:

„Eu nu permit – declară Antonescu – că toate acestea daune și omoruri au fost făcute de armatele române. E adevărat, și eu nu las că nu răspund despre împușcături ale oamenilor sovietici, iar rog să credeți că cu nimicirea de masă a oamenilor sovietici se ocupa germanii...”

Finalul anchetei cuprinde un set de întrebări cu privire la transferuri de bunuri materiale din zonele ocupate, în special Odessa, în România, acțiuni pe care Antonescu le preia în responsabilitatea sa, declarînd: „Recunosc că aceasta au fost făcut după ordinul meu”.

Documentul se încheie cu specificarea: „Procesul verbal e scris din cuvintele mele drept de mine este citit în traducerea limbii române /Antonescu/.

MI. Antonescu /semnătura olografă a mareșalului/.

Interogatorul: Înlocuitorul șefului biroului de cercetare al Direcțiunii generale «Smerș», locotinent-colonel Lihacev.

Întrepret: întrepretul Direcțiunii general «Smerș», căpitan /indescifrabil”.

Oricât de precară este limba română a interpretului Direcțiunii generale «Smerș», documentul conține o precizare cheie: anchetatorul avea la dispoziție raportul Comisiei de stat pentru cercetarea daunelor provocate de armatele germano-române, misiunea sa fiind aceea de a-l determina pe anchetat să-și însușească concluziile acestui raport. ■

În exclusivitate pentru
Magazin istoric

Relații
româno-germane

23 AUGUST 1944.

ULTIMA ZI DE ALIANȚĂ – PRIMA ZI DE RĂZBOI

Actul de la 23 august 1944 a fost una din temele prioritare ale revistei noastre. În cele trei decenii de existență, Magazin istoric a găzduit sute de studii și articole, documente și evocări memorialistice, multe aparținând unor autori de peste hotare. Este meritul colaboratorilor noștri care răscolind mereu arhivele politice și militare, din țară și străinătate, au pus în circuit științific un volum mare de informație inedită.

Ocolind interpretările excesiv politizante și acordând atenția cuvenită tuturor factorilor implicați, Magazin istoric se străduiește în continuare, pe măsura aprofundării arhivelor și a capacității de cuprindere a autorilor, să lărgască sfera de analiză a acestui eveniment crucial din istoria contemporană a României.

După excelențul studiului datorat profesorului Dennis Deletant, de la Institutul de studii slave și est-europene din cadrul Universității din Londra (Magazin istoric, nr. 8/1995) publicăm acum contribuția domnului Klaus Schönherr, cercetător la Institutul de istorie militară din Potsdam. Este, după cum se va vedea, o interpretare politico-strategică germană extrem de valoroasă a actului de la 23 august 1944. Cu atât mai valoroasă dacă se are în vedere faptul că baza documentară i-a fost asigurată de fondurile arhivelor germane.

KLAUS SCHÖNHERR

M. ȘT.

M-am născut în 1947. Am studiat istoria și arheologia la universitățile din Giessen și Viena. Din 1980 sunt cercetător la Institutul de istorie militară din Potsdam. Am ca temă de cercetare *Hegemonia germană în Europa de Sud-Est în perioada 1941-1945*. Punctul central al cercetării mele îl reprezintă problema relațiilor și colaborării militare germano-române în perioada 1941-1944. Așa s-a născut și acest studiu – *Sudul frontului oriental în 1944 și relațiile germano-române* – pe care îl ofer pentru publicarea revistei *Magazin istoric*. Vă trimit o versiune românească datorată doamnei *Elena Matei*, căreia îi mulțumesc pentru ajutor.

Din momentul în care Regatul român s-a dedicat exclusiv colaborării cu Reichul, dând curs influenței acestuia, războiul de aceeași parte a frontului a fost singurul element determinant al relațiilor bilaterale. Situația militară catastrofală din 1944, care privea acum în mod direct România, a condus la o tot mai rapidă distanțare a Bucureștilor de telurile politice și militare ale celui de-al III-lea Reich. Până în ziua de 23 august 1944, Berlinul era convins de fidelitatea României față de alianță; în această țară avusese însă loc un proces, abia perceput de către partea germană, dar al cărui scop era retragerea din conflictul armat. Abilul tactician Antonescu, guvernul său, dar și regele și opoziția politică română reușiseră să întrețină până în ultimul moment impresia unor bune relații cu germanii.

Hitler cerea imposibilul

Ca stat beligerant, România s-a interesat de situația de pe toate teatrele de operații europene, concentrându-și, mai cu seamă din 1943, toată atenția asupra evoluției evenimentelor de la sectorul sudic al frontului oriental și din Crimeea.

¹ Facem precizarea că atât titlul cât și subtilurile articolului aparțin redacției *Magazin istoric*. În pregătirea lui pentru tipar, textul a suportat și unele condensări aprobate de autor, impuse de spațiul tipografic disponibil.

Acest sector de front a focalizat interesul Bucureștilor nu doar pentru faptul că aici se aflau dispuse propriile unități, ci și pentru că înaintarea armatei roșii în această zonă reprezenta o amenințare directă la adresa teritoriului românesc. România se temea, și nu fără motive, că, după ce sovieticii vor reuși să străpungă frontul germano-român pe Nistru, războiul se va muta în scurt timp pe teritoriul său. Această îngrijorare s-a dovedit justificată, la sfârșitul lui martie 1944, când armata roșie a reușit să respingă aripa sudică a frontului pe Tiligul și să traverseze Nistru la nord de Chișinău. Începând din acel moment, teatrul de lupte a pătruns pe pământ românesc, ceea ce a accentuat dorința de retragere a României din război și intensificarea eforturilor pentru încheierea unui armistițiu cu Aliații.

Încă la sfârșitul lunii martie 1944, Hitler fusese nevoit să restructureze cele două grupuri de armate – A și „Sud” – în speranța unui spor de eficiență. Grupul de armate A, devenit Grupul de armate „Ucraina de Sud”, a cărui comandă a fost preluată de general-colonelul Ferdinand Schörner, avea în componența sa trupe germane și române dispuse în apărare pe linia Kolomeea, pe Prut până la Iași, și de acolo, înspre est, ocolind până la râul Tiligul și, de-a lungul acestuia, până la Marea Neagră. La 2 aprilie 1944, Hitler a dat Ordinul de operații nr. 7. În aprecierea situației din sectorul sudic al frontului, comandantul suprem al armatei germane pornea de la considerentul fals că punctul culminant al ofensivei rusești de primăvară fusese depășit și cerea menținerea cu orice preț a Crimeei și a alinamentului Nistru-Chișinău-Iași – regiunea subcarpatică de est – Tarnopol-Kovel. În concepția lui Hitler, Odessa reprezenta un important punct pentru aprovizionarea Crimeei și trebuia apărat prin menținerea unui puternic cap de pod de la Dubosari la limanul Tiligul.

Armata 8 germană și Armata 4 română au reușit să stabilizeze frontul în zona Iașilor, dar Armata 6 germană nu a putut evita cedarea

pozițiilor de pe Tiligul și la 5 aprilie 1944 sovieticii au împresurat flancul drept al acestei armate și apărarea de coastă românească din zona Odesei. În aceste condiții, Hitler a încuviințat părăsirea Odesei, cucerită de sovietici la 10 aprilie.

Grupul german de armate „Ucraina de Sud” a oprit în cele din urmă înaintarea sovieticilor pe Nistru, dar partenerul român a observat din nou că Wehrmachtul abia fusese în stare să pareze mașivul atac rusesc. Mai mult, încă în octombrie 1943, sovieticii reușiseră să împresoare Comandamentul general al Armatei 17, în Crimeea, căruia îi erau subordonate 6 divizii germane și 5 divizii românești. În această situație, când rezervele aveau la dispoziție erau cu totul neînsemnate, ar fi fost indicat ca Armata 17 să evacueze Peninsula Crimeea și să alinieze frontul între Cerkassk și Nikolaev, de-a lungul Iglului.

Deși la timpul potrivit, comandantul Grupului de armate „Sud”, feldmaresăul von Mannstein, ca și comandantul Grupului de armate A, feldmaresăul von Kluge, recomandasera lui Hitler acest pas operativ, acesta a respins propunerea. El argumenta că în cazul abandonării Crimeei, Turcia neutră ar fi cedat presiunii Aliaților și ar fi intrat în război împotriva Reichului. Se temea, în același timp, că o repliere a frontului ar fi influențat negativ dispoziția de luptă a partenerilor săi români și bulgari.

Chiar și intervenția din 27 martie 1944 a lui Antonescu, prin care cerea evacuarea peninsulei, a rămas fără succes. Drept urmare, Armata 17, care nu dispunea de nici un fel de unități rapide și de blindate, n-a putut rezista presiunii sovietice și la 7 aprilie unitățile de tancuri rusești au pătruns adânc în Istmul Perekop, rupând linia frontului la Simferopol. Trupele din zonă nu au mai avut decât posibilitatea retragerii rapide la Sevastopol, pentru a menține acest unic port propice organizării evacuării. Cu toată situația catastrofală, la 12 aprilie Hitler ordonă apărarea până la ultimul om a Sevastopolului. Șansa de a menține

În p. 9: ediție specială a ziarului social-democrat *Libertatea* din ziua de 28 august 1944

Mareșalul Ion Antonescu sub pază sovietică

Unități ale armatei roșii în asalt pe frontul Iași-Chișinău

un front de 40 km în fața acestui oraș-port pentru un timp cât mai îndelungat era minimă, deoarece diviziile nu mai posedau decât efective la nivelul unor regimente. La 21 aprilie generalul Schörner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud”, a cerut din nou lui Hitler să accepte evacuarea Crimeei, dar răspunsul a fost negativ. Comandamentul Armatei 17 mai rezista încă la 5 mai, dar două zile mai târziu, trupele sovietice au pătruns adânc în sectorul de la sud de Sevastopol. Pierderea Crimeei devenise o chestiune de zile. La 9 mai, Hitler a cedat, în sfârșit, insistentelor cereri ale generalului Schörner și a aprobat evacuarea ultimelor trupe. Părăsind tot echipamentul greu de luptă, cu ajutorul marinei româno-germane, au fost evacuați din infernul de la Sevastopol circa 30 000 soldați, fiind transportați la Constanța (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1992). La 13 mai au capitulat ultimii apărători în fața armatei roșii.

Superficialitatea lui Killing și credibilitatea lui Antonescu

În primăvara lui 1944, Grupul de armate „Ucraina de Sud” reușise să oprească ofensiva rusă între Nistru și Carpați, la nord-vest de Câmpulung Moldovenesc. La începutul ofensivei rusești de vară, la 20 august, noul comandant, general-colonelul Hans Friessner, avea la dispoziția sa două armate germane (8 și 6) și două române, (4 și 3), cu un total de 49 divizii și 10 brigăzi, dar puține forțe blindate (două divizii de tancuri, o divizie de infanterie-moto și șase brigăzi de tunuri de asalt). Cu excepția unui mic segment, care putea să folosească avantajul terenului reprezentat de Carpați, restul frontului Grupului de armate „Ucraina de Sud” se întindea în șesul moldovenesc și basarabean, unde, până în august, se reușise o întărire

doar a sectorului de apărare din zona Iașilor. În cazul unei ofensive masive a rușilor exista pericolul ca Grupul de armate „Dumitrescu” (Armata 3 română și Armata 6 germană) ce apăra sectorul Nistru-Răut, să primească atacul din spate. Frontul nu putea fi susținut de către germano-români decât cu ajutorul unor puternice forțe mobile și al blindatelor. Dar din cele două divizii de tancuri avute inițial în componere, Grupul de armate „Ucraina de Sud” nu mai avea decât două în ajunul declanșării ofensivei sovietice.

Sectorul de sud al teatrului de luptă al Înaltului Comandament al Armatei de Uscat¹ rămăsese timp de patru luni într-o relativă liniște, deși la începutul lunii august fuseseră observate primele pregătiri de atac ale rușilor. La mijlocul lunii august încă, Statul Major General al Armatei de Uscat susținea punctul de vedere că o ofensivă sovietică puternică nu era de așteptat. Pe baza acestei aprecieri eronate, încă două divizii au fost transferate pe alte teatre de operații.

¹ În timpul campaniei împotriva Uniunii Sovietice, operațiile au fost conduse de către Înaltul Comandament al Trupelor de Uscat, în timp ce Înaltul Comandament al Wehrmachtului avea în competență celelalte teatre de război.

La 20 august, armata roșie a declanșat ofensiva la vest de Prut, împotriva Armatei 4 române, și la sud de Tiraspol, la joncțiunea dintre Armata 6 germană și Armata 3 română.

În cursul a patru zile, armata roșie a ocupat Basarabia și Moldova, zdrobind Grupul de armate „Ucraina de Sud”. Din acel moment, armata roșie avea deschis drumul către Muntenia și, înainte de toate, accesul către câmpurile petrolifere de la Ploiești. Dezastrul militar s-a datorat aprecierii prea optimiste – dacă nu chiar eronate – făcute de către Grupul de armate „Ucraina de Sud”, dar în special, de către Înaltul Comandament al Trupelor de Uscat. Încă înainte de declanșarea ofensivei sovietice devenise limpede că nu existau suficiente forțe și mijloace pentru a se rezista unui atac în forță al adversarului. Nu s-a prevăzut nici faptul că unitățile române, oboseite de război, nu se vor opune cu toată dăruirea ofensivei sovietice.

Catastrofa militară din Basarabia și Moldova l-a constrâns pe regele Mihai și opoziția politică de la București să preia puterea politică, pentru ca apoi să pună capăt luptei fără speranță și să negocieze un armistițiu cu Aliații.

Care a fost evaluarea germană a situației din România în 1944?

Se știe că situația politică internă a României, ca și poziția marelui Antonescu erau cunoscute partenerului german. Berlinul înțelegea faptul că evoluția operațiilor militare, începând cu vara lui 1943, dusesse la tensiuni politice interne. Totuși, Hitler, Ministerul de externe german și reprezentanții diplomației germane au crezut că poziția marelui Antonescu era încă destul de puternică pentru a menține România în alianță și a continua efortul de război de partea Axei. Deși a fost informat despre eforturile Bucureștilor de a stabili contacte cu Aliații, Berlinul a păstrat aceeași imagine pozitivă marelui.

Pentru această apreciere eronată a situației din România, responsabilul revine ministrului plenipotențiar german la București,

Manfred von Killinger, care n-a reușit să câștige încrederea cercurilor conducătoare din România, dar nici pe aceea a opoziției. Din această cauză, informațiile despre situația din România s-au bazat exclusiv pe comunicările oficiale ale guvernului Antonescu. Nu trebuie neglijat nici faptul că de fiecare dată Antonescu a reușit să-l convingă pe Hitler de fidelitatea românească. Atât de pozitiv au fost apreciate stările de fapt din România și atât de mare era încrederea lui Hitler în Antonescu, încât, în februarie 1944, după înțelegerea pe care a avut-o cu conducătorul statului român la Salzburg, Führerul a renunțat la ocuparea militară a României, așa cum avea să procedeze în martie cu Ungaria.

Este evident faptul că din toamna lui 1943, evenimentele de la aripa sudică a frontului oriental și-au pus amprenta puternică pe relațiile bilaterale dintre Berlin și București. După ce armata roșie a cucerit linia Niprului, situația militară s-a transformat într-un factor de amenințare pentru teritoriul statului român. Obligați de experiența anului 1943, Bucureștii au pornit în evaluarea situației de la premisa că, în cursul următoarei ofensive inamice în sectoarele grupurilor de armate Sud și A, trupele sovietice ar fi putut ocupa Transnistria (aflată sub administrație românească), războiul trecând apoi direct pe pământ românesc.

Pe fundalul situației critice de pe front și a lipsei acute de trupe germane disponibile, în octombrie 1943 Hitler i-a cerut marelui Antonescu să sporească efectivele destinate frontului. Pentru a-și impune cerința, Hitler a amenințat că, altfel, nu va mai putea garanta apărarea Transnistriei și a Basarabiei. Și totuși, la mijlocul lui noiembrie, Antonescu a respins cererea lui Hitler, motivând că tara sa nu mai dispunea de nici o rezervă pentru frontul oriental.

În ianuarie 1944, primele trupe rusești au pătruns pe teritoriul Transnistriei și, până în februarie, au

respins Grupul de armate A german până la Bug. Neîncrederea românilor a sporit considerabil. Șansa ameliorării relațiilor germano-române și legarea strânsă a României de Germania a fost risipită la sfârșitul lunii martie 1944, după ocuparea Ungariei. Cu prilejul noii întrevederi dintre Hitler și Antonescu, acesta din urmă a cerut retragerea trupelor ungare din teritoriul transilvan ocupat de Ungaria după Dictatul de la Viena, pentru ca prin aceasta să se pregătească retrocedarea teritoriului respectiv României. Cererea formulată de conducătorul statului român a aruncat Berlinul într-o mare încurcătură. Hitler ocupase Ungaria tocmai pentru a împiedica ieșirea acestuia din Axă și a determina să-și sporească efortul de război. Acceptând cererea lui Antonescu de revizuire a Dictatului de la Viena, ar fi pus sub semnul întrebării țelul însuși al acțiunii sale în Ungaria. Dar exista și pericolul ca România să iasă din coaliție, în cazul în care cererea sa rămânea fără nici o urmărire. Și atunci, pentru a nu indispuie pe nici unul dintre parteneri, Berlinul a recurs la o soluție de compromis, declarând Transilvania zonă de operații și subordonând toate unitățile ungare aflate în teritoriul respectiv comenzii germane.

După ce, din martie 1944, acțiunile de luptă au ajuns pe teritoriul românesc, pretențiile germane față de România au privit în mod exclusiv continuarea războiului. Dar în timp ce al III-lea Reich era decis să ducă mai departe războiul, cu toate mijloacele, și cerea Bucureștilor să-și angajeze trupele pentru apărarea țării, guvernul român și opoziția se străduiau din răspuțeri să negocieze un armistițiu cu Aliații. Pe acest fundal, în cursul verii lui 1944, divergențele s-au accentuat și mai mult. Numai prezența celor aproximativ un milion de soldați germani pe teritoriul României și atitudinea șovăitoare a lui Antonescu în privința armistițiului cu Aliații au făcut posibilă prelungirea alianței cu cel de-al III-lea Reich până la 23 august 1944.

Spulberarea hegemoniei germane în Balcani

La 20 august 1944, în timp ce opoziția politică și grupul de militari din jurul regelui încercau să încheie un armistițiu cu Aliații, armata roșie a declanșat ofensiva sa hotărâtă pentru definitivă cucerire a României. Chiar în ziua următoare, după ce s-au conturat dimensiunile catastrofei militare, întreaga opoziție, cât și regele Mihai au decis înlăturarea lui Antonescu.

În cursul convorbirii din 23 august dintre monarh și Antonescu, acesta din urmă a propus încetarea luptelor, dar intenționând să obțină acordul prealabil al lui Hitler. Regele a respins categoric această soluție, deoarece era hotărât să încheie urgent armistițiul cu Aliații pe baza condițiilor oferite de aceștia. După ce l-a arestat pe Antonescu și colaboratorii săi apropiați, regele l-a numit pe generalul de corp de armată Sănătescu președinte al Consiliului de Miniștri, iar acesta a format un guvern de coaliție.

În seara de 23 august, spre ora 23, noul șef al Marelui Stat Major, investit de rege cu comanda supremă a armatei, generalul Gheorghe

Mihail, a ordonat trupelor române să înceteze ostilitățile împotriva armatei roșii, retrăgând ostirea română de sub comandă germană. În același timp, regele a ținut un discurs radiodifuzat în care a anunțat destituirea lui Antonescu, încetarea luptei împotriva Națiunilor Unite și instalarea guvernului Sănătescu. Încă la începutul serii, monarhul a informat Legația germană din București despre schimbările din conducerea politică a României, ieșirea țării sale din război, oferind trupelor germane posibilitatea de a părăsi țara fără dificultăți, cu condiția ca acestea să nu manifeste sentimente ostile. La 23 august, Bucureștii au încetat relațiile diplomatice cu cel de-al III-lea Reich.

După ce în 23 august, după-amiaza, Hitler a fost informat despre evenimentele de la București, seara târziu a ordonat să fie înăbușit puciul din România și să fie instalat un guvern filogerman. Ordinul se baza pe o apreciere total eronată a situației politice din România și pe o iluzorie evaluare a raportului real de forțe militare.

Starea de spirit a românilor ostilă fostului aliat, sporită prin bombardarea Bucureștilor de către aviația germană, a avut drept consecință declarația de război

prezentată Reichului la 25 august 1944 de către guvernul Sănătescu. Cu aceasta, toate eforturile românilor de a se obține o rezolvare pașnică a situației create între cei doi foști aliați au eșuat.

Evenimentele de la 23 august din București s-au răsfrânt însă asupra unei zone largi a continentului. Ele au influențat întreaga Europă de Sud-Est. În primul rând, cu efective mult slăbite (Armata 6 germană fusese practic lichidată în cursul ofensivei sovietice declanșată la 20 august 1944), Grupul german de armate „Ucraina de Sud” cu mare greutate să realizeze o nouă linie de rezistență. Prin încetarea ostilităților de către armata română, Câmpia Dunării și zona petroliferă au rămas fără apărare în fața armatei roșii. La sfârșitul lunii august, rușii erau la sud de Constanța și ocupaseră Bucureștii. Până la 15 septembrie, rușii ajunseseră în Câmpia Dunării, de la Mangalia până la Orșova, cuceriseră Basarabia, Moldova, Muntenia și partea de sud a Transilvaniei. În acest context, Grupul de armate „Ucraina de Sud” nu și-a mai putut cristaliza o linie de apărare decât în nord-estul și în centrul Transilvaniei.

Sub influența evenimentelor românești, guvernul bulgar a depus

Coloană de prizonieri germani în București

și el eforturi pentru a ieși din alianță cu Germania. Ca primă măsură, a început să-și retragă succesiv corpul de ocupație staționat în zona sârbomacedoneană, iar la 25 august a cerut oficial conducerii germane să-și retragă trupele de pe teritoriul său. La 5 septembrie au fost rupte relațiile diplomatice, iar trei zile mai târziu Bulgaria a declarat război Germaniei.

Cu ieșirea regatelor român și bulgar din Axă, cu pătrunderea armatei roșii în Peninsula Balcanică și având în vedere și ruperea relațiilor diplomatice de către Turcia, la 2 august 1944, într-o singură lună

situația politică-militară din Europa de Sud-Est s-a schimbat fundamental în defavoarea celui de-al III-lea Reich. Acum exista pericolul de a se tăia retragerea trupelor din componența grupurilor de armate germane E și F aflate în Grecia. Având în vedere amenințarea ce plana la flancul estic, ca și activitatea crescândă a armatei de eliberare iugoslave, comandantul frontului de sud-est a hotărât, fără aprobarea lui Hitler, să evacueze insulele din Marea Egee și să retragă trupele din Pelopones. Când, la 3 octombrie, în sfârșit, Hitler s-a declarat de acord cu retragerea din Grecia, pregătirile

erau deja făcute, încât evacuarea a demarat imediat. Oricum însă, retragerea celor două grupuri de armate - E și F - spre frontierele Reichului s-a făcut cu pierderi extrem de grele, din cauza atacurilor forțelor lui Tito, ca și ale unităților rusești și bulgare.

În concluzie, se poate aprecia că ieșirea României din alianța cu Reichul a generat un proces politico-militar care a năruit speranțele hegemoniei germane în Balcani într-un termen extrem de scurt. Urmările evenimentelor politice din România au demonstrat cât de fragilă devenise poziția germană în spațiul sud-est european. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre - DRAMA GENERALILOR ROMÂNI. (1944-1964).**

Editura Enciclopedică, București, 1997, 294 pp.: decapitarea armatei române petrecută imediat după 23 august 1944, ca o primă etapă a procesului de preluare a puterii de către comuniști (Magazin istoric a publicat în avanpremieră editorială pagini din această lucrare).

• **ROMANIA IN WORLD WAR II. 1941-1945** (coordonare științifică: col. dr. Alesandru Duțu).

Editura Sylvi, Institutul pentru studii operativ-strategice și istorie militară, București, 1997, 350 pp.: volumul, ce reunește intervențiile prezentate într-o sesiune de comunicări, înfățișează o imagine a participării României la cel de-al doilea război mondial.

• **Tănase Bujduveanu - ROMANITATEA BALCANICĂ ȘI CIVILIZAȚIA AROMÂNILOR.**

Editura Cartea Aromână, 1997: populația românească (aromânii) din Peninsula Balcanică, formarea și evoluția ei în acest spațiu sud-est european.

• **General Radu R. Rosetti - MĂRTURISIRI** (ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu).

Editura Modelism, București, 1997, 400 pp., 12 000 lei: însemnări memorialistice din anii 1914-1929, din care unele fragmente au apărut în avanpremieră în nr. 11, 12/1993 și 1/1994 ale revistei noastre.

• **Ioan Opris - ALEXANDRU LAPEDATU ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ.**

Editura Științifică, București, 1996, 363 pp., 7 000 lei: contribuții la cunoașterea vieții politice și culturale românești din perioada 1918-1947.

• **Valeriu Braniște - SCRISORI DIN ÎNCHISOARE (SEGHEdin, 1918)** (ediție îngrijită, note și comentarii de Valeria Căliman și Gheorghe Iancu).

Editura Banatica, Reșița, 1996, 244 pp.: acuzat de spionaj în favoarea statului român Valeriu Braniște a fost ridicat de la locuința sa din Lugoj și închis până la 14 octombrie 1918.

• **Cornelia Papacostea-Danielopolu - COMUNITĂȚILE GRECEȘTI DIN ROMÂNIA ÎN SECOLULAL XIX-LEA** (Cuvânt înainte de Valeriu Răpeanu).

• **Col. dr. Petre Otu - REGIMENTUL 15 „RĂZBOIENI“.**

Editura A92, Iași, 1992, 176 pp., 15 500 lei: istoricul unui regiment înființat la 1 ianuarie 1887 și care s-a acoperit de glorie pe câmpurile de luptă din primul și cel de-al doilea război mondial.

• **Vasile Tudor - EI AU FORȚAT IMPOSIBILUL.**

Editura „Star 2001 Internațional“, București, 114 pp., cu ilustr., 395 lei: o lucrare ce se adresează tinerilor, aviatorilor, tuturor celor pasionați de istoria aviației române.

Un „onorabil corespondent“ anonim trimite, timp de patru luni (noiembrie 1943-februarie 1944), în capitala Suediei, informații din intimitatea conducerii Reichului. Cât credit le-a acordat Moscova?

13 SCRISORI ANONIME CĂTRE MISIUNEA SOVIETICĂ LA STOCKHOLM

FLORENTINA DOLGHIN

● Doamna Kollontai este foarte expeditivă ● Hitler rupe perdelele de la ferestre, iar Ribbentrop răspunde deplasat ● Presiuni „camaraderesti“ asupra Führerului ● Omul de legătură cu U.R.S.S.: un traducător ● Bombe germane din avioane sovietice

În ultimii ani istoriografia rusească a dezbătut – cu probe tot mai numeroase și mai convingătoare – atitudinea lui Stalin în ajunul războiului sovieto-german, respectiv ignorarea sistematică a semnalelor venite pe diverse canale, diplomatice, dar și ale serviciilor secrete, privind iminența atacului hitlerist. Încăpățănarea „tătucului“ avea să coste milioane de vieți rusești, fapt care nu i se iartă nici astăzi conducătorului. Din acea eroare par a fi tras învățăminte, destul de repede, și Stalin, și Ministerul de externe de la Moscova, și spionajul sovietic.

O posibilă dovadă: faptul că atunci când între noiembrie 1943 și februarie 1944 la Misiunea sovietică de la Stockholm s-au primit câteva scrisori anonime, locțiitorul Secției III Europa a Comisariatului poporului pentru afaceri externe,

În imagine: Aleksandra Kollontai (fotografie din tinerețe), șefa misiunii sovietice la Stockholm, o femeie frumoasă și eficientă

A.A. Smirnov, s-a grăbit să-l informeze cu o sinteză secretă a conținutului lor – semnată 11 mai 1944 – pe V.G. Dekanozov, locțiitorul comisarului poporului pentru afaceri externe (V.M. Molotov). Deși epistolele erau *anonime*, și nu semnate de așa ai NKVD sau de ambasadori și consilieri sovietici în marile capitale europene, inclusiv Berlin, cum fuseseră cele din primăvara anului 1941.

Dar ce conțineau scrisorile primite de d-na Aleksandra Kollontai, șefa misiunii sovietice la Stockholm, așa încât ea să găsească oportun să informeze despre ele Ministerul de externe de la Moscova, iar Dekanozov să dea indicația ca textul să ajungă și la Molotov, și la locțiitorul acestuia, A.I. Vișinski, și la P.D. Orlov, șeful Secției V Europa, din cadrul Comisariatului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S.?

Lucrarea *SSSR i ghermanski vopros* (U.R.S.S. și problema germană) 1941-1949. *Documente din*

arhiva de politică externă a Federației Ruse, prezintă pentru prima oară această *Notă* a lui A.A. Smirnov, subintitulată *Sinteză* și marcată cu sigla *Secret*.

Din noiembrie 1943 misiunea noastră la Stockholm primește scrisori anonime ce conțin informații despre situația din Germania. În total s-au primit 13 scrisori: 4 – în noiembrie, 2 – în decembrie, 6 – în ianuarie, 1 – în februarie.

În scrisori sunt abordate următoarele probleme:

1. *Încercările lui Hitler și Ribbentrop de a torpila conferințele de la Moscova și Teheran*

Știrile despre Conferința de la Moscova [octombrie 1942] a celor trei miniștri [de externe] și îndeosebi despre reuniunea de la Teheran a șefilor celor trei state [noiembrie-decembrie 1943] au produs dezorientare în cercurile hitleriste. În ajunul Conferinței de la Moscova

la cancelaria lui Hitler a avut loc o consfătuire secretă, la care au luat parte: Hitler, Himmler, Ribbentrop, Göring, Neurath, Krupp von Bohlen și alți magnați ai finanțelor și industriei. Reprezentanții marii finanțe și industriași i-au sugerat lui Hitler să facă propuneri de pace tuturor națiunilor. Himmler și Göring împărțeau și ei acest punct de vedere. Împotriva lui s-au exprimat militarii, declarând că o asemenea mișcare a lui Hitler este echivalentă cu capitularea. Au fost susținuți de Bormann, Schaub, Walter și Schneider, adepți ai continuării războiului «până la victoria finală».

2. Divergențele în problemele de politică externă și internă

Corpul generalilor și conducerea nazistă sunt nemulțumite de politica lui Ribbentrop și încearcă să-l înlocuiască. S-a propus candidatura lui von Papen, dar contra lui sunt Himmler, Bormann, Göbbels, Dietrich. La rândul lor, Ribbentrop și cercul lui vor să scape de von Papen.

Se vorbește despre candidatura lui Rheinbaben – colaborator apropiat al fostului ministru Stresemann. Este un aventurier, care în ultima vreme a lucrat la Ambasada germană din Lisabona. S-a ocupat cu sustragerea de documente secrete de la diplomații străini.

În numele generalilor, generalul Keitel propune candidatura lui Kleist, care cunoaște bine U.R.S.S. Kleist – împreună cu Ribbentrop – a participat la convorbirile de la Moscova din iulie-august 1939 și a fost într-un fel adversar al agresiunii asupra U.R.S.S. MAE este sigur că, mai devreme sau mai târziu, Turcia va deschide strămtorile Alianțelor și va trece de partea lor. Pentru a contracara o asemenea manevră, Keitel, Schaub, Göbbels și Bormann propun ca Turcia să fie lovită.

3. Starea de spirit în cercurile conducătoare ale partidului nazist. Hitler, Ribbentrop și alții sunt tot mai nervoși. Uneori Hitler rupe perdelele de la ferestre, aruncă de pe

masă călămările, bate cu pumnul în birou etc.

Ribbentrop este tot mai des bolnav. E cu nervii la pământ. Frecvent răspunde deplasat la problemele cu care se confruntă. Ca și colegii lui, Ribbentrop are capitaluri peste graniță. Sub nume străin, el le-a expediat în Anglia, America, Suedia și îndeosebi în Elveția.

Și-au rezervat pașapoarte străine. De pildă, Ley [din conducerea partidului Național Socialist] are deja pașaport sud-american.

În cercurile conducătoare naziste, influența lui Martin Bormann a crescut. Locțiitor al lui Hitler pe linie de partid, Bormann deține în mâinile sale o putere enormă.

4. Poziția corpului generalilor

Cu fiecare zi crește nemulțumirea cercurilor militare conducătoare față de politica externă a lui Ribbentrop și propaganda lui Göbbels. Și Rosenberg este supus unor atacuri sistematice: pentru că nu cunoaște bine regimul de stat din U.R.S.S. și pentru că întreaga sa informație despre U.R.S.S. este învechită. Generalii critică activitatea cartierului general al Înalțului comandament și cer schimbări de personal în cadrul lui. Tot mai insistent ei îi propun lui Hitler să pășească postul de comandant suprem și să se ocupe de probleme politice. Pe 22-24 decembrie 1943 în orașul Allenstein (Prusia Orientală) a avut loc o mare consfătuire a generalilor, convocată de Hitler. La ea a fost invitat un cunoscut expert în problemele U.R.S.S., maior Tschunke.

S-a discutat la această consfătuire transferarea postului de comandant suprem generalului Halder. Au fost împotriva: Bormann, Schaub, Dietrich, generalii Halden, Blomberg și Brauchitsch, care au fost și ei invitați să ocupe postul de comandant suprem, dar au refuzat propunerea, nevrând să-și ia asupra lor răspunderea pentru aventura hitleristă.

5. Atitudinea corpului ofițeresc față de comitetul național «Ger-

mania liberă» și față de generalul von Seydlitz.

Mișcarea «Germania liberă» este destul de cunoscută și populară în rândul ofițerilor. În corpul ofițerilor superiori Seydlitz are mulți adepți, care văd în el (și în mișcare) singura salvare pentru militari în Germania viitoare. În Seydlitz și Daniels ei își pun mari speranțe pentru salvarea Germaniei de catastrofa totală. Circulă chiar zvonul că Seydlitz ar fi încheiat un tratat cu U.R.S.S., care este aprobat de ofițerii superiori. Aceștia speră că Seydlitz va fi cel ce va dirija, cu ajutorul U.R.S.S., înlăturarea lui Hitler și va institui o nouă ordine în Germania.

6. Arma secretă

Göbbels și oamenii lui au făcut să vază Germania de știrea despre o armă secretă miraculoasă. Dincolo de bluff, trebuie să recunoaștem că nemții au ca adevărată această armă secretă. Ea se experimentează de mai bine de un an, dar cercurile militare nu și-au dat acordul de folosire a ei, temându-se de contramăsuri din partea Alianțelor.

7. Uneltiri de pace

O parte a conducerii naziste în frunte cu Himmler încearcă să stabilească o legătură cu U.R.S.S., pentru a începe negocieri de pace. O altă parte caută înțelegeri cu anglo-americanii. La consfătuirea șefilor partidului nazist, consacrată zilei «luării puterii» [30 ianuarie 1933] consfătuire care a avut loc la 30.I.1944, la München, s-au făcut următoarele recomandări:

a) Hitler să facă propuneri de pace;

b) Ribbentrop să stabilească legătura cu U.R.S.S.

Pentru îndeplinirea acestei măsuri, Dankwort a primit indicația de la Ribbentrop să stabilească nemijlocit legătura cu U.R.S.S., printr-un anume Dmitrovski, care lucrează sau a lucrat la Ambasada japoneză de la Stockholm, în calitate de traducător rus.

Cercurile financiare și industriale, care au acumulat capitaluri imense

* Întocmai în original.

(Continuare în p. 20)

O rană
încă deschisă

PRIZONIERII

● 97 732-160 000 sau 130 000 ● Absolut obligatoriu: „înapoierea prizonierilor aliați” ● Românii eliberați în funcție de colaborarea militară a României ● Ambasadorul cerșește „cel puțin câteva sute de ofițeri” ● Prizonierii din Vest preferă să nu se întoarcă

Col. dr.
ALESANDRU DUȚU

Cum bănuiam, serialul nostru consacrat prizonierilor de război în România anilor 1941-1945 s-a bucurat de o bună primire. Dovadă, numeroasele cereri de a veni, ca o continuare firească, cu un articol în care să fie urmărite destinele militarilor români ajunși prizonieri în țările cu care armata română s-a confruntat în cel de-al doilea război mondial.

Cum spuneam și cu un alt prilej, prizonierii de război români reprezintă unul din cele mai dramatice capitole ale participării României la ultima conflagrație mondială. Tragedia atâtor destine umane a lovit aproape fiecare familie de români și ea merită cu prisosință atenția specială a istoricilor. Nădejdea unei

reușite în această privință este strâns legată de înlesnirea accesului în arhivele din țară și străinătate, dar și de valorificarea științifică a imensului tezaur memorialistic al supraviețuitorilor. Și în acest caz, însă ca în multe altele ce pot da naștere unor stări de intensă emoție și efuziune subiectivă, subiectul trebuie tratat cu deplină obiectivitate, cu rigoare și fără prejudecăți.

Deocamdată, subiectul rămâne încă dificil de pus în pagină. Dar dacă nu o istorie specială a prizonieratului, măcar o evaluare de ansamblu a situației militarilor români ajunși captivi la inamic în cele două perioade distincte ale participării țării noastre la război se poate schița. Fie și în liniile sale foarte generale.

Este și ceea ce încearcă în paginile de față colaboratorul nostru Al. Duțu.

M. ȘT.

În imagine: Dollersheim (Austria), noiembrie 1944: un grup de militari români, voluntari în Armata națională a guvernului condus de Horia Sima; după război, ei au ajuns în diverse lagăre de prizonieri din Germania și Austria.

Jocul necontrolat al cifrelor

Prizonierii de război români în cel de-al doilea război mondial au provenit din militarii capturați de armata sovietică înainte și imediat după 23 august 1944, precum și de ostașii români capturați de armatele germană și ungară, după trecerea României de partea Națiunilor Unite. Aceștia li s-a adăugat categoria dezertorilor, căci au fost și dintre aceștia, atât în timpul campaniei din Est, cât și în cea din Vest. Trebuia avut în vedere de asemenea numărul destul de mare de români înrolați în armata ungară de după 30 august, când partea de nord-vest a țării fusese ocupată de Ungaria.

Conform statisticilor puse la dispoziție de Marele Stat Major la sfârșitul războiului, numărul militarilor români incluși în categoria „dispăruți” (cea mai mare parte a lor prizonieri de război) a fost de 367 976, din care 309 533 în Est și 58 443 în Vest. Autorii statisticii nu au precizat însă dacă cifra de 309 533 cuprinde și militarii dezarmați de sovietici după 23 august 1944. O notă confidențială întocmită în martie 1945 de delegația militară a Comisiei române pentru aplicarea armistițiului precizează că până la 24 august 1944 numărul dispăruților în timpul acțiunilor militare a fost de 163 015 militari (3 468 ofițeri, 3 241 subofițeri și 156 306 trupă), între 23 și 31 august 1944 sovieticii capturând, fără luptă, alți 97 232 militari români (1 363 ofițeri, 1 688 subofițeri și 94 181 trupă). Alte cifre emise de Comisia română pentru aplicarea armistițiului indică însă capturarea în această ultimă perioadă (după 24 august 1944) a peste 160 000 militari români. La Conferința de pace de la Paris din 1946 delegația guvernului român s-a referit la 130 000 militari aflați în această categorie. În acest context jocul greu controlabil al cifrelor împiedică stabilirea cu precizie a numărului militarilor români cap-

turați de sovietici înainte și după 23 august 1944.

La sfârșitul războiului, în afara prizonierilor menționați mai sus, peste granițele țării se mai aflau 130 000 cetățeni români civili din Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat, deportați în anii războiului de către autoritățile germane, ungare sau sovietice, care au deținut controlul succesiv asupra teritoriilor românești menționate. Aceștia li s-au adăugat cei 975 ofițeri și subofițeri trimiși la studii în Germania înainte de 23 august 1944.

Problema repatrierii prizonierilor și a celorlalți cetățeni români deportați de autoritățile și trupele străine în timpul războiului și chiar după încheierea acestuia a fost ridicată de autoritățile românești la scurt timp după 23 august. Astfel, la 27 august, generalul Gheorghe Mihail, șeful Marelui Stat Major, i-a cerut colonelului Dumitru Dămăceanu (înaintat la gradul de general de brigadă la 29 august 1944), care reprezenta armata română în delegația trimisă la Moscova pentru încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, să obțină de la acestea acordul pentru un schimb de prizonieri, într-o zonă neocupată de trupele sovietice, și eliberarea tuturor trupelor române dezarmate de sovietici după 23 august 1944.

La întoarcerea în țară, generalul D. Dămăceanu arăta: „Eu m-am ocupat în special de chestiunea prizonierilor de război. Am cerut împărțirea chestiunii în două și anume: prizonieri înainte de 24 august 1944, ora 4, și prizonieri luați după această dată. Am solicitat restituirea într-un minimum de timp a prizonierilor români luați înainte de 23 august 1944 și al doilea restituirea tuturor unităților și formațiunilor române, inclusiv navele de război de pe Dunăre și Mare capturate și dezarmate după data de 24 august 1944, ora 4, cu tot armamentul, echipamentul, materialele și depozitele lor”. Aliații au răspuns că problema urma să fie soluționată în funcție

de colaborarea militară a României la lupta împotriva trupelor germane și ungare. Ca urmare, Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 nu a prevăzut nimic în legătură cu repatrierea prizonierilor de război români. S-a referit doar la „înapoierea prizonierilor aliați”.

Rămasă nesoluționată, în pofida contribuției românești la efortul de război al Aliaților împotriva Reichului, problema avea să fie reluată de neenumărate ori de reprezentanții guvernului român, ai Comisiei române pentru aplicarea armistițiului și ai Marelui Stat Major pe lângă mareșalul R.I. Malinovski, președintele Comisiei Aliate de Control în România, atât în scris cât și verbal, la 8, 12, 23 și 29 septembrie 1944 și de neenumărate ori după aceea. Multă vreme însă, în afara promisiunilor de soluționare, nu s-a obținut nimic, deși România a repatriat pe cheltuială proprie, la scurt timp după 23 august 1944, prizonierii sovietici, americani, englezi, italieni și de altă naționalitate aflați în țară (*Magazin istoric*, nr. 2-3/1997). Practic, până în vara anului 1945, din U.R.S.S. nu s-au întors decât foștii prizonieri care se încadraseră în diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan” (peste 20 000 oameni).

Comisii, comitete, birouri...

Activitatea de repatriere propriu-zisă a fost declanșată la sfârșitul războiului, pentru prizonierii din U.R.S.S. fiind reglementată prin contacte directe între reprezentanții guvernelor române și sovietic. Pentru prizonierii din zonele de ocupație din Germania, din Austria și din alte țări vest-europene de comisiile speciale trimise de Ministerul de război. În mod concret, în țară activitatea a fost încredințată, la 6 iunie 1945, Comisiei pentru repatrierea prizonierilor de război, condusă de generalul Ioan Iucăli, iar după desființarea acesteia, la 18 iunie

1945, Secția 7 teritoriu din cadrul Marelui Stat Major, în cadrul căreia a fost înființat un birou special. Concomitent, în zonele de frontieră din estul și vestul țării au fost organizate centre de primire (la Iași, Focșani, Râmnicu Sărat, Constanța, Buzău, Sighet, Oradea, Arad, Timișoara) dotate cu cele necesare pentru aprovizionarea, echiparea și transportul prizonierilor la domiciliile lor.

Pentru repatrierea prizonierilor români din Vest au fost trimise succesiv în zonele de ocupație din Germania și din Austria trei comisii comandate de generalul Balogh (în 1945 și 1946) și de colonelul Nicolaide (în 1947), care au acționat și pe teritoriile Elveției, Italiei, Suediei, Belgiei, Olandei, Angliei etc. Pentru o mai mare operativitate, comisiile s-au divizat în 2-3 subcomisii, formate din 2-4 ofițeri, care s-au deplasat în locurile indicate de comandanțele aliate, unde au întocmit tabele și actele necesare repatrierii. În măsura posibilităților ele au urmărit și modalitățile de efectuare a transportului cu mijloacele puse la dispoziție de autoritățile locale. Comisiile au constatat că prizonierii erau răspândiți în diferite lagăre, care nu erau pe naționalități, că românii lor se aplica „un tratament” mai dur decât celorlalți (alimentație, regim de muncă etc.), că în lagăre se desfășura „o intensă activitate de propagandă” vizând „defăimarea” regimului politic instaurat la București la 6 martie 1945 și recrutarea de persoane pentru diferite formațiuni militare străine (Armata națională de eliberare – inițiată de legionari imediat după 23 august 1944 sau în Armata colonială franceză etc.), precum și pentru muncă, în special în minele de cărbuni din zona franceză de ocupație.

În activitatea lor, comisiile s-au confruntat cu numeroase greutăți, cea mai mare fiind răspândirea prizonierilor în numeroase lagăre: Pallsburg, Lübeck, Minden, Wustran, Eberswalde, Stuttgart, Fürstenberg, Luckenwalde, Gar-

delegen, Nordruf, Darmstadt, Hohenfels, Dobel, Tübingen, Gmunden, Graz, Veskeny, Steyer, Innsbruck, Salzburg, Linz, München, Dachau, Bregenz, Hall, Trier, Duren, Münster, Hanovra, Barau, Braunschweig etc. Dificultăți s-au ivit și din cauza lipsei de solitudine a autorităților aliate, care, deseori, au refuzat trierea și repatrierea celor cărora li se întocmisese actele necesare. Existau apoi numeroși prizonieri care evadaseră din lagăre, efectuând diferite munci la particulari sau în minele din zonă și care au refuzat să se întoarcă în țară. Mulți dintre prizonierii repatriați din Vest s-au arătat nemulțumiți de modul în care autoritățile române aborderă problema repatrierii lor, considerându-se „lăsați în pă-răsire”.

Până în toamna anului 1947, prin centrele de primire din vestul țării s-au repatriat circa 23 000 de persoane. În mod cu totul surprinzător, o sinteză întocmită de Serviciul statistic al Marelui Stat Major menționează faptul că dintre acestea doar 4 603 (190 ofițeri, 218 subofițeri și 4 195 trupă) făceau parte din categoria militarilor dați dispăruți din armata română (58 443 după statisticile de epocă ale M.St.M.). Din cei 23 000 repatriați, 13 120 (177 ofițeri, 546 subofițeri și 12 397 trupă) au fost înregistrați la rubrica „militari români din fostele armate germană și ungară”. Chiar dacă cifra reală a celor repatriați a fost mai mare,

datorită faptului că unii dintre ei nu au mai trecut prin centrele de primire de la granița de vest, ci s-au îndreptat direct spre localitățile de origine, problema numărului real al militarilor români dați dispăruți pe frontul de vest rămâne încă incertă, deoarece diferența de la 4 603 la 58 443 este prea mare, chiar dacă luăm în calcul și pe militarii uciși în timpul luptelor și rămași neidentificați, sau pe cei care au decedat în timpul prizonieratului.

„O stare de spirit deprimantă”

Repatrierea prizonierilor din U.R.S.S. a început după înapoierea delegației române de la Moscova și încheierea Convenției de armistițiu din septembrie 1944, când s-a hotărât că mai întâi vor fi aduși în țară prizonierii aflați în lagăre și numai după aceea cei care efectuau diferite munci în teritoriul sovietic. Loturile celor repatriați au fost stabilite de guvernul sovietic, programarea transporturilor fiind anunțată autorităților române de către Comisia Aliată de Control. Acțiunea a început spectaculos, până la sfârșitul anului fiind repatriați 52 215 prizonieri, pentru ca în anii următori numărul acestora să fie limitat la cifre simbolice: 26 940 în 1946 și doar 907 în 1947.

Referindu-se la situația prizonierilor în momentul repatrierii,

29 august 1944: subunitățile din Divizia 1 voluntari „Tudor Vladimirescu” pe străzile Bucureștilor

Secția IV a M.St.M. raporta la 14 august 1954 că majoritatea erau „rău echipați”, lipsind în special „cămășile, izmenele și 50% din încălțăminte”. În această situație, autoritățile militare românești au dispus echiparea subofițerilor și a trupelor cu „efecte reparate sau eventual bune”, ofițerii urmând să primească „efecte noi”, acestea putând să rămână în proprietatea lor „în condițiile echipamentului dat ostașilor de rezervă înapoiți de pe front și dezconcentrați”. Constatările Secției IV contrastau evident cu afirmațiile făcute de E. Daia în lucrarea *Foști prizonieri în U.R.S.S.*, apărută la Editura de Stat în 1949. Există în această broșură afirmația hilară că medicii „nici nu le dădeau voie oamenilor să iasă din lagăr fără păsleri, bocanci sau cizme de piele”. Ca să nu mai vorbim de „lumina becurilor electrice”, „căldura mângâietoare a caloriferului”, „flănețele și pantalonii vățuiți” etc.

Problema repatrierii prizonierilor români a fost reluată în 1946, cu prilejul Conferinței de pace de la Paris. În observațiile guvernului român privind proiectul Tratatului de pace se cerea ca prizonierii români să fie înapoiți „cât mai curând posibil” pe cheltuiela statului român. Exprimând punctul de vedere al opiniei publice din țară, delegația română a arătat în cadrul conferinței că întârzierea repatrierii prizonierilor provoacă „o stare de spirit deprimantă” în rândul populației și al armatei, că pentru „redresarea morală a țării” era necesar să se fixeze un termen precis „cât mai apropiat” pentru eliberarea tuturor prizonierilor.

Deoarece majoritatea celor repatriați o formau soldații, pentru ameliorarea impresiei generale, ambasadorul român la Moscova, acad. Iorgu Iordan (*Magazin istoric*, nr. 12/1992), a cerut comisarului pentru afacerile externe al U.R.S.S. ca în lunile următoare să fie eliberați „cel puțin câteva sute de ofițeri” și să se înlesnească corespondența dintre prizonieri și familiile lor. În susținerea cererii

sale, ambasadorul român arăta că situația de până atunci provocase nemulțumiri și nedumeriri „mai mult decât firești”. Cu același prilej el a solicitat desemnarea unui ofițer sovietic cu misiunea de a face legătura între armata română și Crucea Roșie din U.R.S.S. pentru a oferi date mai complete despre situația prizonierilor români pe teritoriul sovietic. Fără a da un răspuns precis, V.M. Molotov a promis că va studia aceste cereri.

Analizând realist situația, diplomația română aprecia în 1947 că „problema repatrierii prizonierilor români din U.R.S.S. se află încă în faza inițială”, fiind necesară o „acțiune susținută” pentru rezolvarea problemei în conformitate cu prevederile articolului 20 al Tratatului de pace din 10 februarie 1947. Din septembrie 1947, tratativele pentru repatrierea prizonierilor au fost duse de dr. Simion Oeriu, comisarul guvernului român pentru aplicarea Tratatului de pace, și de ambasadorul Uniunii Sovietice în România.

După statisticile întocmite în epocă, din cei 367 976 militari români considerați dispăruți în război, până în septembrie 1947, când a intrat în vigoare Tratatul de pace, au fost repatriați prin centrele de primire de la graniță doar 94 299 prizonieri (89 696 din Uniunea Sovietică, inclusiv cei din diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan”, și 4 603 din Germania și țările occidentale). Acestora li se adaugă cei 13 120 militari români din Transilvania înrolați în armata ungară și cei 642 ofițeri, subofițeri și maiștri aflați la studii în Germania. În total, deci, au fost repatriați numai 107 419 prizonieri.

După multe insistențe, unii dintre ei au revenit în deceniile care au urmat. Dinamica repatrierii lor și a stabilirii situației celor care nu s-au mai întors constituie încă o datorie a istoricilor și organismelor abilitate ale statului. O datorie față de propria lor conștiință, față de armata română, dar și față de familiile celor care îi mai așteaptă încă... ■

13 SCRISORI ANONIME...

(Urmare din p. 16)

de pe urma războiului sunt preocupate cum să le păstreze și încotro să le dirijeze. De aceea ele depun toate eforturile pentru a determina cercurile conducătoare să încheie pace separată cu Anglia sau U.R.S.S.

8. *Nu este exclus ca hitleriștii să pregătească o provocare, tipică lor: avioane de asalt sovietice aflate în Germania vor fi folosite pentru aruncarea de bombe cu gaze pe teritoriul Germaniei, fiind învinuit apoi guvernul sovietic. Hitler și-a dat acordul, problema fiind păstrată în cel mai desăvârșit secret.*

Informația primită de la autorul anonim despre situația din Germania este pe alocuri contradictorie și puțin verosimilă, totuși noi socotim oportun să o transmitem organelor noastre speciale”.

La peste 50 de ani de la întocmirea acestei *Sinteze*, editorii volumului de documente dublu îngrijit, la Moscova și Potsdam, nu aduc date suplimentare despre posibilul autor al acestor anonime, pentru simplul motiv că încă nu dispun de ele.

În orice caz, tonului de îndoială privind veridicitatea informației, sugerat de ultima frază din *Sinteză*, i se pot contrapune situații similare ale războiului de pe frontul invizibil al ultimei conflagrații mondiale. Un singur exemplu: cazul misteriosului Agent A-54 (*Magazin istoric*, nr. 8/1967), un spion poate de talia lui Richard Sorge, chiar mai enigmatic decât el, care a furnizat serviciilor secrete cel și apoi britanic multe informații reale și esențiale în desfășurarea evenimentelor. A-54, care semna sub diverse pseudonime, s-a relevat mai târziu a fi un anume Paul Thümmel. Evident, cercetări viitoare ar putea face lumină și în cazul identității autorului sau autorilor celor 13 scrisori sosite la Stockholm.

În mai 1944, deci, conducerea de la Moscova lua cunoștință de tabloul frământărilor din înaltele cercuri hitleriste, parțial conștiente că războiul pe care îl dezlănțuiseră avea să se încheie cu o catastrofă. ■

Sunt fără număr suferințele și umilințele celor deportați. De ce a trebuit, între 1945 și 1949, să fie duși de la casele lor sașii transilvăneni? Cât a durat calvarul lor? Când s-au întors?

Printre prea multele pete albe în scrierea istoriei României din ultimul secol se află, cu siguranță, și destinul sașilor în Transilvania, în particular deportarea în Uniunea Sovietică, care a zdruncinat din temelii prezența lor de opt secole în arcul carpatic¹. Deportarea însăși a ieșit, din păcate, din conștiința istoriografică din țara noastră, noile generații de istorici fiind atrase de alte teme, iar istoricii de origine germană din țară fiind, din nefericire, tot mai

puțini. Recent însă o operă, în sens propriu, monumentală, *Deportarea sașilor transilvăneni în Uniunea Sovietică, 1945-1949* (Böhlau Verlag, Köln, Weimar, Wien, 1995), însumând în trei volume peste 2 300 de pagini, umple concludent și, cu siguranță durabil acest gol istoriografic, într-o manieră impresionantă și efectiv exemplară în ceea ce privește profilul și profesionalismul care este de atins astăzi în scrierea istoriei.

DEPORTAREA SAȘILOR TRANSILVĂNENI

ANDREI MARGA,

Rectorul Universității Babeș-Bolyai din Cluj

Contextul politic și geneza administrativă a deportărilor

Deportarea sașilor transilvăneni s-a produs în cadrul deportării de germani din Polonia, Ungaria, România, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, țările baltice, între 1945 și 1949, la muncă forțată în Uniunea Sovietică. Estimările urcă de la 360 000 la peste 500 000 de bărbați și femei; după estimări mai recente, efectivul deportaților ar trece de 870 000 de persoane. Potrivit unor înregistrări, jumătate dintre deportați au murit în Uniunea Sovietică. Baza decizională a deportării, care a început efectiv în noaptea de Crăciun din 1944 în Ungaria și Iugoslavia, a fost și a rămas mereu confuză. Este știut că S.U.A. și Anglia au considerat, în 1941, idei generale ale lui Stalin privind eventuale reparații germane după război și că, în 1943, cele două puteri occidentale au luat act de pretenția sovieticilor de a forța la muncă germanii din rândurile Gestapoului,

NSDAP și ale Wehrmachtului în Rusia. Comunicatul Conferinței de la Ialta (1945) prevedea obligația Germaniei de a executa reparații vis-à-vis de Uniunea Sovietică, dar nu conținea prevederea deportării pentru muncă forțată. Este adevărat însă că protocolul secret al conferinței, devenit public abia în 1947, prevedea la capitolul *Reparationen*, „die Verwendung deutscher Arbeitskräfte“ (utilizarea forței de muncă germane). Dar la ora la care puterile occidentale își dădeau acordul pentru folosirea în Uniunea Sovietică a forței de muncă germane, deportarea era în mare încheiată în Iugoslavia și Ungaria, iar la ora capitulării Germaniei, la 8 mai 1945, ducerea forțată de germani din Europa Centrală în Uniunea Sovietică se încheia.

Munca forțată s-a sfârșit pentru deportați în 1949, când s-a produs desființarea lagărelor de muncă forțată ale germanilor în Uniunea Sovietică. Dar extrem de puțini dintre deportați s-au întors în locurile lor de baștină. Germania și-a retras frontiera răsăriteană pe Oder-Neisse și a fost împărțită în patru zone de ocupație, din celelate regiuni ale Europei răsăritene și sudice, cu excepția României, germanii au fost siliți să plece.

În primăvara lui 1944 s-au purtat discuții între guvernul României și guvernele S.U.A., Uniunii Sovietice și Angliei cu privire la armistițiu și la trecerea României în tabăra antihitleristă. *Acordul* privind armistițiul (12 septembrie 1944) includea, între altele, internarea germanilor având cetățenia germană și dizolvarea organizațiilor prohitleriste. Pe de altă parte, la Ministerul de externe de la Berlin s-a atras atenția că angajarea unor lideri ai comunității germane din România în războiul de partizani contra Aliaților riscă să aducă, după război, deportări masive, ca măsură punitivă. În octombrie 1944 însă, guvernul Sănătescu, la solicitarea Comisiei Aliate de Control, a început arestarea tinerilor germani cetățeni români, care au fost puși la dispoziția comandamentului sovietic. Sub guvernul Rădescu, la solicitările ultimative ale comandamentului sovietic, trenurile cu sași transilvăneni au început să ia drumul Uniunii Sovietice, cu toate semnalările diplomaților americani și englezi cu privire la caracterul abuziv al măsurii. Într-un *Protest* (datat 13 ianuarie 1945), guvernul Rădescu a atras atenția asupra obligațiilor statului român de protecție a fiecăruia dintre cetățenii

¹ Cu aprobarea autorului, am preluat o parte din textul publicat în revista 22, an VIII, nr. 18, din 6-12 mai 1997.

săi, indiferent de origine etnică, și asupra absenței temeiului legal pentru deportarea sașilor transilvăneni.

Monumentala operă a grupului condus de Georg Weber reconstituie, pe baza exhaustivei folosiri a izvoarelor și măturilor existente, acest moment dramatic al istoriei multisculare a sașilor din România. Ea cuprinde trei volume de proporții mari, care prin chiar titlul lor dau seama de avengura reconstituirii. Primul volum este *Deportarea ca eveniment istoric*, care, în 788 de pagini, reconstituiește contextul politic și geneza administrativă a deportării în contextul deportărilor anilor patruzeci din Europa și se încheie cu relatarea inițiativelor de readucere a sașilor deportați. Al doilea volum este *Deportarea ca eveniment biografic și temă literară*, care reunește, pe 626 de pagini, expresiile trăirilor personale ale deportaților. Volumul al treilea, și ultim, intitulat *Surse și imagini*, redă, pe 1 076 de pagini, toate izvoarele astăzi accesibile ce pot concura la stabilirea cu precizie și interpretarea corectă a deportării și toate efectele literare și plastice ale acesteia. *Se poate spune, cu toate justificările, că nici un eveniment din istoria modernă a României nu a fost reconstituit cu atâta precizie, având susținerea unei clare și foarte productive perspective teoretice, că ne aflăm, cu Deportarea sașilor transilvăneni în Uniunea Sovietică, 1945-1949, în fața principalei și celei mai rezistente opere având ca obiect istoria postbelică a țării noastre.*

Dați-mi voie să las în seama cititorului cu adevărat enormă informație de conținut a magnificei opere a grupului de la *Westphälische Wilhelms-Universität* și să mă concentrez, asupra a trei aspecte cu semnificație nu doar ca în disciplinele specializate în studii istorice europene a secolului actual, ci și în sfera cuprinzătoare a culturii și, în fond, a atitudinilor culturale, și anume: *evaluarea poziției României în raport cu deportarea; implicarea celui de-al treilea Reich în răspunderea pentru evenimentele postbelice; efectele multiculturaliste ale metodelor.*

Poziția României în raport cu deportările

Așa cum este consemnată în documentele accesibile la ora de față, poziția României s-a plasat, la sfârșitul războiului purtat în Răsărit, alături de Germania, între preocuparea de a obține, prin armistițiul, sprijinul Uniunii Sovietice și al puterilor occidentale pentru anularea dictatului de la Viena și răspunderea Regatului român pentru soarta propriilor cetățeni, fie ei de origine etnică română, maghiară, germană, evrească sau orice altă origine. Ultima răspundere n-a putut fi concretizată, cel puțin 80 000 de germani de cetățenie română fiind arestați pe teritoriul României și deportați în Uniunea Sovietică. Protestul guvernului Rădescu la această arestare și deportare este atestat, dar din arhivele statului român lipsesc exact cele câteva pagini ale unei hotărâri ale aceluiași guvern în privința deportării sașilor transilvăneni. Așa cum Georg Weber și grupul său menționează în volumul III, în 1994, cu prilejul prezenței lor la Cluj (precizez că prin mijlocirea Universității „Babeș-Bolyai”, s-a discutat cu președintele de atunci al statului român obținerea unor copii a acelor pagini. Ca efect, cu sprijinul directorului Arhivelor Statului din București, am putut trimite copii de protocoale ale ședințelor guvernului Rădescu, dar a rămas fără rezultat încercarea lui Georg Weber de a obține, cu sprijinul Președinției statului, protocoalele ședințelor, decisive pentru deportare, din 22 și 27 decembrie 1944 și din 5, 10 și 12 ianuarie 1945. Comentariul în acest punct al lui Georg Weber și al grupului de autori ai lucrării este demn de reținut și, ca români responsabili, trebuie să-l asumăm: „Această situație de fapt (inaccesibilitatea protocoalelor amintite adineaori – n.a.) nu se lasă explicată prin aceea că protocoalele nu au fost arhivate corespunzător. Rămâne întrebarea: ce motive puteau să-i fi făcut pe responsabili din România să ferească de opinia publică și să păstreze secrete aceste informații? Ei fac prin aceasta un deserviciu (Bärendienst) statului lor, căci ei

deschid un larg câmp pentru speculații care, se poate presupune, nu sunt favorabile statului român. Altfel formulat: într-un stat care se prezintă liberal se așteaptă la schimburi științifice libere. Dacă lucrurile se abordează restrictiv, ușile și porțile rămân deschise speculațiilor și prejudecăților – iar aceasta este contraproductiv pentru toate părțile” (III, p. 8). Sunt convins că noua putere politică din țara noastră poate clarifica problema fără resturi și o va face, încât sublinierea din primul volum al lui Georg Weber, conform căreia în problema deportării sașilor transilvăneni s-a spus penultimul cuvânt, dar nu încă ultimul, are sens deplin și sub acest aspect.

Răspunderea celui de-al treilea Reich în evenimentele postbelice

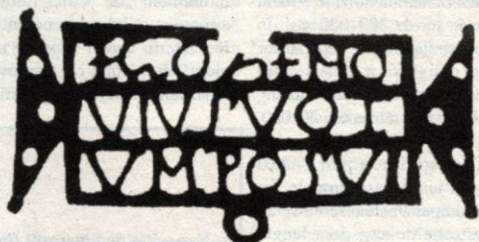
Deportarea sașilor a ridicat mereu – și pentru cei deportați, și pentru cei reveniți din deportare, ca și pentru urmașii direcți sau simplii cetățeni – și ridică întrebarea tulburătoare privind temeiul deportării unor cetățeni care, așa cum autorii arată, „erau, într-adevăr, germani în sensul autoidentificării lor etnice, dar, în primul rând, ei nu au aparținut niciodată Germaniei și, în al doilea rând, ei erau cetățeni români” (I, p.9). Evident, astfel de cazuri, în care individul este sancționat pentru politici generale, fie ele și ale comunității, mijlocită sau nemijlocită, căreia îi aparține, sunt tragice și nu există vreo compensație umană și nici vreo cale de consolare. În fața deportării, relatată exhaustiv de colegii de la Universitatea din Münster, nu este altă atitudine legitimă decât înfrustrarea. Dar, pe drept, Georg Weber și grupul de autori subliniază: „...am privit în trecut nu cu mânie, ci îndoliați și cu speranță în conciliere. Dacă am reușit să înlocuim unele din multe presupuneri, judecăți sumare și prejudecăți despre deportarea sașilor transilvăneni în Uniunea

Sovietică prin mai multă cunoștință și să creăm astfel o bază mai bună pentru înțelegerea dintre etnii în România, atunci multe zile ale vieții noastre în care ne-am ocupat cu această problemă n-au fost irosite" (I, p. XIV).

Explicațiile nu sunt, desigur, compensatoare și consolatoare, în primul rând pentru deportații înșiși și urmașii lor, dar, pentru generațiile celor ulterior născuți, ele sunt întotdeauna necesare. Cercetarea întreprinsă de Georg Weber și grupul său plasează, cu precizie, deportarea sașilor transilvăneni în contextul istoric mai cuprinzător al atacării Uniunii Sovietice de către armata germană la ordinul lui Hitler și al acțiunii de cuprindere a germanilor din partea răsăriteană a Europei Centrale în organizațiile prohibiteriste. Contextul autorii îl consideră și mai extins, luând în studiu deportările masive de populație din anii patruzeci de la Est la Vest și apoi de la Vest la Est. Cu o perspectivă de solidă înălțime intelectuală și profundă responsabilitate morală, distanțată până la opoziție în raport cu provincialismul, devenit aproape o natură a conștiinței multor istorici de azi, autorii de la Universitatea din Münster și-au propus „să prezinte cu limpezime trăirea și suferința celor afectați de deportare, fără a pierde din vedere cu aceasta contextul istoric și implicările tuturor participanților” (I, p. 6). Cel care s-a apropiat de una din marile dezbateri intelectuale ale deceniului trecut, care a fost „controversa istoricilor” (Historikerstreit) din Germania, nu poate să nu vadă în această abordare opțiuni clare înăuntrul celebrei controverse, în general de partea punctului de vedere reprezentat de Jürgen Habermas, Martin Broszat, Jürgen Kocka, Georg Weber și grupul de autori din jurul său pledează, la rândul lor, împotriva paralelizării abstracte în istorie și în favoarea unui istorism sănătos și, pe un plan mai profund, pentru câștigarea unei poziții de identificare a germanilor cu istoria Germaniei prin mijlocirea preluării istorizate a deportărilor, alungărilor și nenorocirilor generate de al doilea război mondial (I, p. 26). ■

BIERTAN –

UN LOC ÎN EUROPA

În anul 1919 se publica la tipografia „Cultura Neamului Românesc” din București, lucrarea *Ce sunt și ce vor fii sașii din Ardeal*. Prefața era semnată de Nicolae Iorga, considerat de autorii sași ca un cunoscător și prieten al minorității germane din Ardeal. Iată aprecierea lui privind contribuția sașilor la civilizația transilvănească: „Românii sunt, desigur, și un popor al viitorului, dar... nu se pot gândi a atinge, în orice fel de circumstanțe, drepturile istorice ale altei nații care e legată așa de strâns și adeseori și așa de prietenește cu propria lor ființă. A fi adus cultură superioară cu sine, a fi împlântat viața orășenească pe amândouă povârnișurile Carpaților, a fi statornic definitiv viața întregului Ardeal în forme fixate, a fi legat Apusul cu Răsăritul până la Dunăre și la depărtatele țări «tătărești», grecești și turcești

prin relațiile de comerț; ...a fi ajutat la biruințele limbii naționale a românilor asupra formei culturale medievale a limbii slave, – toate acestea crează drepturi și merite, pentru cultura generală și pentru cultura românilor îndeosebi, ce nu putem să le recunoaștem și să le prețuim îndeajuns și care impun poporului nostru o datorie pe care nu ne gândim a o tăgădui”.

Această scriere cuprinzătoare despre sașii din Ardeal intenționa să prezinte românilor din partea cealaltă a Carpaților o minoritate care marcase de aproape 800 de ani evoluția Transilvaniei. Au fost opt secole de luptă pentru supraviețuire, dar și de formare a unui ținut înfloritor din punct de vedere economic și cultural.

Unificarea Transilvaniei cu patria mamă nu avea să aducă acestei minorități decât o perioadă limitată de liniște.

În imagine: cunoscuta inscripție votivă descoperită la Biertan.

Apariția celor două flageluri distrugătoare din sec. XX – nazismul și comunismul – s-a dovedit a fi groparul minorității germane din România.

Dacă înainte de cel de-al doilea război mondial în Ardeal erau în jur de 300 000 sași, în urma conflagrației, a deportărilor și a emigrărilor masive din deceniile dictaturii comuniste, astăzi au mai rămas cca 20 000, cu preponderență vârstnică.

Dacă treci însă prin Ardeal găsești la tot pasul urmele lor, acele impunătoare biserici-cetăți construite de sași de-a lungul secolelor drept scut de apărare. Criticul de artă George Oprescu le considera „unice în felul lor în peisajul european”, iar istoricul Răzvan Theodorescu ca o zonă mîrșă a civilizației săsești.

Ce reprezintă aceste biserici fortificate? Casa de Cultură germană „Friedrich Schiller” din București a încercat nu de mult să dea un răspuns acestei întrebări, organizând o expoziție de fotografii cu titlul *Biertan – un loc în Europa* dedicată bisericii-cetate din această localitate.

Materialul ilustrativ prezentat a evidențiat atât valoarea arhitectonică și artistică deosebită a monumentului de la Biertan, cât și conexiunile sale cu lumea europeană a veacurilor trecute.

Biertanul face parte dintre primele așezări germane din Ardeal fiind cuprins în cele două „Scaune” (Mediaș și Șeica) în *Diploma Andreeană* din 1224. Prima atestare a numelui său datează din 1283, într-un document privind impozitele cerute de Capitalul Catolic din Alba Iulia preoților catolici din comunitățile săsești. Ca orice

așezare săsească, avea organizare urbanistică, remarcându-se stilul franconic al șirurilor de case în jurul unei piețe centrale, deasupra căreia se înalță impunătoarea biserică-cetate. Impresionantul monument de cult îmbină armonios stilul gotic cu cel al Renașterii, apărut fiind de trei ziduri de incintă cu turnuri și bastioane medievale. Prima

cu cele 28 de panouri pictate ale sale. Amvonul, sculptat în piatră, din 1500, deși opera meșterului Ulrich din Brașov, trădează puternica influență sud-germană. Iar stratele din cor sunt caracterizate de George Oprescu astfel: „Mobilierul este de speță rară și foarte valoros. Stalurile, adică stratele din cor, de la începutul secolului XIV sunt

AURĂ

Expoziția de fotografii *Biertan – un loc în Europa*, găzduită de Casa de Cultură „Friedrich Schiller” (Schiller-Haus) din București, și-a propus să reamintească bogate și îndelungate tradiții europene, adeseori trecute cu vederea ale civilizației sașilor din Transilvania. Bucurându-se de atenția presei și publicului, expoziția va mai fi prezentată în câteva locuri din țară și probabil în străinătate.

Biertan este un loc încărcat de istorie. Aici s-a descoperit în 1776 celebrul „Donarium”, dovadă a creștinismului timpuriu pe pământul românesc¹.

¹ Este vorba de o inscripție votivă din sec. IV, cu textul: „Ego Zenovius

Biserica-cetate de aici, cu hramul Sfânta Maria, a fost restaurată prin donații făcute de originari din Biertan răspândiți în Europa, Statele Unite ale Americii și Australia. Șeful proiectului de restaurare, arhitectul Hermann Fabini, a fost distins în 1991 cu medalia „Europa Nostra”.

Aceste locuri fac de mult parte din contextul european. Vechea Dacie s-a legat prin mii de fire de Occident, odată cu intrarea în „lumea romană”.

votum posui” (Eu Zenovius am împlinit făgăduința). Această inscripție atestă o comunitate creștină de localnici ce vorbea o limbă romanică, dovadă a continuității populației daco-romane.

incintă a cetății este atribuită secolului XII, când probabil a fost ridicată și prima biserică (Sf. Maria). Biserica actuală a fost ridicată în 1486-1524, în stil gotic-târziu.

Meșterii din Viena și Nürnberg sunt părinții spirituali ai celor care au realizat între 1483 și 1513 splendidul altar poliptic al bisericii de aici, cel mai mare din țară,

decorate cu benzi de ornamente gotice... Este decorația ce întâlnim pe mobilele de acest fel din Germania și Elveția, cu nimic inferioare acestora, așa încât putem zice că la Biertan se găsesc strane, lucrate la noi, de tâmplari ardeleni, care ar putea figura în orice mare muzeu de artă aplicată”. De faimă internațională se bucură ușa sacris-

ției, premiată la Expoziția Mondială din 1900 de la Paris și care constituie un exemplu reprezentativ de manufactură săsească medievală, datorită excepționalelor intarsii și a sistemului original de închidere, care funcționează și astăzi.

De dezvoltarea bisericii din Biertan a mers mână în mână cu dezvoltarea econo-

infăptuită la sașii transilvăneni în 1541 prin umanistul Johannes Honterus, Biertan a fost, din 1572, reședință a episcopilor evanghelici din Ardeal, până în 1867.

În aceste trei secole de reședință episcopală s-a dezvoltat economia (prin organizarea meșteșugurilor în bresle), școala (320 de absolvenți ai gimnaziului

diferite ateliere, după care se întorceau cu cunoștințe îmbogățite. Unii dintre absolvenții gimnaziului au ajuns profesori universitari la Viena, Upsala și Darmstadt. Cei mai mulți însă se întorc, după încheierea studiilor în alte țări, în locurile natale și aduc cu ei cultura evoluată a Europei.

Dintre reprezentanții de seamă ai sașilor din Biertan amintim pe Michael Pancratius, episcop (1686-1690) care a primit titlul de doctor în teologie și drept la Universitatea din Rostock, Georg Jeremias Haner, episcop (1759-1777) care a apărut drepturile episcopilor sași în fața împărătesei Maria Theresia, dr. Georg Paul Binder, ultimul episcop în Biertan (1843-1867), care a studiat la Universitatea din Tübingen teologia, filosofia și filologia. Mai amintim și pe Andreas Heldmann care, după terminarea studiilor la Universitatea din Upsala a devenit aici profesor de limba germană. Michael Bielz a studiat științele naturale și a fost unul dintre fondatorii „Societății Ardelene pentru Științele Naturii” din Sibiu (1847) și inițiatorul litografiei în Ardeal. Friedrich Salzer, doctor în medicină, a fost profesor la Universitatea din Viena, iar Hermann Phleps profesor de arheologie și istoria artei la Universitatea din Danzig și Darmstadt.

Astăzi această veche așezare săsească este cunoscută în lume datorită bisericii-cetate, inclusă în 1993 pe lista monumentelor patrimoniului mondial al UNESCO. ■

Christa RICHTER,
Cristian SENCOVICI

MEDIEVALĂ

Transplantul de cultură și civilizație germană, vechi la noi de opt secole și jumătate, a fost indiscutabil de sorginte europeană. Noii veniți au adus cu ei o bogată moștenire culturală, păstrând tot timpul strânse legături cu „lumea europeană”.

Ce a rămas după multe generații, de la bisericile fortificate la creația materială și spirituală laică, se înscrie fără echivoc în patrimoniul european.

„O imagine spune mai mult decât o mie de cuvinte”. Pentru fotografii documentariste, Biertan este un izvor nesecat de subiecte, de la peisajul transilvan și arhitectura medievală,

până la chipurile oamenilor. Și în cazul fotografiei documentare – descriptivă prin definiție – cu puțină șansă și inspirație se pot realiza imagini care ies din sfera banalului.

Împreună cu colegul Cristian Sencovici am avut parte de o toamnă minunată, cu un cer de un albastru ireal și de clipe cu lumină difuză, care dădea celebrului altar o aură de mister medieval.

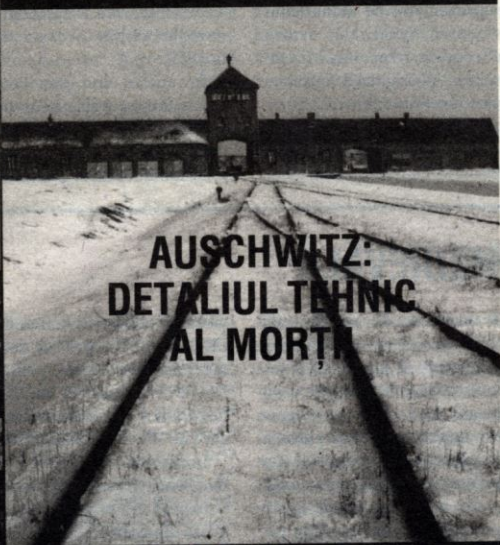
Toată gratitudinea noastră tuturor celor care ne-au ajutat și, nu în ultimul rând, oamenilor minunați ai acestor locuri.

Dan FONOSCH,
E.G.G. Ph., București

mică și culturală a localității. Începând cu a doua jumătate a secolului XV preoții de aici studiau teologia la Universitatea din Viena și școala a devenit renumită prin ridicarea la rangul de gimnaziu (din 1501 s-a introdus în administrația și conducerea școlii *Regulamentul școlar din Stuttgart*). După Reforma evanghelică,

din Biertan au învățat la universități din Germania, Austria, Suedia etc.) și biserica (din 25 de episcopi, 12 au studiat la universități din Viena, Jena, Mainz etc.). Legătura cu Europa se păstra prin toate firele. Astfel, pentru obținerea diplomei de maestru într-o meserie, tinerii erau obligați să meargă în Vest și să lucreze în

Arhive necunoscute

AUSCHWITZ: DETAIUL TEHNIC AL MORȚII

La 27 ianuarie 1945, militari ai armatei roșii pătrundeau în lagărul de la Auschwitz. Cei 7 000 de SS-iști care alcătuiseră personalul fugiseră spre Vest. Cu trei luni înainte ei începuseră să ardă documentele compromițătoare. Aruncaseră în aer și crematoriul și camerele de gazare. Totuși, nu au reușit să distrugă toate mărturiile. „Vânătorii de arhive” sovietici – ofițeri din NKVD și din cadrul informațiilor militare – le-au descoperit pe cele rămase într-un bunker. Ele privesc construirea și extinderea complexului de la Auschwitz. Dosarele, care însumau 45 000 pagini, au fost transportate la Moscova și adăpostite într-o clădire anume construită, amplasată în partea de nord a orașului. „Captura” de la Auschwitz reprezintă doar o parte a tezaurului; în aceeași clădire au fost depozitate toate documentele luate din Germania, inclusiv

arhiva Biroului II francez, ajunsă în posesia lui Hitler după capitularea Franței.

Existența respectivei instituții, aflată pe strada Viborgskaia nr. 3, a fost făcută publică pentru prima oară de către ziarul Izvestia, în 1990. Între 1991-1993, a existat o perioadă de grație, când s-a putut pătrunde cu ușurință, inclusiv în asemenea tainițe strict păzite (vezi Magazin istoric, nr. 5/1997). Directorul arhivei, Anatoli Prokopenko, cel care a deschis ușile cercetătorilor, făcea următoarea declarație, reprodusă în publicația britanică The Guardian, ediția pentru week-end: „Nu există săli de lectură obișnuite în clădirile arhivelor [speciale]. Asta este regula. Oamenii trebuie să citească în biblioteci. Informația la care au voie să ajungă se găsește în cărți. Lucrurile pe care nu trebuie să le cunoască se păstrează în arhive”.

Înșelătoare cuvinte codate

Primul occidental care a pătruns în clădirea de pe Viborgskaia nr. 3 a fost Gerald Fleming, autorul cărții *Hitler and the Final Solution* (Hitler și soluția finală). Aprobarea a primit-o din partea lui Eduard Șevardnadze, pe atunci ministru de externe. Au urmat și alți cercetători. Echipa de la Holocaust Memorial, din Washington, a microfilmât 2,3 milioane de pagini de documente.

Fleming declara: „Foarte repede mi-am dat seama că arhiva din clădirea centrală de la Auschwitz era de cea mai mare importanță“. Dosarele conțin rutina birocratică ce însoțea lichidările în masă: planurile pentru extinderea lagărului, corespondența între cartierul general al SS din Berlin și comandamentul local, ofertele cu schițele camerelor de gaze și ale cuptoarelor făcute de companiile germane aflate în competiție pentru câștigarea comenzilor, cererile pentru diferite livrări, de la ciment la sistemele de ventilație care să facă mai eficiente camerele de gaze. Apar, de exemplu, detalii despre planurile lui I.G. Farben, cel mai mare conglomerat chimic din lume la acea dată, de a transfera personal la Auschwitz.

Între cei care s-au aplecat asupra documentelor recent date la iveală se numără și doi cercetători care nu sunt istorici de profesie: Robert Ian

Van Pelt (predă istoria arhitecturii la Universitatea Waterloo, din Canada) și Jean-Claude Pressac (farmacist într-un sat de lângă Paris).

Acesta din urmă a început prin a se îndoi de existența camerelor de gaze. Cercetările sale s-au axat pe aspectele tehnice ale mecanismelor prin care se practicau execuțiile în masă în lagărele de exterminare naziste. În 1989 a publicat lucrarea *Auschwitz: Technique and Operation of the Gas Chambers* (Auschwitz: tehnica și modul de funcționare a camerelor de gaze). El răspundea astfel uneia dintre principalele obiecții invocate de cei care neagă existența camerelor de gaze pe motiv că ele erau o imposibilitate tehnică.

Într-un articol publicat ulterior în revista franceză *L'Histoire*, Jean-Claude Pressac făcea o analiză a argumentelor invocate împotriva utilizării camerelor de gaze și a crematoriilor. După 1945, principalele mărturii au provenit de la supraviețuitori și de la cei anchetati în cadrul proceselor intentate criminalilor de război. Unii dintre foștii deținuți au fost tentați să exagereze. Acuzații au adoptat clasică tactică de apărare: „nu eu, celălalt“, „am văzut, dar de departe“, „eram pe acolo, dar nu am luat parte“. Așa se face că aspectele tehnice au fost, practic, trecute sub tăcere. În rechizitoriul sovietic susținut în fața Tribunalului de la Nürnberg au fost citate doar două scrisori din sursă germană privind

cuptoarele de incinerare și crematoriile. O asemenea penurie documentară a fost agravată în urma divizării Europei în două blocuri opuse. În Europa de Est – spune Pressac – cercetarea istorică viza doar exploatarea acelor documente care se integrau în cadrul ideologic al luptei antifasciste. Ceea ce ducea la deformarea lor, scoase din context și interpretate în mod forțat.

În Occident, lipsa documentelor – cele mai multe se aflau în Polonia și Uniunea Sovietică – i-a determinat pe istorici să recurgă la o metodă substitutivă. Potrivit acestora, un act devine incriminator, chiar dacă în aparență nu este, presupunându-se că ar conține cuvinte „codate“. Astfel, s-a generalizat semnificația criminală a tuturor cuvintelor în a căror componență intra prefixul „Sonder“ (special). Dar dacă „Sonderbehandlung“ (tratament special) se referea într-adevăr la moarte, „Sonderbaracke“ desemna un bordel.

Nu este de mirare deci că istoria lagărelor de concentrare scrisă după asemenea metode nu era tocmai riguroasă. În plus, s-a mai strecurat o eroare. Procedura de gaze a fost descrisă ca fiind aceeași în toate lagărele, fiind plasată în același tip de clădire (sala de baie), cu o pregătire identică (împărțirea unor săpunuri și prosoape), un proces de gaze standard (gazul asfixiant fiind împrăștiat prin dușuri). Procedura astfel descrisă era cea presupusă a fi funcționat la Dachau. În realitate,

În p. 26: Hitler și Himmler, principalii responsabili ai tragediei

Evrei din ghetto-ul Varșoviei pornesc pe lungul drum al calvarului a cărui poartă de intrare era la Birkenau (p. 28)

camera de gaze de acolo nu a fost pusă în funcțiune.

Era de așteptat ca persoane interesate să scoată în evidență, cu timpul, asemenea nepotriviri. Iar apoi să considere că totul a fost o legendă. Atunci când se ia în considerare că la Auschwitz erau opt locuri în care se practicau gazările, că victimele se dezbrăcau în locuri distincte, că introducerea gazului asfixiant diferea în funcție de instalație, că s-au folosit două metode de incinerare, criticile pot fi devastatoare.

Punct final?

La rândul lor, supraviețuitorii Holocaustului, loviți a doua oară printr-o asemenea negare și constatând neputința istoricilor

tradiționali de a pune capăt procesului de revizuire, s-au adresat justiției. Dar nici așa lucrurile nu au decurs foarte lin. Procesele și apelurile s-au succedat.

Cei ce negau existența camerelor de gaze nu s-au mai ocupat de lagărele de exterminare din partea occidentală a Germaniei, unde avuseseră loc doar gazări „sporadice”. În partea estică, asemenea acte fuseseră comise la Kulmhof, Belzec, Sobibor, Treblinka, Majdanek și Auschwitz. La Kulmhof s-au folosit camioane pentru gaze. Or a transforma un camion obișnuit într-un instrument al morții nu este un proces prea complex. Un document german indică împedea operațiile care trebuiau efectuate. Istoricii revizionisti l-au ignorat.

Pentru Belzec, Sobibor și Treblinka nu se poate face un studiu tehnic pentru că nu s-a mai păstrat nimic. A ieșit din discuție și Majdanek, unde numărul celor gazați a fost considerat „prea mic”. A rămas Auschwitz. S-a spus despre acesta că „numele de Auschwitz a căpătat o asemenea semnificație simbolică încât acolo se va confirma sau prăbuși mitul”.

S-a vorbit foarte puțin despre trecutul localității ca atare, interesul focalizându-se asupra istoriei sale morbide din vremea celui de-al doilea război mondial. În secolul XIII, coloniști germani au întemeiat o așezare. Faptul istoric a jucat rolul său în alegerea locului pentru purificare etnică. Dar a mai fost și un alt element de natură tehnică. Auschwitz devenise de timpuriu un

important nod feroviar, funcție pe care o menține și astăzi. Lagărul a fost creat în mai 1940 și evacuat la 18 ianuarie 1945.

Prin deschiderea arhivei secrete din Moscova s-au putut completa datele deja știute din dosarele păstrate în muzeul de la Auschwitz. S-au reconstituit astfel etapele construirii și extinderii lagărului, a camerelor de gaze și a crematoriilor. Astăzi se poate realiza – potrivit aprecierii lui Jean-Claude Pressac – o sinteză istorică aproape completă, verificându-se și autenticitatea mărturiilor supraviețuitorilor. Au putut fi puse în evidență o serie de neconcordanțe. Astfel numeroși supraviețuitori deportați în 1943-1944 și care se aflau în Birkenau au declarat că au văzut fum ieșind pe coșurile celor patru crematorii, zi și noapte, în lunile mai-iunie 1944. Or cuptoarele a două dintre ele nu funcționau la acea dată. În plus, erau ascunse de copaci.

Oricât ar părea de morbide asemenea demonstrații, ele sunt totuși necesare. Un crematoriu, în sine, nu este decât un instrument de prevenire a epidemiilor, prin prefăcerea cadavrelor în cenușă. Abia când el se transformă dintr-un mijloc sanitar într-o uzină a morții avem dovada care poate pune capăt polemicii. La 29 ianuarie 1943, cel ce conducea lucrările de extindere la Auschwitz trimitea superiorilor săi de la Berlin o scrisoare în care vorbește deschis despre morma nr. 1 a crematoriului II ca despre o „pivniță

pentru gazele". La 6 martie 1943, un angajat civil cerea firmei Topf und Söhne realizarea rapidă a unui proiect ce prevedea utilizarea căldurii degajate de cele trei motoare ale tirului forțat al coșului pentru încălzirea încăperii morții nr. 1, care ar fi trebuit, prin definiție, să fie răcită, nu încălzită. La 14 martie, un maestru al firmelor Topf nota despre morma nr. 2 a crematoriului că era „un loc de dezechipare”. La 31 martie, sublocotenentul SS Kirschneck spunea despre morma nr. 1 a crematoriului II că era prevăzută cu o ușă etanșă cu un vizor ce avea o sticlă groasă de 8 mm și că cea de la crematoriul III urma să primească o ușă similară. În documente apar și alte asemenea

mențiuni despre instalarea unor ferestre etanșe.

Cei ce negau existența camerelor de gaze au ignorat arhivele muzeului de la Auschwitz. Noile descoperiri îi pun într-o dificultate și mai mare. Dacă opiniile lor persistă încă, aceasta se datorează și unei masive pierderi a memoriei colective asupra subiectului. Societatea contemporană este frământată de o multitudine de probleme, mult mai presante. În plus, așa cum remarcă și Robert Jan Van Pelt, „problema este că există prea mult material despre Holocaust și nu sunt destui oameni care să pună întrebările potrivite”.

Construită mai întâi aproape exclusiv pe memoriile foștilor deți-

nuți, istoria camerelor de gaze a devenit în ultimele două decenii subiect de vehementă controversă. Cei ce negau existența lor și a Holocaustului, istoricii revizionisti, s-au folosit de contradicțiile inerente existente în asemenea mărturii. Unghiul de abordare folosit de Pressac sau Van Pelt, cât și punerea în circulație a noilor documente permit reconstituirea etapelor extinderii lagărelor de exterminare, stabilirea momentului când ele s-au transformat din lagăre în uzine ale morții, detaliile tehnice ale criminelor operații. Să se fi încheiat controversa? ■

Adaptare de
DORIN MATEI

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Gabriel Andreescu, Manuela Ștefănescu, Renate Weber – ACCESUL LA INFORMATIE ÎN ROMÂNIA.**

Centrul pentru drepturile omului Apador-CH, 64 pp.: studiul își propune să evidențieze complexitatea cadrului în care se pune problema în țara noastră.

• **Petre Țurlea – MONUMENTE NON GRATIA. FALȘI MARTIRI MAGHIARI PE PĂMÂNTUL ROMÂNESC.**

Bravo Press, București, 1996, 238 pp., 6 000 lei: o carte care se dorește o punere în temă, pe un subiect fierbinte încă.

• **Cristian-Robert Velescu – BRÂNCUȘI ALCHIMIST.**

Editis, București, 1996, 163 pp. și 19 pl., 6 500 lei: atenția autorului se concentrează asupra unei singure opere, Templul contemplării și al descătușării, comandat sculptorului de maharadjahul Yeshwant Rao Holkar, operă rămasă în stadiul de proiect.

• **Gheorghe Luțescu – LUGOJUL, VATRĂ A UNITĂȚII NAȚIONALE.**

Editura Europa Nova, București, 1994, 206 pp.: monografia unei localități cu frumoase tradiții în lupta pentru emanci-

pare națională a românilor transilvăneni.

• **Nicolae Golea – O VIAȚĂ ÎNCHINATĂ UNUI SAT. AMINTIRI. EDIȚIA A III-A.**

Editura Transilvania, 1996, 182 pp., 3 000 lei: amintirile unui țărân ardelean, participant la Marea Unire de la Alba Iulia.

• **Adrian Constantinescu – ORGANIZAȚIA MONDIALĂ DE COMERT. DE LA HAVANA LA MARRAKECH** (Cuvânt înainte de prof. univ. dr. Mugur Isărescu).

Editura Enciclopedică, București, 1996, 173 pp.: apărută în cadrul Colecției „Biblioteca Băncii Naționale”, coordonată de prof. univ. dr. Mugur Isărescu, lucrarea abordează noul cadru instituțional al relațiilor comerciale multilaterale ce prezintă un interes major pentru organizarea și desfășurarea raporturilor economice dintre statele lumii.

• **Mădălina Nicolaescu – EC-CENTRIC MAPPINGS OF THE ENGLISH RENAISSANCE.**

Editura Universității din București, 1997, 227 pp., 7 000 lei: o nouă lucrare ce vine în continuarea unor mai vechi preocupări

ale autoarei de a reînvia în fața cititorilor o epocă ce a revoluționat arta și gândirea umană.

• **Arch. Aristide Streja, arch. Lucian Schwarz – SYNAGOGUES OF ROMANIA** (traducere de Viviane Prager).

Editura Hasefer, București, 1997, 198 pp.: un elegant album ce prezintă o categorie aparte de monumente arhitecturale, în același timp o invitație pentru noi studii.

• **Avigdor Dagan – BUFONII CURȚII** (traducere din limba cehă și prefață de Jean Grosu).

Editura Hasefer, București, 1997, 136 pp., 7 500 lei: povestea unui reușit coșmar, din care eroii reușesc să iasă totuși triumfători.

• **STUDII INTERNAȚIONALE.**

Nr. 2/1997, 72 pp., 5 000 lei: ediție bilingvă (româno-engleză) a publicației editată de Centrul de studii internaționale.

• **DEȘTEPTAREA. REVISTA AROMÂNILOR.**

Anul 8, nr. 3/1997, 8 pp., 200 lei: o publicație în care se acordă un spațiu însemnat și trecutului acestei populații.

VIATA ȘI PĂTIMIREA SFINȚILOR BRÂNCOVENI

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ

Sfântul martir Constantin Brâncoveanu, domnitor în Țara Românească între 1688-1714, este unul din marii domnitori ai românilor, rămas în amintirea tuturor generațiilor ca „Brâncoveanu Constantin / Boier vechi și domn creștin.”

Așa l-a cântat poporul în baladă, cinstindu-i neamul de viață veche și faptul că s-a arătat în toată viața lui, până la moarte, a fi bun creștin, cu credința și cu fapta.

S-a născut în localitatea Brâncoveni din Spărtile Romanaiului și a avut printre strămoșii după tată pe Matei Basarab (domn, 1632-1654), ctitor de biserici și mănăstiri, iar după mamă era nepot al domnitorului Șerban Cantacuzino.

Din pruncie rămânând fără tată, a fost crescut în frica lui Dumnezeu de mama sa Stanca și de unchiul său, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino. Aceștia i-au dat o bună educație religioasă, iar stolnicul i-a fost îndrumător bun în dobândirea unei culturi cum puțini o puteau avea în vremea aceea.

La moartea voievodului Șerban Cantacuzino, în 29 de zile ale lunii octombrie 1688, boierii și toți dregătorii țării l-au rugat pe Constantin Brâncoveanu să primească domnia. Au trebuit să stăruiască mult pentru că Brâncoveanu spunea într-una că-i este de ajuns ceea ce i-a dat Dumnezeu, și nu mai voințește nici o mărire lumească. Numai când i-au spus că este vrea Țării, ca el s-o apere de dușmani, să-i apere credința și să-i asigure liniștea și pacea, atunci a primit.

A fost uns domn de către Mitropolitul Țării Românești, Teodosie.

Cel dintâi lucru pe care l-a făcut a fost să continue tipărirea *Bibliei de la București* (1688), prima *Biblie* completă în românește în cea mai frumoasă limbă românească pe înțelesul tuturor românilor din Țara Românească, din Dobrogea, din Oltenia, din Moldova, din Banat și din Ardeal,

Crișana și Maramureș. Până în zilele noastre oricine o poate citi și înțelege și, în cea mai mare parte, traducătorii mai noi au menținut limba ca un fagure de miere, cu miros de bună mireasmă duhovnicească și cu grai de vechi cazanii, a *Bibliei* de la București.

Binecredinciosul voievod Constantin Brâncoveanu și-a rânduit domnia cu multă înțelepciune, așa încât pe pământul țării, în toată domnia lui de 25 ani, Țara n-a cunoscut război, deși era înconjurată de trei imperii care o dușmăneau: cel rusesc, cel turcesc și cel austriac. Cu mult tact a știut să apere Țara de toți și, în felul acesta au înflorit în Țară credința, prin ridicarea de multe lăcașuri de închinăciune și cultură, prin tipărirea de multe cărți, mai ales religioase. De la dânsul au rămas palate frumoase în „stil brâncovenesc” la Mogoșoaia, la Buzău la episcopie, la mănăstirea Sâmbăta, acestea două din urmă restaurate în vremea noastră de mitropolitul Antonie al Ardealului, fost înainte episcop al Buzăului. Constantin Brâncoveanu a fost contemporan cu Sfântul Mitropolit Martir Antim Ivireanu, mare predicator și întemeietor de tipografii.

Prezum binecredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfânt în Moldova, tot așa și binecredinciosul voievod Constantin Brâncoveanu a zidit multe biserici și mănăstiri frumoase spre

slava lui Dumnezeu, atât în Țara Românească, precum și în Transilvania pe care el o știa și o voia românească, deși era sub stăpânire străină. Astfel sunt: mănăstirea Hurezi din Oltenia, mănăstirea de la Sâmbăta de Sus din părțile Făgărașilor, o biserică din Făgăraș, o biserică în Râmnicul Sărat și biserica Sf. Gheorghe din București. Alte biserici a zidit la Brâncoveni, Surlatele, Viforâta ș.a.

A trimis cărți de cult tipărite la București sau la Snagov, și tipografi și tipografii în părțile Arabiei, Siriei și Caucazului. A ajutat cu bani, odore bisericești, veșminte și alte bunuri materiale mănăstirea Sf. Ecaterina din Muntele Sinai și patriarhiile și mănăstirile din Orient, din Grecia, și de la Muntele Athos, căzute în vremea aceea, sub stăpânire turcească.

A apărut ortodoxia ardeleană, scoțându-l din închisoare pe Sfântul mitropolit Sava Brancovici, închis pentru că n-a vrut să treacă la calvinism. A dat moșia Merișanilor, mitropolitului Atanasie al Ardealului, ca să nu se lase ispitit de daruri catolice și să părăsească ortodoxia, ceea ce acesta n-a înțeles și a trecut totuși la uniatisim, deși jurase credință și voievodului și mitropolitului Teodosie din Țara Românească de care fusese hirotont.

Dar iată că vechii lui dușmani, turcii, s-au supărat pe el că nu i se supunea și, scrie cronicarul: „Se întâmplă deci că, în Săptămâna Paștilor, în anul de la Hristos 1714, a trimis sultanul turcilor, Ahmed al III-lea, mulțime de ostași de l-au luat pe Constantin Vodă cu fiii și ginerii săi și, în jalea tuturor locuitorilor ora-

șului București, l-au dus la Înalta Poartă la Constantinopol. Aici creștinul voievod și fiul său cel mare au fost chinuți cumplit de către necredincioși vreme de patru luni, fiind supuși la amarnice suferințe”.

În cele din urmă au fost arestați toți copiii lui Constantin Brâncoveanu și sfetnicul său Ianache, și închiși la Edicule, închisoarea celor 7 turnuri din Constantinopol. Toți au fost condamnați la moarte, ca să nu mai rămână parte bărbătească din neamul domnitorului. Li s-a propus să treacă la mahomedanism, ca să-și salveze viețile, căci așa era legea lor turcească: dacă un creștin condamnat la moarte primea să treacă la mahomedanism, era iertat de condamnare.

Tradiția ne spune că cel mai mic dintre copii, Matei, înfricoșat, ar fi fost ispitit să se turcească.

– Fiul meu drag, i-a spus Constantin Brâncoveanu, nu vei putea trăi cu rușinea de a-ți fi trădat și credința și neamul! La ce bun să-ți salvezi o astfel de viață?

– Iartă-mă tată, a zis copilul, și s-a dus cel dintâi spre butucul pe care și-a pus capul, iar călăul i l-a tăiat.

Au urmat la tăiere ceilalți copii, Radu, Ștefan și Constantin și Ianache sfetnicul, ultimul fiind tăiat capul domnitorului, lăsat ultimul anume ca să vadă și să suferă întreaga groază a uciderii celor dragi ai săi.

Toți au murit, pentru că n-au acceptat să se lepede de credința lor ortodoxă.

Așa au devenit martiri ai lui Hristos și sfinți.

Dacă s-ar fi lepadat de Hristos și de credința ortodoxă, toți s-ar fi salvat și, poate, Brâncoveanu și-ar fi recăpătat și tronul.

Acestea s-au petrecut în ziua praznicului Adormirii Maicii Domnului, 15 august 1714, în ziua în care domnitorul împlinea 60 ani, iar Doamna Marica ar fi trebuit să-și serbeze ziua numelui.

Necredincioșii au aruncat trupurile martirilor în mare.

Creștinii din Constantinopol, rugați

Constantin Brâncoveanu și cei patru fii ai săi (p. 30) și martiriul lor, într-un desen de epocă

de Doamna Marica, le-au pescuit trupurile și le-au îngropat în insula Halki din Marea Marmara, în biserica mănăstirii Maicii Domnului.

Doamna Marica a adus pe ascuns capul domnitorului la București și l-a înmormântat în biserica Sf. Gheorghe, ctitoria sa, însemnând locul pe candela de argint de deasupra mormântului. Pe piatra de deasupra mormântului n-a scris nimic, pentru ca turcii să nu afle și să profaneze mormântul.

Candela arde și astăzi acolo, luminând amintirea voievodului martir Constantin Brâncoveanu, a fiilor săi martiri Constantin, Ștefan, Radu și Matei și a sfetnicului martir Ianache.

Au fost canonizați de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la 20 iunie 1992.

Biserica mănăstirii „Brâncoveanu“ din Sâmbăta de Sus, de el zidită, a fost dărâmată în 1785 de un general austriac numit Preiss, pentru că monahii de aici n-au vrut să treacă la catolicism. A stat ruinată, pradă ploilor, vânturilor și zăpezii, mai mult de 150 de ani. Mitropolii

Transilvaniei de sub stăpânire ungurească și austriacă n-au avut voie s-o restaureze. Se știe din istorie că ruinele au fost vizitate cu durere de marele mitropolit Andrei Șaguna (†1873) căruia nu i s-a permis s-o reînvieze. Ea a fost restaurată după Unirea Transilvaniei cu Țara Mamă (1918), începând cu anul 1926 de către Mitropolitul Nicolae Bălan.

Din chilii, trapeză gospodărie, n-a mai rămas absolut nimic, nici măcar ruine. În jurul bisericii au crescut iarba și copaci.

În anul 1985, când se împlineau 200 de ani de la dărâmarea mănăstirii, incinta cu chilii, trapeză, foișoare sculptate în piatră și paraclis, a fost din temelii rezidită de Mitropolitul Antonie Plămădeală.

Mănăstirea a fost sfințită la 15 august 1993 de către S.S. Patriarhul Constantinopolului Bartolomeos I, de P. F. Patriarh Teoctist al României, de Mitropolitul ctitor Antonie al Transilvaniei, Crișanei și Maramureșului și de alți mitropoliți și episcopi din România, în prezența a sute de clerici și zeci de mii de credincioși.

Brâncovenii au murit pentru credință. ■

MAGAZIN ISTORIC – 30 ANI

La scurt timp după ce am aniversat 30 ani de apariție a revistei *Magazin istoric*, doamna dr. Anneli Ute Gabanyi ne-a trimis această scrisoare: Urmaresc *Magazinul istoric* chiar de la primele numere. Și chiar

de atunci citesc revista cu mare folos și cu un interes deosebit. În ultimii 30 de ani, alături de întreaga societate românească, *Magazinul istoric* a evoluat. În ciuda inerențelor presiuni din partea politicului, revista a reușit, după cum mi se pare, să rămână credincioasă principalelor idei cu care a pornit la drum – să prezinte istoria într-o formă vie, atrăgătoare,

Dr. ANNELI UTE GABANYI,

Südost - Institut, München

accesibilă publicului larg, prin documente și mărturii în primul rând, „utilul“ informației istorice, exacte, precise, din surse românești și internaționale îmbinându-se cu „dulcele“ stil de tip magazin. Pe scurt – „infotainment istoric“ de cea mai bună calitate.

După revoluția din 1989, *Magazinul istoric* și-a recunoscut de la bun început

noua sa misiune de a dezvălui și reevalua aceste date, fapte și surse care fuseseră interzise sau suprimate de cenzura comunistă. Judecând după experiența Germaniei Federale, unde abia după cel

de-al doilea război mondial poporului i s-a redat dreptul și posibilitatea de a accede la o informație istorică corectă, în România va mai fi nevoie de *Magazinul istoric* mulți ani. De aceea urez din suflet tuturor colaboratorilor care s-au angajat în acest nobil apostolat de a dăruir cât mai mult adevăr celor mulți: La Mulți Ani!

Album istoric

CAROL I.

„AM VENIT SĂ CREEZ UN VIITOR“

DIMITRIE ONCIUL

• La Petersburg – răceală, încurajări la Berlin • Armata română pe picior de război • Întâlniri tainice într-o grădină particulară • Scrisoare de la Istanbul • În yahtul Sultanului • „Cu regala coroană de oțel“

În colecțiile Arhivelor Naționale ale României, din București, în fondul A. Sacerdoțeanu se păstrează și un curs inedit al istoricului Dimitrie Onciul (1856-1923). Intitulat *Curs de istoria românilor. Istoria României contemporane. Note stenografice luate după cursul predat de domnul profesor D. Onciul. 1905-1906*, acest curs reprezintă o dublă raritate: și bibliografică, dar și istoriografică, dat fiind faptul că D. Onciul este cunoscut, îndeosebi, ca un istoric al epocii medievale din istoria românilor.

Exemplarul aflat la Arhivele Naționale este însă incomplet, pentru a avea o imagine mai detaliată a preocupărilor savantului în domeniul istoriei secolului XIX, socotită atunci, la începutul veacului nostru, ca aparținând perioadei contemporane.

Prezentăm câteva pagini din acest curs inedit, consacrate începutului domniei lui Carol I și călătoriei sale la Istanbul, în octombrie 1866, pentru a primi

firmanul de confirmare în domnie (Magazin istoric, nr. 6/1978).

Să reamintim câteva fapte din acele luni din urmă cu 131 ani.

După abdicarea lui A.L.I. Cuza, diplomația românească și-a concentrat eforturile asupra menținerii uniunii, care nu fusese recunoscută de cele șapte mari puteri europene decât pe timpul domniei lui Cuza. Prin demersuri făcute pe lângă guvernele respective, oamenii politici români urmăreau păstrarea uniunii și alegerea unui domn ereditat străin.

Conferința celor șapte mari puteri europene, de la Paris (26 februarie)/(10 martie-23 mai/4 iunie 1866), după îndelungi dezbateri, s-a pronunțat împotriva aducerii prințului străin, respingând totodată cererea Porții și Austriei de a interveni în Principatele Unite (Magazin istoric, nr. 11, 12/1976).

Un plebiscit organizat de Locotenența domnească în aprilie 1866 a afirmat însă voința românilor de a fi adus la domnie principele Carol Ludovic de Hohenzollern sub numele de Carol I.

La 10/22 mai 1866 principele Carol a depus jurământul în fața Adunării Constituante. În lunile următoare, emisarii români au fost trimiși la Belgrad, Istanbul, Paris ș.a., pentru a determina recunoașterea lui Carol I și evitarea unui conflict armat cu Poarta.

În cele din urmă, la 11/23 octombrie 1866, a fost emis firmanul de recunoaștere, principele român vizitând Istanbulul între 12/24 și 19/31 octombrie 1866, vizită desfășurată în condiții de protocol similare celor folosite pentru șefii de state independente.

Să-l urmărim, așadar, pe D. Onciul în prelegerile sale din urmă cu peste nouă decenii.

Depunerea jurământului de către domnitorul Carol I, la 10 mai 1866

In Conferința de la Paris, plenipotențiarul Turciei și Rusiei continuă să ceară a se lua măsuri de constrângere în contra României și a principelui Carol. Plenipotențiarul Franței și Anglieriei se opuneau însă; cel al Franței obiecta că poporul român se află într-o stare de surescitare națională; el se va apăra în contra intervenției trupelor turcești, lupta pare inevitabilă, sângele creștin va curge. Cine știe efectul ce va ieși din aceasta asupra celorlalte populațiuni creștine din Imperiul otoman? Vor fi poate radicale și atunci ce va face Poarta? Va cere sprijinul puterilor creștine în contra creștinilor?

Cu acest mod de a vedea se unea și plenipotențiarul Angliei. Astfel Turcia nu putu obține consimțământul puterilor garante, pentru intervenirea armatei în Principatele Unite, cum România se numea încă oficial.

Între acestea, guvernul român trimite deputațiuni la curțile europene spre a obține recunoașterea faptului împlinit. La St. Petersburg deputațiunea română fu primită de cancelarul Imperiului, Gorceakof, cu foarte multă răceală. La Berlin însă ea fu primită foarte bine. Bismarck, ministrul de externe al Prusiei, o sfătuia chiar ca în cazul când ungurii s-ar ridica în contra Austriei, după cum avea aerul să bănuiască, românii să nu ezite a face o agitație puternică pentru o mare Românie, luând parte în contra Austriei.

E pentru prima dată când una din marile puteri europene, prin organul său, prin ministrul de

externe, susținea ideea unei uniri a tuturor românilor într-un singur stat, prin o mișcare revoluționară care avea să se facă în contra Austriei.

La Viena fu trimis Dimitrie Ghica, cu însărcinarea de a da împăratului

Ion Ghica...

Franz Iosif asigurarea că România nu vrea să pricinuiască nici o încurcătură vecinului său și speră că în schimb guvernul imperial o va susține la Constantinopol. Iar la Poartă fu trimis Ion Ghica, fostul bei de Samos și bărbat influent la Poartă pe atunci, ca să trateze despre recunoașterea principelui Carol de către sultan. Spre a da mai multă tărie misiunii lui, cum și spre a face față unei eventuale interveniri armate din partea Turciei, armata română fu pusă pe picior de război.

În același timp apărea în *Memoriul diplomatic* un articol

sfătuind în mod energic pe turci să renunțe la orice agresiuni, căci românii, având în capul lor pe un principe tânăr, s-ar apăra voinicește. celelalte populațiuni creștine din Turcia probabil s-ar uni atunci cu dâștii și astfel Poarta ar redeștepta din nou

chestiunea orientală. Iar Franța, prin ambasadul său la Constantinopol, exercita influența sa asupra Porții ca s-o aducă la dispozițiuni mai favorabile pentru România.

În cele din urmă, Poarta, cu toate pregătirile sale de război la Dunăre, nu mai ridică în contra principelui Carol decât obiecțiuni de formă.

Între acestea, izbucni războiul dintre Austria, Prusia și Italia, din care război puterile aliate în contra Austriei, anume Prusia și Italia, amice României, ieșiră învingătoare.

În timpul războiului, generalul ungar Thür, apoi și un alt general ungar, Eber, veniră la București ca să sondeze terenul. Ei vroiau să provoace o revo-

luțiune în Ungaria în contra dinastiei de Habsburg și veniră în România cu scop de a pregăti o înțelegere cu poporul român pentru cazul unei revoluțiuni de acest fel.

Ei cerură să aibă o întrevedere cu principele. O audiență formală bineînțeles nu li se putea acorda, dar totuși Rosetti, care era un aderent al unirii românilor cu ungurii, a mijlocit o întrevedere într-o grădină particulară cu generalul Thür.

La această întrevedere, principele declară că nu poate lua în considerație propunerea, deoarece singura sarcină ce a luat

asupra sa e de a ridica prin bună administrație o țară dezorganizată cu desăvârșire din punct de vedere moral și financiar. Regula de purtare ce i-a dat părintele său și pe care e hotărât să urmeze întotdeauna e că un principe domnitor nu trebuie niciodată să facă politică personală, ci numai națională. Iar interesele naționale ale românilor nu indică deloc o alianță cu ungurii, pentru a-i ajuta să facă iar din nou o revoluție ca în 1848 în contra dinastiei de Habsburg, spre a ajunge la rezultatul la care a ajuns astăzi, făcându-se împilatorii cei mai aprigi ai românilor de peste munți.

Iacă cum principele prevedea de atunci că nu-i în interesul național al românilor de a sprijini revoluționea ungurească în contra Austriei. Astfel, prin această înțeleaptă politică, România a fost ferită de o aventură primejdioasă în care căutau s-o ademenească bunii noștri vecini de peste munți.

In același timp o deputațiune de la principele Mihail al Serbiei veni să răspundă la deputațiunea trimisă de principele Carol. Deputațiunea fu primită în prezența miniștrilor. Ea asigură că toți creștinii din Turcia își pun speranțele lor în principele Carol și că România poate întotdeauna să se bizuie pe Serbia.

În asemenea împrejurări negocierile pentru recunoașterea principelui din partea Porții ajunseră, în sfârșit, după multe dificultăți, la rezultatul dorit. Printr-un schimb de scrisori între marele vizir și principe se în-

deplină formalitățile recunoașterii. Scrisoarea marelui vizir fu primită la 7 octombrie [1866] și i se răspunse în ziua următoare. Ambele scrisori conțineau condițiunile recunoașterii reciproce. Sultanul recunoaște domnia principelui

... și I.C. Brătianu doi oameni de stat în slujba menținerii Unirii

Carol ca principe ereditar în linie directă, iar principele recunoaștea suzeranitatea sultanului asupra Principatelor Unite, care fac parte integrantă din imperiul său, în limitele fixate prin capitulațiunile și prin tratatul de la Paris din 1856.

Asupra acestui punct, „parte integrantă din Imperiul otoman“, a fost multă discuțiune și multe tratări, până ce, în sfârșit, s-a ajuns la acest formular. Principele nu vroia să admită deloc pretențiunea Porții că Principatele Unite, adică România, formează o parte inte-

grantă din Imperiul otoman, precum se pretindea la Poartă.

În sfârșit, s-au înțeles asupra formulării arătate, anume parte integrantă din Imperiul otoman în limitele fixate prin capitulațiile și prin tratatul de la Paris din 1856. Prin acest adaos se înlătură ideea că România ar fi un fel de provincie a Imperiului otoman, precum pretindea Turcia.

Prin scrisorile schimbate între marele vizir și principe se mai stabilea și puterea armată română la 30 000 oameni, care cifră nu va putea fi depășită decât după o înțelegere prealabilă cu Poarta. Se recunoștea dreptul principelui de a bate monedă, sub rezerva că exercitarea acestui drept se va regula în amănuntele sale ulterioare cu Poarta.

Asupra acestui punct au fost iarăși multe discuțiuni. Turcii nu voiau deloc să admită dreptul de a bate monedă. În sfârșit, dl. Dimitrie Sturdza, care fusese trimis împreună cu un alt ministru să negocieze la Poartă, plecă acolo cu colecțiile

sale de monede și arătând monedele domnilor noștri din timpurile când principatele erau sub suzeranitatea turcească a dat cea mai palpabilă dovadă de dreptul domnilor noștri de a bate monedă și atunci Poarta a trebuit să admită și acest punct.

De asemenea, se recunoștea și dreptul de a încheia tratate cu puterile străine, dar numai ca înțelegeri particulare și locale.

În sfârșit, principele anunță că se va duce la Constantinopol spre a primi de la sultan firmanul de investitură, la care ocazie spera

a stabili o înțelegere acceptabilă de Cameră asupra sporirii tributului cerut de Poartă. „Voi fi fericit, încheia principele, a auzi din gura sultanului urările ce face pentru fericirea și prosperitatea poporului român și de a-i prezenta pe acelea ce și eu le fac de asemenea pentru augusta sa persoană și pentru prosperitatea imperiului său”.

În aceeași zi principele fu înștiințat telegrafic că sultanul va trimite propriul său yacht la Varna, cu primul său aghiotant, generalul Gemil Pașa, care va primi pe principele Carol la Rusciuk, îndată ce va pune piciorul pe teritoriul turcesc. Era o atențiune particulară în onoarea principelui de Hohenzollern, căci întru întâmpinarea foștilor domni nu se trimisese decât un funcționar superior.

În ziua următoare, la 9 octombrie, principele cu numeroasă suită pleacă la Constantinopol, spre a face vizită oficială sultanului. Călătorind până la Rusciuk și Varna cu drumul de fier, de la Varna cu yachtul sultanului sub pavilion român, principele ajunsese la Constantinopol la 12 octombrie, la orele 11 dimineața și descinse la palatul Apele dulci, pus întreg la dispoziția principelui. Sultanul exprimându-și dorința de a vedea imediat pe oaspe, principele fu condus cu toată suita în palatul sultanului, Dolma Bahce, unde fu întâmpinat de marele vizir, care-l conduse la padișah.

Sultanul îl aștepta într-un mare salon; îi veni înainte până la ușa și-i întinse mâna strângându-i-o în mod cordial. Lângă sofa sultanului era un scaun destinat pentru principe. Dar domnul român, ca principe de sânge, refuză să ia locul ce i se rezervase și se așeză pe sofa lângă suzeran.

Un moment de perplexitate îndreptează ochii tuturor asupra

domnului ce ședea alături de suzeran, însă convorbirea începută de principe făcu ca să înceteze această perplexitate. Convorbirea cu sultanul, care nu știa deloc franțuzește, se făcu prin intermediul dragomanului împărătesc.

După un schimb de cuvinte politicoase, principele aduse convorbirea asupra afacerilor române. În sfârșit, sultanul, cu o mișcare stângace, îi întinse o hârtie: era firmanul. Principele îl luă în mână și îl puse pe masă, fără a-l privi, apoi ceru voie sultanului ca să prezinte pe miniștrii săi.

Erau doi miniștri. Miniștrii așteptau în camera de alături, împreună cu suita și aveau să fie prezenți acolo, când sultanul va intra în cameră. Principele însă nu voia acest lucru, ci voia ca miniștrii țării să fie prezentați deosebit. Și fără a aștepta deci învoirea sultanului deschise ușa de la camera de alături, chemă pe cei doi miniștri pe care-i prezentă, apoi porunci ministrului de externe să ia firmanul.

Cum am zis, după ceremonialul prevăzut, miniștrii aveau să fie prezentați împreună cu suita, când sultanul avea să treacă în camera unde așteptau; dar principele, ca domn constituțional, ținea ca miniștrii să fie prezentați așa cum a făcut și ca un ministru să ia firmanul.

Vizita la Constantinopol ținu o săptămână, în care timp principele vizită curiozitățile orașului și primi numeroase audiențe. Ca semn de deosebită atențiune, sultanul îi trimise prin aghiotantul său, generalul Gemil Pașa, o sabie de Damasc bogat împodobită cu briliante și îi făcu un dar de cinci superbi armăsari arabi.

La a doua vizită ce făcu sultanului, acesta înmână principelui marea cruce a ordinului „Osmania” în smaralde și briliante și

îl invită să asiste la revista militară ce trebuia să aibă loc în onoarea lui. La revistă sultanul ordonă ca fiul său, prințul Iusuf, să prezinte în persoană batalionul său principelui Carol.

Escortat de un strălucit stat major, principele parcurse în galop trupele, apoi prințul Iusuf, un băiat de 11 ani, prezentă batalionul său, pe o ploaie torențială, comandând cu o voce slabă și doi ofițeri superiori ținându-l calul.

În a treia vizită la sultan, principele își luă rămas bun de la suzeranul care îi manifesta o deosebită atențiune și cordialitate.

Așa se termină vizita la Constantinopol, care cu darurile și bacșurile inevitabile a costat 20 000 galbeni, adică 240 000 franci.

Succesul însă a fost însemnat și principele Carol recunoscut de puterea suzerană și de puterile garante putu să înceapă opera de regenerare și de reînălțare a României.

„Am venit să creez un viitor”, zicea noul domn ofițerilor săi, care prin o adresă colectivă ceruseră demisiunea din armată a ofițerilor ce au luat parte la mișcarea din 11 februarie în contra lui Cuza Vodă. „Am venit să creez un viitor, iar nu să fac din un trecut, pe care nu-l cunosc și nici nu doresc a-l cunoaște, baza activității mele”.

Cu vizita la Constantinopol se încheia pentru totdeauna acel trecut de umilire față de suzeranitatea turcească, pe care principele Carol nu voia să-l cunoască și începea un viitor ce întemeietorul dinastiei României a venit să creeze prin o Românie independentă, încoronată cu regala coroană de oțel. ■

**Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ**

În Arhivele Naționale ale României se păstrează un fond cuprinzând arhiva personală a lui C. Diamandi (Magazin istoric, nr. 3-5/1966). Această arhivă conține un material documentar de cea mai diversă natură, precum corespondență diplomatică sau particulară, discursuri, manuscrisele unor lucrări originale editate sau inedite. Cercetătorul poate găsi acolo informații despre războaiele balcanice, perioada de neutralitate a României, tratativele diplomatice care au condus la semnarea tratatului din august 1916 cu țările Antantei, recunoașterea internațională a României Mari, problema Basarabiei, a Strămtorilor, a Orientului Apropiat. În afara scrisorilor primite de la I.I.C. Brătianu, s-a păstrat corespondența cu Al. Averescu, I.G. Duca, Vintilă Brătianu, N. Iorga, N. Titulescu, D. Gusti, S.D. Sazonov, Aristide Briand, E. Herriot, R. Poincaré, M. Paleologue ș.a.

Pe baza corespondenței diplomatice, a propriilor amintiri și a unei bogate bibliografii, în ultimul deceniu de viață, C. Diamandi a redactat o serie de lucrări, între care amintim: Cum s-a negociat harta României Mari (Magazin istoric, nr. 3-5/1996), Misiunea mea în Rusia 1914-1917, Problema Strămtorilor, Amintiri din viața diplomatică. În temnița de la Petropavlovsk etc. Aceste studii îmbină memorialistica cu analiza bazată pe izvoare și abordează probleme importante precum soarta unor teritorii românești (Basarabia, Bucovina, Maramureș, Banat), relațiile României cu țările din jur sau Franța etc.

În perioada interbelică, epocă în care istoriografia era dominată de punctul de vedere anglo-francez, C. Diamandi a fost primul, după cunoștința noastră, care a încercat o analiză a conflagrației de la începutul secolului, văzută printr-o prismă

ULTIMUL REGE AL ROMÂNIEI MUTILATE

Originea îi impunea să meargă într-o direcție. Țara vroia să apuce într-alta. Simțul datoriei a fost mai puternic decât zbuciumul conștiinței. Carol I și-a desăvârșit opera începută pe câmpiile de la Plevna.

deosebită, dinspre partea orientală a continentului. Cu această intenție a început redactarea unei ample lucrări din care n-a putut finaliza, din păcate, decât 150 de pagini. Cartea proiectată purta titlul La Grande Guerre vue du versant oriental (Marele Război văzut dinspre Orient). Capitolul I se intitula Un nou om bolnav în Europa; cel de-al doilea capitol – rămas fără titlu – cuprindea șapte paragrafe: a) Cuvintele profetice ale lui R. Poincaré, b) Zile fatale (atentatul de la Sarajevo), c) Cine a distrus pacea, d) Războiul, e) Istoria unui tratat – neutralitatea română, f) Sentiment și diplomatie, g) Tragedia unei conștiințe.

Acest ultim paragraf – publicat de autor în 1929, în Revue des Deux Mondes – prezintă o valoare documentară și istorică aparte. C. Diamandi (dovadă și numeroasele însemnări manuscrise din arhiva sa) a consemnat adesea opinii și mărturisiri ce i le-a făcut I.I.C. Brătianu în legătură cu aspecte extrem de importante ale istoriei României în vremea și după prima mare conflagrație mondială. O relevanță aparte are, de pildă, portretul pe care I.I.C. Brătianu îl face regelui Carol I, în ultimele sale zile de viață. Mai mult ca sigur, tot prin intermediul lui I.I.C. Brătianu, Diamandi a putut lua cunoștință și a transcris fragmente dintr-un jurnal pe care suveranul României l-a redactat în vara și toamna anului 1914, la Castelul Peleş. Diamandi afirmă că a reproduces doar parțial acest jurnal.

Cu toate eforturile noastre, nu am putut identifica până acum manuscrisul său original. Suntem convinși că atât textul redactat de C. Diamandi, cât mai ales fragmentele din jurnalul lui Carol I merită cu prisosință a fi readuse în atenția cititorului de azi, atât pentru informația istorică pe care o conțin, cât mai ales pentru experiența de viață pe care o pun în lumină.

Gh. ZBUCHEA

TRAGEDIA UNEI CONȘTIINȚE

CONSTANTIN DIAMANDI

Autorizația de semnare a tratatului de neutralitate cu Rusia¹ mi-a fost dată de către președintele Consiliului [de Miniștri] numai în numele său. Or un astfel de angajament cerea depline împuterniciri semnate de rege conform uzanțelor și precedentelor diplomatice. În telegrama din 28 septembrie, Ioan [I.C.] Brătianu îmi transmitea: „În ceea ce privește deplinele puteri este necesară participarea altor factori, ceea ce eu nu aș putea obține actualmente și, în orice caz, nu înainte de Consiliul de Coroană”.

„Alți factori”, se înțelege, se reduceau la unul singur: adeziunea regelui. De la începutul războiului, în timp ce aveau loc negocieri între România și Rusia, un om la Castelul de la Sinaia (reședința de vară din Carpați a suveranilor) resimea o frământare crescândă și cu adevărat patetică. Nimeni n-ar putea contesta că a existat o măreție în această dramă a unei conștiințe.

Se știe că regele Carol al României era un Hohenzollern-Sigmaringen; Ioan Brătianu, omul de stat al generației noastre, ce l-a cunoscut cel mai bine, îl descrie astfel:

„Personalitatea lui Carol a fost decisivă în marile realizări, căci era un om înțelept, pru-

dent, profund pătruns de misiunea poporului său. El avea sensul demnității personale și a celei a statului, fiind însușit de o ambiție naturală pentru țară și el însuși. Era înțelept pentru că avea o voință fără încăpățănare și era un desăvârșit tactician politic.

El avea două preocupări constante: misiunea României și conștiința datoriei. Pentru acestea era cât se poate de scrupulos și cât mai prompt. Această calitate era fără îndoială înăscută, însă și un rod al educației, căci sensul datoriei a fost o tradiție fundamentală în familia Hohenzollern. O fericită împrejurare a vrut ca în venele sale sângele german, cu ceea ce reprezintă ca ordine, să fie unit cu mult sânge francez, a cărui suplețe se regăsea în mod sigur în regele Carol.

Hotărârile pe care le lua erau inspirate de grija față de marile interese ale statului. Când acestea erau scoase în valoare în fața sa, la el se întâlnea o înțelegere care îl făcea capabil să accepte soluții ce păreau incompatibile cu vârsta și trecutul său. Cu ocazia primului acord cu rușii, în 1914, în vederea unui război dus într-un sens contrar politicii noastre anterioare, adică atunci când noi am convenit ca în schimbul unei neutralități binevoitoare ce ne-ar fi dus la o alianță cu ei și cu Antanta, rușii au recunoscut dreptul nostru de a revendica teritoriile din Austro-Ungaria ce erau locuite de români, s-a zis că eu aș fi încheiat acest acord fără știrea regelui Carol.

Adevărul este că aprobarea suveranului trebuia să rămână

secretă și astfel chiar guvernul rus a crezut că acordul a fost încheiat numai de mine, fără știrea regelui. Dar eu nu aș fi fost capabil de așa ceva. Eu am avut aprobarea regelui Carol și eu, cel care am cunoscut cel mai intim gândirea sa, sentimentele sale și legătura care-l unea cu poporul român și cu misiunea acestuia, pot declara cu toată conștiința că nu ar fi fost suveranul de la Plevna cel care ar fi împiedicat opera căreia îi consacrase întreaga viață, nici realizarea celor mai înalte aspirații ale acestui popor, aspirații ce răsuna în inima sa”.

Această ultimă afirmație a omului de stat care a fost cel mai apropiat de regele Carol la sfârșitul vieții acestuia nu poate fi pusă la îndoială, oricât de surprinzătoare ar părea ea la început. În realitate, ea nu exclude și nu modifică cu nimic drama interioară pe care a trăit-o bătrânul suveran în ultimele luni ale existenței sale.

Cu marea sa inteligență politică, el a înțeles că pentru România suna ora unității naționale. Cu al său simț al datoriei s-a înclinat în fața acestei rânduiri inevitabile a istoriei ce împingea țara pe care o guverna printre inamicii priurului său sânge. Însă odată aprobarea dată, a început sau mai degrabă a continuat să sufere în tăcere chinurile și durerile unui om în luptă cu sine însuși, împărțit între chemările a două datorii opuse, sfinte în mod egal.

Trebuie să se înțeleagă bine că regele Carol era foarte legat de originile sale. Pe de altă parte, el încerca o profundă neîncredere față de Rusia.

¹ Convenția secretă româno-rusă, semnată la 18 septembrie 1914, cunoscută și sub numele de Acordul Sazonov-Diamandi, stipula recunoașterea de către Rusia a drepturilor României asupra teritoriilor locuite de români și încorporate de Austro-Ungaria, garanta și apăra integritatea teritorială a Regatului român, în schimbul neutralității binevoitoare a acestuia. Specialiștii consideră această convenție ca primul pas serios al României spre alianță cu Antanta.

După războiul din 1877, nu răpise aceasta Basarabia de la patrimoniul național pe care-l primise când a urcat pe tronul românesc? Astfel, încă din primele zile ale războiului, fără îndoială, a putut considera ca o datorie de onoare pentru a acționa conform tratatului ce lega România de Puterile Centrale. Cuvântul dat, tradițiile de Hohenzollern îl atrăgeau de asemenea spre Germania – spre Germania și nu spre Austria. Încă în 1883 Bismarck spusese că regele Carol va respecta tratatul numai dacă și Germania ar fi semnatară, nu și dacă alianța ar fi fost doar austro-română.

Mai târziu, pe măsură ce războiul se întindea, regele Carol a putut să vadă cu claritate crescândă aspirațiile poporului său și posibilitățile ivite pentru realizarea lor. Și atunci durerea sa de fiecare clipă a trebuit să se înțească și să se amplifice cu fiecare intervenție, cu fiecare somație pe care agenții Puterilor Centrale, în numele suveranilor lor, și chiar suveranii înșiși n-au avut scrupulul de a-l scuti. Aceste presiuni au fost cu atât mai crude cu cât se exercitau asupra unui bătrân de 76 ani, bolnav, care își trăia cu o luciditate energetică ultimele sale zile de viață. „Ochii spiritului – a zis Platon – nu încep să devină clarvăzători decât în vremea în care cei ai trupului slăbesc”. Cine poate spune ce viziuni obsedau în acele ore supreme sufletul gata de a se despărți de această lume? Vom găsi răspunsul în jurnalul intim al regelui Carol pentru anul 1914, de care am avut posibilitatea să iau cunoștință? Sunt note scurte, precise, ce probabil urmau a fi dezvoltate mai târziu. Însăși concizia lor atestă tra-

gedia al cărei martor mut era Castelul de la Sinaia și care nu a încetat decât odată cu viața stăpânului acestuia. Transcriu aici câteva fragmente din jurnal. Ele ajung, fără nici un comentariu, să arate torturile ce le îndura bătrânul suveran.

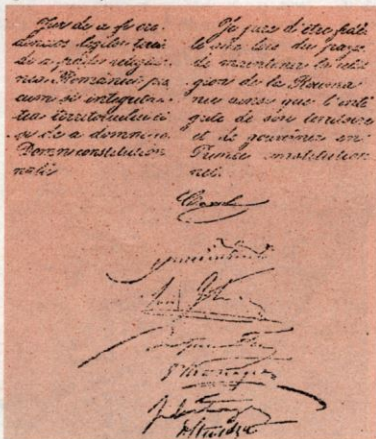
„Duminică, 28 iunie. La ora 7.30, Brătianu mă anunță consternat despre asasinarea la Sarajevo a lui Franz Ferdinand și a soției sale.

Vineri, 10 iulie. Cald. La ora 12.30 am primit pe contele Waldburg²; este autorizat să-mi comunice că împăratul Franz Iosif a scris împăratului Wilhelm că dinastia sa și monarhia sunt amenințate de către slavi; situația este gravă; dorește să introducă Bulgaria în Tripla Alianță contra Serbiei. Berlinul întreabă cum văd eu situația și dacă sunt contra unei alianțe cu Bulgaria. Eu răspund că ea

poate fi încheiată. La Sofia guvernul este foarte slab. Sunt înțrebat dacă vrem să ne despărțim de Serbia. Răspund că noi nu putem admite o Bulgărie Mare.

Marti, 21 iulie. După numeroase ploi timp mai bun. La ora 5 Bel-diman³: l-am autorizat să spună la Berlin că politica austriacă ne pune într-o mare încurcătură. Război la orizont din cauza Serbiei care este enervată de către Viena și mai ales de către Budapesta. Situație gravă.

Joi, 23 iulie. Frumos, foarte cald. În cursul dimineții [baronul Carlo] Fasciotti, ministrul Italiei, m-a rugat să intervin la Viena pentru ca pretențiile Austriei să fie diminuate. Seara, la orele 6, contele Czernin mi-a adus oficial la cunoștință ultimatumul către Serbia, care este dur și numai în parte drept; cabinetul austriac cere răspunsul până duminică, răspuns ce va fi probabil negativ și care nu ar putea duce decât la război sau la o revoluție în Serbia. Nu este stabilit că asasinatul ar fi fost pregătit la Belgrad.

Textul jurământului depus de noul domnitor în 1866

În p. 37: una dintre ultimele fotografii ale lui Carol I: regele în uniformă de campanie

Joi, 2 iulie. Înainte de amiază, Brătianu. Mare nervozitate în Austro-Ungaria contra Serbiei.

Duminică, 5 iulie. Cald. În Austria crește ura împotriva Serbiei. Pericol de război de ambele părți.

Joi, 9 iulie. Ploaie. Seara între 7-8, contele Czernin¹; el gândește că atitudinea Serbiei ar putea duce la război. Eu știu că guvernul sârb este străin de atentat.

¹Contele Ottokar Czernin (1872-1932) era ministrul Austro-Ungariei în România (1913-1916); a devenit ministru de externe al dublei monarhii (1916-1918).

²Wolffeg Waldsee, conte de Waldburg, însărcinat cu afaceri la Germaniei la București în acele momente.

³A.I.A. Beldiman (1855-1924), ministrul României la Berlin (1896-1916).

Sâmbătă, 25 iulie. Vremea s-a răcit foarte mult. În cursul dimineții discutat cu Brătianu despre situație. Serbia refuză ultimatumul. La Petersburg sunt foarte alarmați; Rusia nu poate rămâne indiferentă; situația noastră este foarte dificilă. În caz de război Bulgaria dorește să atace Serbia. După prânz cu Brătianu; Serbia mobilizează, a refuzat nota ultimativă, ministrul austriac a plecat la Belgrad.

Duminică, 26 iulie. Situație foarte gravă. Frumos. La ora 11 Brătianu. La Petersburg nu s-a luat încă decizia de a ataca; Serbia a acceptat o parte din notă, însă insuficient. Împăratul Germaniei s-a reîntors la Potsdam. Austria mobilizează șase corpuri de armată și diviziile de rezervă.

Luni, 27 iulie. Situația rămâne gravă. Timp frumos. Nicăieri nu plouă. La Petersburg încă reținere. Seara din nou Brătianu: Poklewski¹, înșărcinat de Sazonov², l-a întrebat dacă noi suntem liberi și care va fi atitudinea noastră în caz că războiul ar izbucni. Brătianu vorbește de tratatul de la București³ pe care noi îl vom apăra și spune că vom aștepta evenimentele. De la 6.30 la 7 contele Czernin. Mi-aduce la cunoștință că Austria contează pe alianța noastră; eu îi răspund evaziv.

Marți, 28 iulie. Răcoare, frumos. Telegramă a împăratului Franz Iosif ce îmi anunță războiul; răspund călduros și sper că echilibrul balcanic va fi menținut⁴.

Miercuri, 29 iulie. Situație foarte gravă. Împăratul Nicolae telegrafiază că el speră că voi interveni în favoarea păcii. Răspund: «Cu bucurie». La ora 10 contele Waldburg: se speră

vorbesc despre alianță. Rusia și-a chemat rezervele, ceea ce este grav.

Sâmbătă, 1 august. Toată noaptea ploaie puternică. Situația e atât de gravă încât e pierdută orice speranță de pace. Contele Waldburg îmi aduce o telegramă (cifrată) a împăratului Wilhelm în care, la sfârșit, spunea: „Eu contez pe tine ca atât ca rege, cât și ca Hohenzollern, tu vei rămâne credincios prietenilor tăi și îți vei ține angajamentele”. Țara este hotărât împotriva Austro-Ungariei.

Duminică, 2 august. Contele Czernin; el telegrafiază la Viena că eu nu pot da încă un răspuns. Împăratul Franz Iosif îmi telegrafiază cam prea energic că atât ca ofițer, cât și ca rege, eu trebuie să-mi respect cuvântul și să merg alături cu armata sa împotriva Rusiei. Brătianu este aici, el este pesimist. Războiul este declarat din toate părțile. Europa întreagă e sub armă; o mare nenorocire.

Luni, 3 august. Zi decisivă pentru viitorul României. Frumos, foarte cald. La ora 9.30, Waldhausen⁵. De la Berlin se cere mobilizarea noastră. Lui

Waldhausen răspund că o hotărâre va fi luată în seara aceasta. De la ora 5.30 la 8 mare Consiliu de Coroană. Deschid ședința printr-un discurs; au luat cuvântul unul după altul, arătând tratatele de alianță. Toți sunt de acord că casus foederis nu există. Numai Carp este hotărât pentru Tripla Alianță și pentru război. Italia rămâne neutră. La sfârșit s-a decis pentru neutralitate și expec-

că noi ne vom îndeplini angajamentele noastre. La ora 11.30, Brătianu. Îi spun că trebuie pregătită opinia publică pentru alianță.

Joi, 30 iulie. Plus 8 grade, soare. Situația foarte gravă. Germania amenință cu mobilizarea. La dejun Costinescu⁵. Îi

¹ Stanislav Poklewski-Kozielewicz (1868-1937), ministrul Rusiei în România, unde a și rămas până la sfârșitul vieții sale.

² Serghei Dimitrievici Sazonov (1866-1927), ministrul de externe al Rusiei (1910-1916).

³ Se referă la tratatul de pace de la București (iulie 1913).

⁴ Multe din piesele acestui schimb de telegrame dintre Carol I și cei doi împărați - Franz Iosif și Wilhelm II - au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

⁵ Emil Costinescu (1844-1921), influent fruntaș liberal, atunci ministru de finanțe în guvernul condus de I.I.C. Brătianu.

⁶ Ministrul Germaniei la București în acel moment.

tativă. Zi grea; se mobilizează peste tot, chemăm continentele.

Marți, 4 august. Timp superb. La ora 10 Waldhausen. I-am spus totul, inclusiv discursul meu; el regretă, însă înțelege din moment ce toate partidele sunt de acord asupra interpretării alianței. Brătianu telegrafiază la Berlin despre situația din țară. Toată Europa este sub arme, Bulgaria și Turcia alături de Tripla Alianță. Sazonov ne face mari avansuri, promite Transilvania etc...

Miercuri, 5 august. Foarte cald. Brătianu vine în grabă pentru a spune că la Viena și la Berlin se înțelege atitudinea noastră, dar se contează pe noi, căci nu poate fi vorba de încălcarea cuvântului dat. Anglia declară război Germaniei; foarte grav.

Vineri, 7 august. Foarte cald. Fasciotti: Italia rămâne neutră. Atașatul militar austro-ungar ne prescăză să atacăm.

Sâmbătă, 7 august. Înnotat. Foarte dificilă situația Austriei și a Germaniei. Rusia ne propune un tratat, îl vom refuza. Seara, Seculici¹; el a sosit de la Viena, unde refuzul meu a indispus foarte mult. Situația nu e ușoară.

Marți, 11 august. Frumos, plimbare. Brătianu spune că opinia publică este contra Ungariei.

Miercuri, 12 august. Frumos, cald. Ministrul Turciei: se pare că Turcia rămâne neutră. Bulgaria dorește să meargă cu Tripla Alianță. Rusia o avertizează.

Vineri, 14 august. Furtună. La ora 10 contele Czernin. Bulgaria dorește să meargă alături de Austria. Seara scri-

sori către împărații Austriei și Germaniei cu privire la atitudinea României. Nu e ușor de explicat.

Luni, 17 august. Toată ziua în pat. Dureri, tuse, dureri de gât. Japonia s-a declarat împotriva Germaniei. Peste tot inamici.

Duminică, 23 august. Plus 6 grade. Soare. Mai bine. Seara contele Czernin aduce o telegramă a împăratului Franz Iosif cu mulțumiri pentru scrisoare. Roagă să se facă un aranjament scris cu Bulgaria pentru ca

Miercuri, 2 septembrie. Foarte rece. Seara Brătianu pleacă la București. Foarte puternice simpatii față de francezi. Parisul amenințat. Guvernul [francez] se pregătește pentru [retragere la] Bordeaux.

Vineri, 4 septembrie. Frumos, o lungă plimbare. Cu toate victoriile austrieilor pe aripa lor stângă, Lembergul a fost ocupat de către ruși. Seara la ora 10, Waldhausen îmi aduce o telegramă a împăratului Wilhelm ce roagă să atacăm acum.

Duminică, 6 septembrie. Frumos, însă răcoare, plus 5 grade. La ora 1.30 Brătianu; i-am citit telegrama împăratului Wilhelm; el gândește că opinia publică nu permite să atacăm.

Miercuri, 9 septembrie. Împăratul Wilhelm îmi telegrafiază din nou.

Joi, 10 septembrie. Aici e opinia: se dorește să se ia Transilvania și Bucovina etc... Seara, Waldhausen: i-am spus să informeze despre opinia de aici. Toți cred în victoria rușilor și a francezilor.

Vineri, 11 septembrie. Frumos. Brătianu la dejun; el vrea de asemenea Transilvania.

Sâmbătă, 19 septembrie. Foarte suferind.

Seara, de la 6.30-8.30, dl. von dem Busche² are drept misiune concesiile pentru românii din Transilvania și rectificări la frontiera Bucovinei. Rusia ne-a oferit oficial o parte din Bucovina, pe care au ocupat-o. Răspund (lui von dem Busche) că opinia este imposibilă, că se vrea intrarea în Transilvania etc... și că Brătianu va fi părașit.

Duminică, 20 septembrie. Frumos, răcoare, plimbare.

Un instantaneu surprins în gara Comana (de la stânga la dreapta): regele Carol I, prințul Carol și I.I.C. Brătianu

Serbia să fie atacată; spun că e suficient să promit neutralitatea mea. Regele Bulgariei mă roagă mult să-i ușurez situația.

Luni, 24 august. Frumos, o noapte foarte proastă, mari dureri. Austriei au suferit o foarte mare înfrângere în Serbia. Pentru aceasta împăratul Franz Iosif mă roagă să-i încurajez pe bulgari să atace. Waldhausen: împăratul Wilhelm mulțumește pentru scrisoarea mea, recunoaște dificultățile mele.

Sâmbătă, 29 august. Bulgaria vrea să atace Serbia.

¹ Bancher, om de afaceri de origine cehă, soțul scriitoarei Bucura Dumbrăvă, prietenă apropiată a reginei Elisabeta.

² Handenhausen von dem Busche, noul ministru german la București.

După prânz, întins, dureri violente. La București mare agitație, manifestație, și profesorii [universitari].

Luni, 21 septembrie. Toată ziua în pat, foarte suferind. Seara și noaptea dureri.

Marți, 22 septembrie. Toată ziua în pat. Situația războiului este incertă.

Miercuri, 23 septembrie. Toată ziua în pat, dureri. Situația foarte gravă, toți contra lui Brătianu.

Joi, 24 septembrie. Toată ziua în pat. Situația se agravează.

Luni, 28 septembrie. Toți oamenii politici vor să intre în Transilvania. Dureri.

Marți, 29 septembrie. Intu-necat. La ora 11.30, în sfârșit Brătianu, după 8 zile. Speră să domine situația. L-a câștigat pe Costinescu spunându-i că Sazonov garantează, în caz de victorie rusească, provinciile românești din Ungaria și vrea să se angajeze în scris. Consiliul de Coroană trebuie să fie convocat; trebuie doar a fi sigur că va fi votată neutralitatea. Am slăbit mult. Împăratul Franz Iosif mi-a tele-

grafiât pentru a se informa de sănătatea mea, spune că situația îi dă multă speranță. Răspuns de asemenea cifrat și spun că aici situația este foarte dificilă.

Luni, 5 octombrie. Ploaie, răcoare. Dureri, morfină. Contele Czernin este îngrijorat. Rușii au intrat în Ungaria cu micii coloane; mare agitație aici.

Miercuri, 7 octombrie. Mai bine. Înainte de amiază, Știrbei¹ și Costinescu. Vor fi din nou pentru război.

Joi, 8 octombrie. Ninge puternic, totul este alb. De la 12-1, Brătianu. Se fac multe intrigi.

Vineri, 9 octombrie. Ninge...“ Aici se termină jurnalul. Două zile mai târziu se sfârșea chiar și viața augustului muribund. Acolo sus, între munții încărcăți de păduri ancestrale, în castelul de la Peleş, pe care o zăpadă funebă îl împo-

dobea cu un giulgiu. Cavoul Catedralei de la Curtea de Argeș i-a primit rămășițele. Astfel, primul rege din istoria românească întâlnea în mormânt pe vechii voievozi. Primul, el a fost și ultimul rege al României mutilate². Bătrâna sa inimă tulburată cunoștea pace în timp ce furtuna continua să se abată asupra lumii.

În vechea Catedrală princiară, piatra care-i acoperă mormântul pare a închide de asemenea tratatul prin care românii liberi ai Regatului erau legați de imperiul în care, pe celălalt versant al Carpaților, se găsea subjugată Transilvania românească, leagăn al neamului. ■

**Versiunea românească
a textelor:**

**Gheorghe și Alexandra
ZBUCHEA**

¹ Barbu Știrbei (1872-1946), administrator al Domeniilor Coroanei Regale, cumnat al lui I.I.C. Brătianu, persoană influentă pe lângă familia regală română.

² Din păcate, n-a fost să fie așa; ultimul rege al României mutilate a fost Mihai I, a cărui țară, după al doilea război mondial, nu mai avea în componența sa Basarabia, Bucovina de Nord și Cadrilaterul.

UN GÂND PE LUNĂ

„Nu există interpretare istorică inocentă, iar istoria care se scrie este încă tributară istoriei, face parte din istorie, produs al unui raport prin definiție instabil între prezent și trecut, chintesență a particularităților unui spirit și a imensului câmp al posibilelor sale rădăcini în trecut. Dar dacă orice istorie implică o alegere, o preferință în ordinea curiozității, nu înseamnă că presupune o opinie asupra subiectului tratat. Ca să fie așa, trebuie ca acest subiect să mobilizeze în istoric și în publicul său o capacitate de identificare politică sau religioasă care să supraviețuiască timpului ce trece“.

François Furet, istoric francez

„PRIETENIA NOASTRĂ NU S-A DEZMINȚIT NICIODATĂ“

VICTOR PÉTIN

General de corp de armată (r)

În august 1957 la împlinirea a patru decenii de la glorioasele bătălii de la Mărășești, Mărășești și Oituz, la festivitățile organizate cu acel prilej a participat și o delegație de foști combatanți francezi membri ai Misiunii militare franceze în România condusă de generalul Berthelot.

Delegația era alcătuită din 25 de persoane (ofițeri superiori, medici, ziariști) și era condusă de generalul de corp de armată (r) Victor Pétin, fostul șef de stat major al Misiunii militare franceze, pe atunci locotenent-colonel.

În cursul vizitei lor în România, oaspeții francezi au participat la depuneri de coroane la cimitirile eroilor români și francezi din București, la dezvelirea Monumentului eroilor francezi din Cișmigiu, operă a sculptorului Ion Jalea, au vizitat așezăminte de cultură și artă din Capitală, Galați și Iași. De asemenea, au luat parte la recepțiile oferite de Legația Franței (4 august) și de guvernul român (9 august).

În ziua de 6 august 1957 au fost prezenți la festivitățile de la Mărășești, unde între cei care au evocat faptele de arme din vara lui 1917 a fost și generalul Pétin. La Mărășești, a

spus el, armata română „a barat drumul cotropitorului și a apărât pragul Moldovei. Bătălia de la Mărășești n-a avut numai acest rezultat. Ea a reținut pe Frontul oriental importante forțe inamice, astfel că frontul aliat din Franța a putut să reziste în timpul acelei veri a anului 1917 până la debarcarea înțăririlor aliate“.

La 3 august 1957, delegația franceză a participat la adunarea festivă organizată la Academia Militară din București. Între alocuțiunile rostite, a fost și cea a generalului Pétin. Textul acesteia, inedit din câte cunoaștem până acum, se află la Arhivele Naționale ale României din București, în Fondul general Constantin Vasiliu-Răscanu, cel care, în 1957, fusese președintele Comitetului pentru organizarea aniversării bătăliei de la Mărășești.

Reproducem acest text, la împlinirea a opt decenii de la faptele de vitejie din vara anului 1917, ca o mărturie a camaraderiei de arme româno-franceze afirmată, atunci în greul luptelor pentru realizarea idealului unității naționale și politice a poporului român.

Elena ISTRĂȚESCU

Cuvântarea Generalului de Corp de Armată Victor Pétin, șeful delegației de foști luptători francezi în țara noastră și care s-a rostit în ziua de 3 august 1957 la Academia Militară.

„Domnilor,
dragi camarazi români,

Când la 1 octombrie 1916 generalul Berthelot și Misiunea sa militară părăsire pământul Franței pentru a merge în România, nu bănuiam deloc ce soartă tragică ne așteaptă acolo.

Când la 10 martie 1918 am părăsit Iași, pământul românesc, pentru a pleca în Franța prin Rusia și Oceanul Atlantic, nu bănuiam că, șase luni mai târziu, generalul Berthelot, în fruntea unei armate franceze, va trece Dunărea și va intra triumfal în București eliberat și pavoazat.

Iar eu nu bănuiam că, 40 de ani mai târziu, voi fi aici în mijlocul d-voastră, pentru a evoca la, cererea d-voastră, trecutul nostru și al vostru și pentru a vă aduce această mărturie a credincioasei noastre amintiri și a profunde noastre afecțiuni.

În așteptarea plecării misiunii noastre militare la Mărășești, la locul bătăliei ale cărei grele dar glorioase zile ați binevoit să ne dați ocazia să le retrăim, permiteți-mi astăzi de a mă mărgini la evocarea trecutului comun al celor două popoare ale noastre. Această evocare va face să se înțeleagă de ce România iubește Franța care împărtășește această dragoste.

Când ieșiseră ai pus piciorul în Europa, existau deja două

principate la poalele Carpaților, Moldova și Muntenia. Lupta acestor principate pentru independența lor și pentru unirea lor avea să dureze mai multe veacuri. În zorii secolului al XVI-lea Mihai Viteazul a reușit să unească timp de câțiva ani sub

tărâtor pentru realizarea aspirațiilor sale naționale. Într-adevăr, el este acela care, îndată după Congresul de la Paris, a reușit să facă să prevaleze voința populației moldovene și muntenene, împotriva calculelor Marilor Puteri. Datorită lui s-a putut

realiza consultarea liberă a populațiilor române, consultație care a dus la alegerea colonelului Alexandru Cuza ca unic suveran al „Principatelor”.

De atunci România a devenit o realitate, căreia nu-i mai lipsea decât consacrarea internațională.

Această consacrare i-a fost dată în 1878, când Principatul României a rupt ultimele sale legături cu su-

blima Poartă, înainte de a deveni în 1881 Regatul României.

Dispariția lui Napoleon al III-lea nu a atins cu nimic excelențele relații care se integraseră între Franța și România. Cultura și limba franceză n-au încetat, de atunci, de a face parte din patrimoniul României, iar o suverană, care a fost totodată și poetă – Carmen Sylva –, a contribuit mult la popularizarea în Franța a folclorului țării sale.

Există oare ceva mai firesc decât afecțiunea reciprocă pe care francezii și românii o simt unii pentru ceilalți și care s-a manifestat prin schimburi continue?

Locotenent-colonelul Pétin (stânga), generalul Berthelot (dreapta) și generalul rus Belaev, pe frontul românesc; în p. 43: Mausoleul eroilor de la Mărășești

domnia sa Moldova, Muntenia și Transilvania. Succes strălucit dar trecător.

A trebuit să vină Revoluția Franceză din 1789, semnal al marii mișcări de emancipare a popoarelor, care urma să se întindă până la țărmurile Mării Negre.

Către 1840 moldovenii și muntenii au devenit pe deplin conștienți de originea lor comună și de latinitatea lor. Odată cu Roma, Parisul a fost pe atunci principalul punct de atracție al studenților și savanților români. În 1832 la Colegiul din București s-a înființat primul curs oficial de limba franceză. Napoleon al III-lea este acela care a adus poporului român un sprijin ho-

Ca și noi, dvs. sunteți latini. Limba dvs. s-a născut ca și a noastră din limba latină. Oricine vorbește românește, înțelege fără greutate franceza. Este de ajuns să spunem că popoarele noastre erau făcute să se înțeleagă.

Și iată de ce când a izbucnit marele război din 1914-1918, surorile noastre latine, Italia și apoi România, s-au alăturat surorii lor mai mari, Franța.

Și iată de ce când generalul Berthelot a fost desemnat pentru a merge în România, însoțit de 500 ofițeri de diferite grade și specialități diverse, am plecat cu inima îmbucurată. Și am fost primiți ca niște frați.

De la început soldatul român și-a manifestat încrederea în acești ofițeri, acești aviatori, pe care îi înconjura, ca o aureolă, prestigiul Verdunului.

Am trecut în revistă atunci diviziile române, am stat de vorbă cu ofițerii noștri. Toți proclamau devotamentul, disciplina, încrederea în acești soldați și ofițerul român, având și el încredere în al nostru, îl trata ca pe un camarad, ca pe un frate.

În acea vreme soldatul român purta ca și noi mantaua albastră. La 10 mai 1917, a avut loc o mare paradă, la care au asistat gene-

ralul Berthelot și eu însumi. Parcă am fi fost în Franța.

Începuturile colaborării noastre au fost grele, o știți. România nu avea aviație, nici artilerie grea, insuficientă artilerie ușoară. Nu avea mortiere, mitraliere și avea puține muniții. Toate acestea v-au fost trimise din Franța și în școlile conduse de ofițeri francezi s-a predat folosirea acestui material.

Prea târziu din păcate, prea târziu.

Iar bătălia pentru București, care s-a dat la sfârșitul lui octombrie-noiembrie și decembrie 1916, a fost pierdută cu toată vitejia soldaților.

Bucureștiul evacuat, Muntenia pierdută, Dobrogea evacuată, trebuia acum rezistat cu ajutorul rușilor și barate totodată trecătorile Carpaților și pragul Moldovei.

Cărtierul general este la Iași. Un mare șef român prieten al lui Berthelot, generalul Prezan, va întreprinde și va duce la capăt reorganizarea armatei române.

Această reorganizare va dura toată iarna, ducând la ceea ce am spus adineaori, la renașterea armatei române, această armată care, câteva luni mai târziu, va

câștiga bătălia de la Mărășești, de la acest Mărășești unde vom merge peste două zile.

Dragi prieteni, aș putea încheia aci această evocare a unui trecut greu în care prietenia noastră nu s-a desmințit niciodată.

Dar nu mi-ați ierta dacă n-aș evoca aici amintirea acelei ierni năpraznice 1916-1917, când foamea, frigul, tifosul s-au înverșunat să distrugă unitățile românești. Și aici, în această bătălie împotriva tifosului, medicii francezi au fost alături de dvs. Astăzi din nou ei sunt aici alături de mine. Și iată-i pe medicii francezi, care reprezentă pe cei 66 de medici pe care Franța i-a trimis în ajutorul vostru în România. Mulți dintre voi trebuie să-i recunoască, i-ați mai văzut odinioară în spitale.

Mi-am terminat expunerea.

Pentru a o scrie n-am făcut decât să evoc amintirile mele personale. Dvs., foștii combatanți români, închideți ochii! Evocați amintirea trecutului!

Veți înțelege de ce noi am ținut să mergem să vizităm cimitirele și să ne reculegem în fața mormintelor morților noștri. ■

PREZENȚE ROMÂNEȘTI

Asociația Atlantică Belgiană editează o foarte interesantă publicație lunară: **Le Monde Atlantique**. În două numere din acest an, cel din februarie și cel din mai, au fost publicate două dosare consacrate României și dorinței acesteia de a adera la NATO.

În primul număr, colonelul R.G. Hürner, editorul adjunct al publicației, consacră o foarte serioasă analiză **Situației din România după alegerile din 17 noiembrie 1996**. Directorul revistei noastre, domnul Cristian Popișteanu, membru în Comitetul Director al Centrului Euro-Atlantic, prezintă aspirațiile României către alianța nord-atlantică. Este reprodus, de asemenea, un articol din **Wall Street Journal Europe**, având ca titlu **România întoarce o pagină**.

În luna mai sunt prezenți în paginile revistei președintele Senatului României, Petre Roman, ministrul de externe, Adrian Severin, dar și Jeffrey Simon și Hans Binnendijk, de la Institute for National Strategic Studies, National Defense University, și colonelul R.G. Hürner, cu articole și comentarii consacrate aceluiași subiect.

Chiar dacă România nu și-a putut realiza obiectivul de a fi primită în primul val, prezența în ultima vreme în atenția a numeroase publicații occidentale poate fi considerată un succes, iar în cazul revistei **Le Monde Atlantique** este și o dovadă a excelentelor relații care există între Asociația Atlantică Belgiană și Centrul Euro-Atlantic din București.

UN MODEL

CE S-A IMPUS

ISTORIEI

Am întâlnit într-un cerc de cunoscuți, în vara anului trecut, un stomatolog din Tübingen. Cum nu am putut face conversație decât în franceză, am fost curioasă să aflu de unde știe să vorbească atât de bine în acea limbă. Mi-a răspuns, cu cel mai firesc aer, că și-a petrecut vacanțele adolescenței într-o localitate din Franța, în Alsacia, unde părinții lui aveau o familie prietenă. Funcționa chiar un schimb: francezii trimiteau și ei copiii vara, în apropiere de Tübingen, la părinții viitorului stomatolog.

Ce exemplu viu al debutului reconcilierii postbelice franco-germane, datorate cancelarului Konrad Adenauer și generalului Charles de Gaulle, cei care în ianuarie 1963, la Palatul Elysée, au semnat istoricul tratat de prietenie dintre Franța și Germania? Se știe că grație întuirii epocii și curajului acestor doi mari oameni de stat, ei au dat un puternic elan cooperării dintre Franța și Germania, dezmințind afirmația lui von Bismarck, conform căreia marile coterii istorice pot fi realizate numai prin fier și sânge.

Cu multă înțelepciune și curaj, de Gaulle și Adenauer au propus francezilor și germanilor să-și depășească imaginile negative din primul și al doilea război mondial, pentru a lăsa loc, de pildă, unor personalități ca Aristide Briand și Gustav Stresemann, cei care au întreprins un efort de esență pentru a aplană divergențele între Republica Franceză și Republica de la Weimar și a pansa rănilor pricinuite de prima conflagrație.

„Parteneriatul” Adenauer – de Gaulle avea să se completeze cu cel dintre Helmut Schmidt și Valéry Giscard d'Estaing, mai târziu, cu celebrul binom Helmut Kohl-François Mitterrand, iar acum Kohl-Chirac, vreme în care alianța Bonn-Paris a reprezentat, prin cele peste 70 de întâlniri la cel mai înalt nivel, motorul Uniunii Europene¹.

Astăzi cooperarea franco-germană este și un factor decisiv al înscrierii țărilor din Europa

¹ În ianuarie 1997, la un an de la dispariția lui François Mitterrand, Fundația germană Eduard Rhein a oferit un bust al fostului președinte francez Fundației Mitterrand. A fost un gest dorit de Helmut Kohl, pentru a saluta „un șef de stat francez fără de care casa europeană nu ar fi ceea ce este, un prieten pe care nu îl voi uita niciodată.”

Centrală și de Est, eliberate de comunism, în concertul larg european. „Prietenia dintre Franța și Germania este ca un trandafir care face mereu boboci și flori. Cred că această strânsă prietenie va da din nou rod. Dacă ea nu ar exista, orice inițiativă în favoarea creării Europei ar fi condamnată din start la eșec”, se exprima profetic cancelarul Adenauer, în vara lui 1963. Dar, după unificarea Germaniei, devenită „locomotiva Europei”, nu puțini francezi se tem încă de „fantoma germană”.

În perspectivă istorică, reconcilierea dintre cele două popoare seamănă cu un veritabil miracol, pentru că, încă din Evul Mediu, între ele au existat mereu conflicte. „Între prima confruntare dintre Carol Quintul și Francisc I (1521-1526) și al doilea război mondial au avut loc 23 de confruntări militare franco-germane”, scrie Joseph Rovin, în lucrarea sa *Histoire de l'Allemagne*, apărută recent la Paris. Ludovic XIV și Friedrich II, Napoleon Bonaparte și von Bismarck și-au condus acțiunile lor în spiritul lui Machiavelli (în politică dătează interesele, nu considerentele morale).

Ceea ce nu l-a împiedicat pe același Friedrich II, regele Prusiei, să poarte o pasionată corespondență cu Voltaire sau pe suveranii bavarezi să-și înalte castele, replici ale palatului de la Versailles.

Au existat în timp și încercări de a rupe cercul vicios al ostilității. La începutul veacului XIX, D-na de Staël a vrut să-i facă pe germani mai simpatici francezilor. Cartea sa (*De l'Allemagne*) Despre Germania a fost însă interzisă în Franța și autoarea exilată. „Exilul dv. este o consecință firească a drumului pe care îl urmați constant, de mai mulți ani. Mi s-a părut că aerul acestei țări nu vă priește defel și că noi suntem reduși la a căuta modele în popoarele pe care le admirați dv.”, își justifică, într-o scrisoare din 3 octombrie 1810, ducele de Rovigo, succesorul lui Fouché la Ministerul poliției, măsura punitivă luată contra celebrelor literate. De cealaltă parte a Rinului, Heinrich Heine a făcut și el eforturi pentru apropierea de Franța.

Doamna de Staël și Heinrich Heine aveau să „comuneze în timp”, peste 150 de ani, cu personalități ca Jean Monnet, Robert Schumann (*Magazin istoric*, nr. 7-12/1992, 1/1993), Heinrich von Brentano, părintii Europei unite de astăzi și ai prieteniei dintre Franța și Germania. Deloc întâmplător, ultima carte a lui François Mitterrand se numește, *Germania*.

Început cu un act de curaj, exemplul franco-german a devenit un model de experiență istorică.

F. DOLGHIN

Fondul Proprietății de Stat

LISTA NR. 41 societăți comerciale mari și mijlocii propuse pentru privatizare

Nr. crt.	Jud.	Denumire societate	Localitate	Adresă	Obiect de activitate	Cap-soc. (mii lei)	Nr. total acțiuni	% din cap. soc. pus în vânzare	Struct. acționarat FPP 70% FPP 30%	Nr. acțiuni puse în vânzare
1	CT	FLORICA '95	MANGALIA	HOTEL FLORICA VENUS	Hoteluri și moteluri cu restaurant	16498770	659951	40	FPP 70% FPP 30%	263980
2	MM	EXTRAMOB	TG. LAPUȘ	ȚIBLEȘULUI 2	Prelucrarea brută a lemnului și împregna- rea lemnului	6181636	247265	70	FPP 70% FPP 30%	173086

LISTA NR. 54 societăți comerciale mici propuse pentru privatizare

Nr. crt.	Jud.	Denumire societate	Localitate	Adresă	Obiect de activitate	Cap-soc. (mii lei)	Nr. total acțiuni	% din cap. soc. pus în vânzare	Struct. acționarat FPP 70% FPP 30%	Nr. acțiuni puse în vânzare
1	CT	VERONICA '95	MANGALIA	HOTEL VERONICA	Hoteluri și moteluri cu restaurant	2336225	93449	40	FPP 70% FPP 30%	37380
2	IS	MC 100 ȘTEFANESCU	IAȘI	AUREL VLAICU 84	Comerț cu aman. al artic. fierar. vopsit.,	222550	8902	70	FPP 70% FPP 30%	6231
3	SB	BERĂRIA LA LAC	SIBIU	ȚIGLARILOR, 91	Cafenele și baruri fără spectacol	12625	505	40	FPP 70% FPP 30%	202
4	TR	MOBILA TURNU MĂGURELE	TURNU MĂGURELE	STR. MAREȘAL ANTONESCU NR. 86	Producția altor tipuri de mobilier	1851400	74056	40	FPP 70% FPP 30%	29622
5	B	REMA TIF	BUCUREȘTI	CALEA VICTORIEI NR. 118 SECT. 1	Comerț intermediar cu material lemnos și de construcții	119925	4797	70	FPP 70% FPP 30%	3358

S.C. „UNIVERSAL TEAM COM” S.A. – Tulcea publicată în M.O. Supliment 6/29.05.1997 are un procent din capitalul social pus în vânzare de F.P.S. de 51% în loc de 40% cât a fost publicat anterior. (M.O. Supliment 6/29.05.1997).

AUGUST
1947

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Ministerul afacerilor interne comunică: „Pentru a fi feriți de neajunsuri cu ocazia eventualelor razii și verificări, toți locuitorii țării sunt invitați ca până în seara de 7 august să posede buletinul de înscriere la Biroul populației, pe care potrivit dispozițiilor legale au obligațiunea de a-l purta. Autoritățile administrative și polițienești au primit dispozițiuni să ușureze emiterea și vizarea buletinelor“.

● Vineri, 1 august, la toate cele 900 centre de desfacere se distribuie pâine pe bonul 1 din cartelă. „Trecătorii – scrie *Adevărul* – priveau cu jind jimblele frumos coapte și în vreme ce vânzătorul se străduia să așeze pâinile în rafturile unde până acum păstrasera ouă, zarzavaturi, lapte, fructe etc. – pentru că fiecare chioșc aproape că și-a schimbat obiectul comerțului în răstimpul acestor câteva luni cât nu s-a mai distribuit pâine – populația își pregătea banii și săculețele și înghetea în sec“.

● Fripturismul – scrie *Romulus Anastasescu* în *Liberalul* – „nu este al doilea nume, mai popular și mai savuros al oportunistului. El definește o categorie aparte de paraziți ai vieții politice, care nu aleargă atât după victorie, cât după victorioși, mai puțin după putere și mai mult după cei puternici, mai rar după lauri și mai adesea după trofee“.

Deschidem cronică luni august 1947 cu o constatare a ziarului *Adevărul* din 12 august: toată lumea trăiește în așteptarea unor măsuri menite „a înlesni traiul celor ce muncesc, în marginea posibilităților puține ale ceasului de față“.

Credem – continuă ziarul amintit – că nu-i o taină pentru nimeni că salariul de azi corespunde, în cel mai fericit caz, unui procent de zece la sută din nevoile cele mai stricte ale unui trai redus la expresiile lui cele mai elementare“.

Se așteaptă o reformă monetară. „Reprezentând pătura socială cu rezistența cea mai slabă la efectele epocilor de tranziție, salariații sunt îndeobște cei mai loviți în intervalul dintre sistemul monetar abolit și sistemul cel nou“.

De la Paște, când s-au mărit salariile, și până azi, prețurile celor mai multe mărfuri au mai crescut, unele într-o proporție de 500 la sută, în vreme ce salariile au rămas înghete. Știm că toate aceste majorări nu-s decât provizorii – ele urmând să se încadreze în condițiile pe care le va crea reforma monetară.

Dar până atunci? Cum vor străbate salariații distanța dintre ieri și mâine?

La 16 august se publică Decizia de stabilizare monetară. Se retrag din circulație biletele și monedele vechi, introducându-se altele noi de 50 bani, 1 leu, 5 lei (acestea din metal) și 20, 100, 500 și 1 000 lei din hârtie. Raportul de preschimbare al leilor vechi în lei stabiliți este de 20 000 la 1. Sumele admise la preschimbare sunt următoarele pentru salariați și pensionari – trei milioane; agricultori – cinci milioane; invalizi, văduvele și orfanii de război – trei milioane; cei care nu s-au trecut pe listele de stabilizare, aflându-se în spitale, aziluri, sanatorii, închisori, internate, tabere de muncă etc – un milion și jumătate.

În Piața Unirii, scrie *Scânteia* din 17 august, „300 000 cetățeni ai capitalei au salutat stabilizarea. Într-un loc fanfara Ministerului de interne, în colțul tribunei corul Confederației, iar într-un colț al pieții muncitorii de la Migral au întins o horă. *Hora stabilizării!* Împrejur oamenii râd, aplaudă, alții privesc placarde arătând un speculatur cu jobenul pe burță, întins pe dric, dedesubt teancuri de milioane. Explicația: *Du-l că-i sătul*“.

Se scandează lozinci pro-leu, cum ar fi: „Leule, voinicule, vino tu, ninicule, ca să crape complotiștii, speculanții și maniștii!“, „Leul nou să se ntărească, sus producția să crească!“

La un birou
de
preschimbare
a leilor
vechi
pe lei noi

Grafică
în slujba
stabilizării

Se rostesc discursuri, se iau angajamente („noi, femeile, de-acum înainte la datorie, apărând leul stabilizat”) și „minute în șir scandează zecile de mii de oameni numele celui mai iubit fiu al clasei muncitoare, eroul și conducătorul luptelor din 1933, secretarul general al P.C.R.” (Gheorghe Gheorghiu-Dej, desigur).

După miting, pe străzile orașului „până seara”, se auzeau strigate lozinci precum: „Speculanții, vai de ei, să mănânce cocoșei [monede de aur]!”, „Speculanți din București, hai cu voi la Plătărești”, „Banii vechi se duc, se duc, cocoșelul cânt-a cuc”.

Într-o atmosferă de puternic entuziasm și de desăvârșită unitate au început alegerile sindicale”, titrează *Scântea* din 7 august. „Din prima zi ele au însemnat o victorie zdrobitoare a unității de luptă a muncitorimii, o strălucită adeziune a muncitorimii la principiul autonomiei sindicale, o mare sărbătoare a oamenilor muncii. O biruință a democrației românești”.

Iată câteva secvențe de alegeri, consemnate de organul de presă al partidului comunist, care constată că „vigilența muncitorilor s-a ascuțit”.

La Grivița C.F.R., „din sală i se contestă unuia dintre candidați autoritatea de a face parte din comitet. Muncitorii se ridică și arată că umblă vorbe asupra lui în legătură cu unele nereguli de la moară”.

La filatura românească de bumbac, „discuția la raport a fost aprinsă. Una dintre candidate a căzut. Entuziasmul a fost atât de mare, încât alegerea s-a sfârșit cu o horă sărbătorească”.

În fine, la Sococ, „s-a dovedit că funcționarii și muncitorii se pot înfrăți într-atât în luptă, încât nimic să nu-i mai poată despărți”. Aleșii „au fost cu toții luați pe sus și purtați pe brațe”.

Iese de sub tipar primul volum din traducerea românească a *Capitalului* de Karl Marx, publicată de Editura P.C.R., „eveniment important în cultura politică și economică a țării noastre”, după cum scrie Dan A. Lăzărescu, în *Liberalul* din 16 august.

„Este de datoria noastră – continuă autorul citat – să salutăm acest eveniment și în același timp să regretăm faptul că România este singura țară din Europa în care tălmăcirea *Capitalului* a întârziat atât de mult”.

Apariția acestui prim volum (ii vor urma încă patru până în 1959) constituie „o dată însemnată în progresul culturii românești. Și faptul că această operă fundamentală n-a putut apărea decât astăzi este un lucru trist, care nu trebuie să se mai repete cu nici o altă operă de ideologie politică și economică.

Cronică mărunță

● Mai citim în *Liberalul*: „Bucureștii au ajuns astăzi, și îndrăznim să afirmăm fără exagerare, un oraș decadent, al cerșetorilor și al murdăriei.

Niciodată nu s-a văzut pe străzile Bucureștilor atâtă murdărie, atâtă gunoaie, atâtă haite de câini vagabonzi și atâtă cerșetori organizați în așa-zise coruri și orchestre de orbi, staționate în punctele cele mai circulante ale orașului și exploatare în modul cel mai josnic de unii și de alții.

Niciodată străzile Bucureștilor nu au fost împânzite ca astăzi de tot soiul de comerț, ambulant și speculant, care după modul sălbatic în care se practică în plină stradă, împiedicând circulația pietonilor, lasă maldăre de hârtie, coji de fructe, cocieni etc.

E o stare de lucruri revoltătoare ce constituie un tablou hidos, umilitor și dezgustător și care jignește profund sentimentul și demnitatea de om”.

● Institute de credit publice și particulare din București: Banca Agricolă, Banca Albina, Banca Ardelenească, Banca Chrissoveloni, Banca Comercială Italiană și Română, Banca Comercială Română, Banca de Credit din București, Banca de Credit din Praga, Banca de Credit Română, Banca de Credit a

AUGUST
1947

Regele Mihai I
și primul ministru
dr. Petru Groza
ieșind
de la Patriarhie,
unde s-a oficiat
un Te Deum
cu prilejul zilei
de 23 august

Cronică mărunță

Meseriașilor, Banca Federală Ilfov, Banca Financiară, Banca Ilfov, Banca Oituzului, Banca Poporului, Banca Românească, Banca de Scont a României, Banca Sovieto-Română, Banca Țării, Banca Timișoarei, Banca Urbană, Bank of Romania, Creditul Tehnic, Institutul de Credit Românesc, Societatea Bancară Română, C.E.C.

● „Trio Grigoriu – anunță Tribuna românească – care a debutat cu un frumos succes în spectacolul Brașov la braș cu primăvara la teatrul Ateneului, a fost angajat la Savoy și va apare în revista Nașe-Nășe... Năvălase, de George Șoimu, George Mihailescu și Emanuel Ionescu“.

● Se „modernizează” parcul de vagoane C.F.R. Astfel, la trenurile rapide, toate vagoanele vor avea geamuri de sticlă, înlocuindu-se peste tot scândurile. Totodată, Direcția generală C.F.R. anunță că se mărește amenda pentru cei care urcă sau coboară pe ferestrele vagoanelor, de la 600 000 la 1 milion lei (vechi).

● Societatea Națională de Gaz Metan estimează că, în 1947, producția de gaze naturale va fi de un miliard de metri cubi.

● Inspectoratul general sanitar al Capitalei comunică: febra tifoidă continuă să facă ravagii, fiind semnalate cca. 100 cazuri.

● Ministerul domeniilor anunță că recolta de fructe va

Și autorul acestor rânduri – scrie în continuare Dan A. Lăzărescu – își amintește cu amărăciune cu câtă greutate a reușit să-și alcătuiască o bibliotecă politică și economică în anii de obscurantism al celor patru dictaturi.

Și-și mai amintește un lucru.

Cum, după un an întreg de eforturi zadarnice pentru a putea obține textul *Manifestul comunist*, pe care cenzura necruțătoare îl interzicea să fie comandat de peste hotare, a reușit totuși să-l capete printr-o simplă întâmplare, ca anexă în textul cărții lui Labriola, *La conception matérialiste de l'histoire*.

Este adevărat că, pe atunci, cenzura mai avea multe de învățat“.

Printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri este dizolvat Partidul Național-Țărănist-Maniu, după ce la 14 iulie fuseseră arestați, pe islazul comunei Tămădău, jud. Ilfov, câțiva fruntași țărăniști, între care Ion Mihalache, Nicolae Penescu, Ilie Lazăr, Nicolae Carandino.

„Acest grup de conspiratori – arată Teohari Georgescu, ministrul afacerilor interne într-o expunere în Consiliul de Miniștri – urma să realizeze în străinătate hotărârile și directivele conducerii P.N.Ț., în frunte cu Iuliu Maniu, care constau în organizarea de acțiuni menite să știrbească suveranitatea națională, să primejduiască pacea și să declanșeze război civil“.

Înscenarea de la Tămădău a constituit pretextul dizolvării P.N.Ț. și arestării liderilor țărăniști. Astfel, la 13 august, *Drapelul*, ziarul Partidului Național Liberal-Tătărescu, anunță că s-au lansat mandate de arestare pentru cei din grupul Tămădău și pentru Iuliu Maniu, Elena Penescu, Lili Carandino.

„De asemenea, au fost arestați fruntașii maniști Aurel Leucutia, Corneliu Coposu, Ghiță Pop, Cezar Spineanu, Popescu Zorica și alții.

În ceea ce privește zvonurile referitoare la o pretinsă boală a lui Iuliu Maniu – continuă *Drapelul*, – suntem în măsură să anunțăm că ele sunt în întregime inventate. Dimpotrivă, președintele P.N.Ț. se află în perfectă stare de sănătate“.

Adunarea Deputaților, în ședință solemnă, ratifică, în unanimitate, la 23 august, Tratatul de Pace de la Paris.

Reținem din discursul vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor străine, Gh. Tătărescu: „Războiul ce s-a purtat împotriva voinței țării a fost pierdut. Prin Tratatul de Pace se prevede că frontiera cu Uniunea Sovietică este cea fixată la 28 iunie

Horă sindicală
la Filatura
românească
de bumbac

Scriitorii
francezi
Louis Aragon
și Elsa Triolet
în vizită
la București

1940. În cadrul stipulațiilor referitoare la frontiere Tratatul de Pace anulează apoi prin art. 2 hotărârile de la Viena și reconfirmă, de altfel, drepturile României asupra întregii Transilvanii. Retrocedarea Transilvaniei fusese lăsată prin Convenția de armistițiu fără soluție imediată și fusese așezată prin Convenție de armistițiu pe drumul a două alternative. Redobândirea întregii Transilvanii a constituit pentru guvernul nostru obiectul cel mai important al acțiunii sale.

Referindu-se la clauzele Tratatului, Gh. Tătărescu – notează *Fapta* din 27 august – „spune că ele sunt rezultatul concesiunilor reciproce făcute de reprezentanții Puterilor Aliate și Asociate, doritoare de a ajunge la o formulă finală de acceptare și la curmarea cu un ceas mai devreme a grelelor situații create de urmările războiului. Tratatul în redactarea lui definitivă cuprinde multe clauze grele și multe clauze injuste. Este în primul rând injust preambulul care nu acordă României calitatea de cobeligerantă.

Exprim – continuă Gh. Tătărescu – și din acest loc mahnirea legitimă față de această nedreaptă recunoaștere. România socotește apoi injust, după ce s-a făcut apel la armele ei pentru a grăbi victoria Națiunilor Unite împotriva hitlerismului, ca armele acestea să-i fie în parte smulse din mână prin regimul clauzelor militare înscrise în Tratat.

La trei decenii de la vara vitejei românești, Nicolae Garais, în *Tribuna românească* din 6 august, scrie despre bătălia de la Mărășești, unde „trei batalioane de români, cu arme vechi sau și fără arme, sprijinite numai de artileria rusească, au izbutit să destrame colosul unei divizii germane, cu soldați pregătiți îndelung și înarmați cu tot ce putea fi mai modern pe vremea aceea.”

De la Mărășești „începe pregătirea sfârșitului primului război mondial, cum de la El Alamein a început sfârșitul celui din urmă.

Mărășești – încheie autorul citat – rămân, alături de Verdun în războiul trecut și alături de Stalingrad în războiul recent, bastioanele de afirmare a independenței și libertății celor trei popoare: român, francez și sovietic.

Să nu uităm niciodată Mărășeștii!”

La Mărășești are loc solemnitatea de reînnoire, într-unul din sarcofagele centrale ale mausoleului a osemintelor generalului maior rus Feodor Alexandrovici Coloacev, cavalier al ordinului „Mihai Viteazul”, căzut eroic în luptele de la Mărășești din vara lui 1917. ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

fi de cca. 20 000 vagoane, aproape un sfert din producția anilor normali (cca. 75 000-80 000 vagoane).

● „Au sosit în țară – anunță Drapelul – primele autoturisme sovietice ZISS de ultimul tip. Aceste mașini ating, ca linie, confort și eleganță, cel mai nou tip de mașină americană.”

● Ultima oră despre inginerul Liviu Ciulei, „unul dintre marii noștri specialiști și realizatori în materie de construcții”, stins de curând din viață.

„Inginerul Ciulei era totodată un om de caracter, filantrop, gata oricând să sprijine inițiativele, concepțiile îndrăznețe, înnoitoare, atât în domeniul tehnic, cât și spiritual și artistic. Tineri literați, pictori, au primit sprijinul său larg: numeroase teatre din București au fost construite de el; multe trupe pornite cu avânt tineresc s-au bucurat de ajutorul lui pe care în cele mai multe cazuri știa că nu-l va putea recupera.

Înșiși cei doi copii ai săi au îmbrățișat cariera artistică, unde au evidențiat de timpuriu însușiri alese. Teatrul Odeon [actualul teatru C. I. Nottara], cel mai modern teatru românesc, este în întregime creația inginerului Ciulei, pe care o va continua, firește, fiul său.”

Și, într-adevăr, fiul, marele actor și regizor, Liviu Ciulei, a continuat și desăvârșit moștenirea artistică lăsată de tatăl său.

Schițe pentru o istorie
a mentalităților
comuniste

● În 1946, numai numerar, un miliard donat partidului
● C. Pârvolescu știe cum se obișnuiește în U.R.S.S. ● Cojocul pentru
Dej sau lupul în blană de oaie ● Anchetatorii oferă „săptămâni de odihnă”
● Unde nu se pricep românii, intervin consilierii sovietici ● Argumentul
forte; exemplul lui Buharin ● „Andrei Blându” imploră călăii ● Paznicul
„de încredere” din vila Săftica

„RECUNOȘȚINȚĂ” PARTIDULUI PENTRU CEI CARE L-AU SUBVENȚIONAT

LAVINIA BETEA

„Jur pe
fericirea fiului meu
că pentru partid eram gata
oricând să-mi dau viața...”, declara Emil
Calmanovici în aprilie 1955, cu numai câ-
teva săptămâni înainte de moartea sa. „Gân-
diți-vă ce ar spune Marx și Engels dacă

ar vedea ce se
face în numele măreței
lor învățători! Restabiliți unita-
tea dintre teoria și practica comunistă”.
Condamnat la muncă silnică pe viață și
confiscarea averii, el cerea insistent con-
ducerii partidului rejudecarea „procesului
Pătrășcanu”, restabilirea adevărului și
restabilirea sa, fapte care i se păreau firești
în măsura în care exista vreo legătură între
propaganda comunistă și viața reală de
partid.

Un burghez „pe drumul partidului”

Ce resorturi psihice îl vor fi în-
demnat pe inginerul Emil Calma-
novici să adere la marxism? Născut
în martie 1896, fiul lui Mendel și
Ana – comercianți evrei din Piatra
Neamț –, Emil Calmanovici a de-
venit bogat datorită unei remarca-
bile priceperi în afacerile din
domeniul construcțiilor. Probabil
că tocmai această reușită prin
eforturi proprii l-a determinat să se
simtă înfrățit cu proletariatul
mondial descris de Marx și Engels,
ale căror lucrări le citise în bi-
bliotecile universităților din
Berlin și München, pe care le frec-
ventase. Principiile luptei de clasă,
teoretizate și aplicate de Lenin și

Stalin, le-a cunoscut însă la modul
direct și într-o manieră exemplară
ce-l va transforma într-un caz tipic
pentru ilustrarea practicilor și men-
talităților generate de ideologia
comunistă.

Transcriem, în continuare, din
memoriile în care își argumen-
tează nevinovăția, câteva frag-
mente referitoare la raporturile sale
financiare și politice cu Partidul
Comunist din România. „În 1937,
când partidul a cerut ca să-i dau
50 000 lei pentru o tipografie cu
litere mici, dacă eu nu dădeam
această sumă, tipografia se pierdea,
activitatea de propagandă sufe-
rea. Nu exista o altă sursă
pentru obținerea acestei sume. Cu
creșterea nivelului meu politic și a
posibilităților mele obiective, am
subordonat toată viața intereselor

partidului, dând sume din ce în ce
mai mari și declarând că sunt
oricând gata să renunț la existența
burgheză spre a îndeplini orice alte
sarcini. În anul 1939, dau partidu-
lui suma de 2 milioane lei și un
apartament vândut în 1942 cu lei
5 500 000. În total, am trecut
partidului în timpul de la toamna
1939-23 august 1944 o sumă de
peste 30 milioane lei, socotită la
valoarea banilor de la începutul
anului 1942. Aceasta înseamnă
că am trecut partidului 75-80%
din acumulările bănești în mod
succesiv. O asemenea poziție n-o
poate avea niciodată un burghez
față de un partid revoluționar. În
acest timp am păstrat rezerva de
bani a partidului în aur și dolari
pe care am predat-o la 23 august
C.C. Nu știu ce sumă era în lei.

Poate să fi fost 50 de milioane, poate și 100 sau peste. Nu eram preocupat să-mi strâng titluri de merit pentru a revendica ceva. Îmi făceam datoria. Știu bine că *cea mai mare contribuție provenea de la mine*, la o distanță venea Berman, deși situația lui materială era cu mult superioară, eu mă axasem complet, împreună cu soția, pe drumul partidului, la o distanță apreciabilă după Berman venea Sandor ș.a. Evidența intrărilor și a distribuitorilor o purta soția mea... După 23 august 1944, am refăcut sediul partidului [din str.] Ștefan Gheorghiu 16, Căminul Copiilor [din] Alea Alexandru 42, lucrarea conspirativă post radio pentru alegeri. Am cheltuit 7 milioane lei din fonduri proprii. În 1946 am predat 6 apartamente din Bulevardul Dimitrov 44, unde s-au mutat activiști de partid. Precum am arătat mai sus, am predat în iarna 1946-1947 *întreprinderea cu averea imobilă și mobilă* partidului cu suma de 1 miliard lei numerar. Până la naționalizare s-au mai scos sume pe care nu le știu" (sublinierile aparțin autorului - n.n.).

Așa cum reiese și din alte declarații, partea de proprietate predată de bunăvoie de E. Calmanovici partidului comunist, înainte de naționalizare, consta în: două societăți de construcții, 7 apartamente, terenuri în București cu o suprafață de 18 000 m pătrați, acțiunile ce-i aparțineau la fabrica de cherestea din Piatra Neamț.

Nu sunt singurele fapte pe care E. Calmanovici le-a făcut partidului comunist, al cărui membru era din 1937. În toamna anului 1943, din însărcinarea C.C. al P.C.d.R., împreună cu Berman, a luat legătura cu Al. Ștefănescu, cu scopul „ruperii de nemți și alăturarea de Uniunea Sovietică”. De la Ștefănescu transmitea lui Koffler (vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1997), care era legătura sa superioară de partid, „comunicări radiotelegrafice recepționate de la Cairo, informații asupra convorbirilor cu Maniu, Brătianu, Știrbei, Antonescu, copii după buletinele Siguranței statului, arme”, în același timp, partidul beneficiind de „influențare asupra lui Maniu pentru aderare la

Ing. Emil Calmanovici

Frontul Democrat”. Biletele conținând asemenea comunicări, ce-au fost păstrate de Koffler, au fost considerate „dovezi” ale activității de spionaj desfășurate de cei implicați în „procesul Pătrășcanu”.

Din ianuarie 1941 și până la 23 august 1944, E. Calmanovici a mai avut și sarcina de a strânge bani prin lămurirea „elementelor mic-burgheze”. După 23 august '44 va fi, de asemenea, considerat comunist de mare încredere, casa sa fiind sediul unde s-a pus la punct acțiunea contra guvernului Rădescu. A fost numit director tehnic în Ministerul construcțiilor și profesor la Institutul de construcții. În calitate de director a introdus primele norme de timp și de producție în construcții, „folosind larg material sovietic”. A organizat în minister traducerea literaturii tehnice sovietice și introducerea de inovații sovietice.

„Nimeni n-a fost bătut ca mine”

În ziua de 26 mai 1951, E. Calmanovici a fost arestat pentru că „în calitate de agent al serviciilor de spionaj englez a transmis informații despre P.C.R.”, luând parte la acțiunea criminală de distrugere a partidului și de sprijinire a războiului antisovietic”. Cu numai câteva zile înaintea arestării,

neputând bănuși un asemenea act, fusese în audiență la Constantin Părvulescu (președintele Comisiei de control a partidului) căruia îi predase un memoriu prin care solicita o decorație. „Dl. Părvulescu – relatează el episodul în anchetă – mi-a spus că a fost 10 ani în U.R.S.S. și nu se obișnuiește să vii la partid pentru așa ceva. Numai când este vorba de alte persoane, nu de persoana ta”.

O precizare obiectivă a cauzei pentru care Calmanovici fusese arestat se află în declarațiile din ancheta comandată de Nicolae Ceaușescu în 1967-1968. Fusese suficient – afirma Teohari Georgescu, ministrul de interne din acea perioadă – ca într-o declarație să apară numele lui Calmanovici ca mijlocitor al unei întrevederi între Al. Ștefănescu și L. Pătrășcanu (informație falsă, de altfel), ca Gheorghiu-Dej să scrie pe marginea hârtiei: „Să fie arestat”. Același Dej, acum conducător al partidului, căruia cu ani în urmă Calmanovici îi trimisese un cojoc să-l protejeze de frigul Doftanei!

De fapt, declarațiile date de E. Calmanovici în iunie-decembrie 1951 dovedesc anchetatorilor că în fața lor se afla un comunist cinstit. „În afara infidelității conjugale, nu aveam ce ascunde”, menționează el în memoriile redactate în timpul detenției. În consecință, maiorul N. Dumitrescu înaintea la 21 decembrie 1951 un referat prin care propune punerea lui în libertate, arătând că E. Calmanovici „prezintă prin trecutul său suficiente garanții”.

Cu situația de partid „lămurită” și cu consolare anchetatorilor („Te-ai odihnit câteva săptămâni bune, la noi”), Calmanovici se pregătea să-și reia sărăcuțicioase preocupările anterioare. Spera să depășească definitiv condiția sa de burghez și în acest scop, în timpul lunilor de detenție, se ocupase cu învățarea limbii ruse, pe care nu o cunoștea înainte.

Modificările de optică și cadre, premurgătoare schimbărilor de vârf efectuate la Ministerul de interne în 1952, au fost însă fatale pentru soarta lui E. Calmanovici. Până la înlocuirea lui Teohari Georgescu cu Al. Drăghici, „ancheta Pătrășcanu” fusese coordo-

Cuvântarea Generalului de Corp de Armată Victor Pétin, șeful delegației de foști luptători francezi în țara noastră și care s-a rostit în ziua de 3 august 1957 la Academia Militară.

„Domnilor,
dragi camarazi români,

Când la 1 octombrie 1916 generalul Berthelot și Misiunea sa militară părăsiră pământul Franței pentru a merge în România, nu bănuiam deloc ce soartă tragică ne așteaptă acolo.

Când la 10 martie 1918 am părăsit Iași, pământul românesc, pentru a pleca în Franța prin Rusia și Oceanul Atlantic, nu bănuiam că, șase luni mai târziu, generalul Berthelot, în fruntea unei armate franceze, va trece Dunărea și va intra triumfal în București eliberat și pavoazat.

Iar eu nu bănuiam că, 40 de ani mai târziu, voi fi aici în mijlocul d-voastră, pentru a evoca la, cererea d-voastră, trecutul nostru și al vostru și pentru a vă aduce această mărturie a credincioasei noastre amintiri și a profunde noastre afecțiuni.

În așteptarea plecării misiunii noastre militare la Mărășești, la locul bătăliei ale cărei grele dar glorioase zile ați binevoit să ne dați ocazia să le retrăim, permiteți-mi astăzi de a mă mărgini la evocarea trecutului comun al celor două popoare ale noastre. Această evocare va face să se înțeleagă de ce România iubeste Franța care împărtășește această dragoste.

Când înencerii au pus piciorul în Europa, existau deja două

principate la poalele Carpaților, Moldova și Muntenia. Lupta acestor principate pentru independența lor și pentru unirea lor avea să dureze mai multe veacuri. În zorii secolului al XVI-lea Mihai Viteazul a reușit să unească timp de câțiva ani sub

tărâtor pentru realizarea aspirațiilor sale naționale. Într-adevăr, el este acela care, îndată după Congresul de la Paris, a reușit să facă să prevaleze voința populației moldovene și muntenene, împotriva calculelor Marilor Puteri. Datorită lui s-a putut

realiza consultarea liberă a populațiilor române, consultație care a dus la alegerea colonelului Alexandru Cuza ca unic suveran al „Principatelor”.

De atunci România a devenit o realitate, căreia nu-i mai lipsea decât consacrarea internațională.

Această consacrare i-a fost dată în 1878, când Principatul României a rupt ultimele sale legături cu su-

blima Poartă, înainte de a deveni în 1881 Regatul României.

Dispariția lui Napoleon al III-lea nu a atins cu nimic excelențele relații care se integraseră între Franța și România. Cultura și limba franceză n-au încetat, de atunci, de a face parte din patrimoniul României, iar o suverană, care a fost totodată și poetă – Carmen Sylva –, a contribuit mult la popularizarea în Franța a folclorului țării sale.

Există oare ceva mai firesc decât afecțiunea reciprocă pe care francezii și românii o simt unii pentru ceilalți și care s-a manifestat prin schimburi continue?

Locotenent-colonelul Pétin (stânga), generalul Berthelot (dreapta) și generalul rus Belaev, pe frontul românesc; în p. 43: Mausoleul eroilor de la Mărășești

domnia sa Moldova, Muntenia și Transilvania. Succes strălucit dar trecător.

A trebuit să vină Revoluția Franceză din 1789, semnal al marii mișcări de emancipare a popoarelor, care urma să se întindă până la țărmurile Mării Negre.

Către 1840 moldovenii și muntenii au devenit pe deplin conștienți de originea lor comună și de latinitatea lor. Odată cu Roma, Parisul a fost pe atunci principalul punct de atracție al studenților și savanților români. În 1832 la Colegiul din București s-a înființat primul curs oficial de limba franceză. Napoleon al III-lea este acela care a adus poporului român un sprijin ho-

să fie izolat cu totul de ceilalți deținuți.

Din închisoarea Aiud s-a adresat C.C. al partidului prin șapte memorii, alte memorii adresându-le personal lui Gheorghiu-Dej, E. Bodnăraș, C. Părvulescu, V. Vidrașcu, Chivu Stoica, solicitând restabilirea adevărului în cazul său și al „procesului Pătrășcanu”. Implora pentru sine „îndurare, milă, înțelegere în spiritul umanismului proletar”. Cerea să fie eliberat și promitea tăcere deplină asupra celor petrecute. Ar fi fost fericit să îndeplinească orice muncă i s-ar fi încredințat, putea locui „sub numele de Andrei Blandu, bunăoară” în orice cămaruță de la subsolul unei clădiri. „Sunt convins că dacă mâine m-aș plimba liber pe străzile Bucureștiului, nimeni nu va întreba, ani și ani, nimic. Și așa putea eu să am alt răspuns decât acela că, în afară de ceea ce a scris *Scânteia*, nu am nimic de spus?”.

Aceste „întâmpinări” și faptul că a reușit să intre în legătură cu un deținut aflat „în tranzit” la Aiud, vor cauza moartea lui E. Calmanovici. În fața comisiei din 1967-1968, V. Bucicov declara că, în 1955, general Evghenie Tănase îi ceruse să caute o vilă unde să poată fi ținut cineva în strict secret. Alesese „vila Săftica” de la km 24, de pe Șoseaua București-Ploiești. Acolo a fost dus Calmanovici. În condiții foarte bune, hrănit cu mâncare adusă de la cantina C.C., Calmanovici a fost anchetat după 30-40 de zile de la sosirea sa de către Vasile Postecă (nume real Postanski) din partea C.C. al P.M.R.

Special instituit pentru „a căștiga încrederea” lui Calmanovici, Antal Gyorgy din serviciul de pază a început să comunice cu deținutul. Misiunea a fost bine îndeplinită și Calmanovici i-a încredințat paznicului două scrisori scrise pe pânză de cerceaf și cărpe de bucătărie, cu scopul trimerii lor fostei sale femei de serviciu și unui prieten. Aceștia urmau să le transcrie și să

le trimita unor comuniști evrei din Occident, cunoscuți de Calmanovici, cu rugămintea de a interveni prin partidele comuniste din străinătate în favoarea soluționării cazului său și cunoașterii adevărului despre „procesul Pătrășcanu”.

Bineînțeles că scrisorile au fost „surprins” la „paznicul de încredere”. „Demascat”, Calmanovici a fost pus în lanțuri și trimis înapoi la Aiud.

Decedat sau asasinat?

Oficial, E. Calmanovici a murit la 12 martie 1956, din cauza unei „insuficiențe cardiace”. Cunosându-se însă angajamentele repetate ale lui Calmanovici – că în caz că nu va fi reabilitat, va face greva foamei până la moarte – el a fost adus în starea punerii lor în aplicare. Într-adevăr, după cum declara în 1967 V. Bogățean, fostul medic-șef la închisoarea Aiud, „în februarie-martie 1956, Calmanovici a intrat în refuz de hrană ce a durat 42-47 zile, timp în care a fost alimentat forțat”. Din declarațiile acestui medic, coroborate cu cele ale colonelului V. Tiriachiu (șef al serviciului D din MAI între 1953 și 1958, serviciu care avea misiunea să lucreze informativ toți deținuții din închisori) reiese că Emil Calmanovici a decedat din cauză că a fost anume hrănit cu un regim contraindicat după greva foamei, care a dus la perforarea intestinelor. Amândouă sursele afirmă în mod direct provocarea intenționată a decesului. Rapoartele care marchează aceste afirmații, în fapt, ipoteza asasinatului. Ca în nici un alt caz, în dosarul de penitenciar se află declarația lui Emil Calmanovici de încetare a grevei foamei, cu dovada că ea a fost înaintată de urgență – înainte de decesul deținutului – Procuraturii Militare a regiunii Cluj.

*
* * *

Cauzele care l-au determinat pe Ceaușescu în 1968 să „restabilească

adevărul” în „procesul Pătrășcanu” sunt bine cunoscute azi: compromiterea predecesorului său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, eliminarea potențialului său adversar Al. Drăghici și anihilarea prestigiului și puterii vechilor membri ai Biroului Politic.

În plenera cu activul de partid din aprilie 1968, numele comuniștilor ilegaliști Koffler, Calmanovici, Berman și ale altor condamnați din „lotul Pătrășcanu” n-au fost însă pomenite. Prin-o altă manipulare, s-a creat însă iluzia că în „procesul Pătrășcanu” a fost un singur acuzat, de condamnarea sa făcându-se vinovați numai aceia pe care Ceaușescu avea interesul să-i compromită.

În spiritul adevărului istoric, consemnăm că atât L. Pătrășcanu, cât și E. Calmanovici îl desemnau ca direct responsabil de tragedia lor pe Emil Bodnăraș. Calmanovici repetă această acuzare și în 1955 în ancheta condusă de V. Postecă (ajutat de Petre Lupu) din partea C.C. al partidului. „Aduci acuzarea că Bodnăraș a zdobit viața d-tale?”, l-au întrebat aceștia pe Calmanovici. „Vă dau argumente serioase, a răspuns el. Printre altele, și acela că pentru lichidarea lui Pătrășcanu și Koffler voia să facă o figură mai bună prin lovirea în burghezi Calmanovici și Berman”. Bodnăraș a continuat „să facă figură bună” în conducerea partidului până la moartea sa, reprezentând emblematic glorioasă mișcare comunistă din ilegalitate.

Ca toate celelalte realități neconcordante cu propaganda oficială, „cazul Calmanovici” nu a existat până acum în circuitul informației publice sau istorice. Din ferice, sensul istoriei conține și o legată a adevărului, fapt remarcat și de cel socotit „mâna dreaptă a lui Beria”, generalul Sudoplatov. Cele întâmplări în ultimii ani – mărturisirea el – dovedesc că oricât de multe măsuri s-ar lua, un secret politic nu poate fi păstrat multă vreme. Nici odată pentru totdeauna. ■

● „Mă îmbracă căpitan și-mi dă 700 000 lei“ ● Colectivul i-a cumpărat un costum de haine și palton ● Cui se datoresc huiduielile ● Sportivii citesc romane din putregaiul burgheziei ● Nici un muncitor scrimer fruntaș

Am prezentat în *Magazin Istoric*, nr. 11/1994, 5, 7-9, 11/1995 stenograme, *inedite*, ale ședințelor Consiliului de Miniștri din anii 1945-1946, documente aflate în colecțiile Arhivelor Naționale Istortice Centrale din București.

Din aceleași colecții au fost puse la dispoziția cercetătorilor și alte stenograme privind dezbaterile din cadrul guvernului României din anii 1947-1959, relevante pentru cunoașterea primului deceniu de dictatură comunistă din România.

În aprilie 1952, pe lângă Consiliul de Miniștri s-au format Birouri pe ramuri de activitate, alcătuite din ministerele cu profil apropiat și conduse de către un membru al Prezidiului Consiliului, după cum urmează: Chivu Stoica – Biroul industriei grele; Vasile Luca – Biroul

industriei ușoare, alimentare și comerțului; Ana Pauker – Biroul agriculturii; Teohari Georgescu – Biroul transporturilor; Iosif Chișinevschi – Biroul culturii.

Aceste Birouri coordonau activitatea sectoarelor respective, urmărind realizarea obiectivelor economice, sociale, culturale ale etapei istorice. Participau la dezbaterile din cadrul Birourilor miniștri, directori de departamente, conducători de întreprinderi, instituții etc.

Parcurgând stenogramele discuțiilor din cadrul acestor Birouri, câteva constante ies în evidență: atitudinea ostilă față de moștenirea regimului anterior; obediența față de modelul sovietic; lipsa de experiență în multe domenii, marcată sub frazeologie comunistă; spiritul dogmatic în care erau abordate problemele țării.

Ne-am oprit asupra câtorva stenograme *inedite* ale Biroului culturii din anii 1952-1953, cu

1952.

FOTBALUL LA

CONSILIUL DE MINIȘTRI

IOAN LĂCUSTĂ

dezbateri privind cinematografia, arhitectura, formarea specialiștilor în U.R.S.S., sportul, presa etc.

Prezentăm, acum, o „sinteză“ a ședințelor Biroului culturii din zilele 12, 13 și 14 februarie 1952, când au fost discutate probleme ale sportului, îndeosebi ale fotbalului.

La ședințe, conduse de Iosif Chișinevschi, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, au luat parte între alții, Gh. Apostol, din partea Centralei Generale a Muncii (C.G.M.), Paul Cornea (Uniunea Tineretului Muncitor), Nicolae Ceaușescu (Asociația sportivă Casa Centrală a Armatei), I. Balaș (Asociația sportivă Dinamo), precum și președinții altor asociații sportive, precum: Avântul, Metalul, Progresul, Flacăra, Locomotiva, Flamura Roșie, Spartak, Știința, Voința, Dunărea, Constructorul ș.a.

C. Messinger, din partea C.G.M., a prezentat un referat, cu privire la colaborarea organelor Comitetului pentru Cultura Fizică și Sport (C.C.F.S.) și organelor C.G.M., în cadrul căruia

În imagine: așa ai fotbalului din urmă cu patru decenii: Apolzan, Munteanu, Voinescu.

erau semnalate unele nereguli în activitatea asociațiilor sportive: proasta folosire a materialului și bazelor sportive, meciuri vândute, transferuri de jucători neregulate. S-a conturat tabloul rivalității dintre două cluburi sportive: cel al armatei, C.C.A., și cel al internelor, Dinamo.

Să urmărim câteva dintre intervențiile participanților la aceste ședințe cu precizarea că acest fel de documente sunt semnificative pentru cunoașterea mentalităților epocii, și, de ce nu, a modului în care partidul comunist controla totul în această țară până și mișcarea sportivă. Se înfruntă orgolii, dorințe de supremație, rivalități și se dezvăluie practici... nesportive. Și nu odată remarcăm confuzia și ilogismul în exprimare și gândire.

La acuzația din referat că C.C.A. a încălcat regulamentul privind angajarea de jucători – între care și a celebrului fotbalist Ladislau Petschovschî (Peciovski în text), N. Ceaușescu precizează: „La armată sportivii au condiții bune și vor să vină la noi. Pot să rămână și funcționari civili, oamenii au dreptul să se angajeze la M.A.I. și nu se poate ca omul să se angajeze la noi. Va trebui să angajăm o serie de funcționari. Peciovski vrea să vină la noi, noi vrem să-l luăm. Omul e primit”.

I. Chișinevski: „Cât i-ai dat?” „Nu i-am dat nimic – precizează Ceaușescu. Am stat cu el de vorbă, apoi omul a înaintat cererea”. „Cât i-ai oferit?” – insistă Chișinevski. De unde este informația că i s-a oferit 500 000 lei?” „Am informații că C.F.R. i-a oferit 700 000 lei”, replică Ceaușescu.

Să reținem, între altele, o cifră din amintitul raport al Secției cultură fizică și sport a C.G.M.: „folosirea stadionului Republicii pentru organizarea campionatelor de atletism inter-asociații pe anul 1951 a costat cca 160 000 lei.

Situația lui Peciovski revine și în intervenția lui Gh. Enciu, secretarul Asociației sportive Flamura Roșie din Arad. Colectivul sportiv de aici „este revoltat de Peciovski, care a tratat cu conducerea Clubului Armata. El să plece din mijlocul muncitorilor?” A stat de vorbă cu Peciovski care i-a spus: „Tovarăși, eu vreau să plec de la Flamura Roșie. Dacă eram în altă parte aveam alte condiții, aveam și motocicletă”. Tot el a precizat: „Tovarăși, mă îmbracă căpitan și-mi dă 700 000 lei ca să-mi aranjez situația familiară”.

Ilarie Săceanu, președintele Asociației Progresul, este nemulțumit, între altele, de salariile acordate fotbalistilor. „Un jucător nu are în întreprindere decât 7 000 lei pe lună”.

Ion Păușan președintele Asociației Spartak (nume preluat din nomenclatorul sportiv sovietic), relatează și el: „Într-o seară vine o mașină la casa lui Florian: «Tovarășe, dacă nu te prezinți în 3 zile la serviciu ești pedepsit; ți s-a dat un grad de plutonier și dacă nu vii te arestăm». Am luat legătura cu Dinamo, dar n-am putut vorbi cu nimeni”.

Gheorghe Niță, președintele Asociației Flacăra, prezintă situația jucătorului Ivănescu, care „a fost sprijinit că avea o situație grea în familie, nu avea nici cămașă pe el. Mai târziu

colectivul i-a cumpărat un costum de haine și palton și se ocupa și de educația lui”. A fost tentat și el să se mute la C.C.A.

Mihai Stoicescu, președintele Asociației Rezervele Muncii, este nemulțumit de faptul că la „Reșița și în alte părți se pune chestiunea fotbalului cu bani. Aceasta are rezultate negative jos în masă, are influență asupra muncii de producție”.

Propune „să fie o lege care să sancționeze aspru pe cei care umblă cu bani”.

Ședința continuă a doua zi, 13 februarie. Aurel Stoian, președintele Asociației Știința, declară: „Trebuie să fim de acord că Armata și M.A.I. au întrebuințat metode nejuste și neprincipiale. Este o cinste pentru un frunțos sportiv să facă parte din cadrele Armatei, dar întrebuințarea banilor n-o admitem”.

Nicolae Frandescu, președintele Asociației Locomotiva, este revoltat din considerente politice. „Am fost la Praga – arată el –, și am sesizat o atitudine a unuia dintre conducători. Este vorba de Gruia [din echipa de volei]. El s-a atașat manifestărilor care au fost dușmane sportivilor sovietici. Au ieșit de pe teren fără a saluta echipa sovietică. Am fost foarte revoltat, este un caz politic grav”.

În legătură cu cele ce se zvonesc, referitor la racolajul practicat de Cluburile de la Armată și Dinamo, precizează: „Cei care sunt împotriva lor sunt dușmani de clasă care antrenează și pe muncitori și pe unii tovarăși cu munci de răspundere. Huiduielile se datoresc și lor.

Apolzan și Zavoda – continuă el – au fost luați în școală înainte de armată. Au rămas însă în armată. Apolzan a trimis la noi vorba dacă i se dă 300 000 lei vine, Armata îi dă 400 000 lei“.

Și mai grav, arată Frandేశ, „este că unii sportivi sunt rupe de procesul de producție, umblă pe stradă, joacă cărți, citesc romane din putregaiul burgheziei“.

„De unde le procurau? se arată interesat Chișinevski. Și tot el mai întreabă: „De unde ați luat bani pentru a da sportivilor?“ „De la echipa care face matchuri amicale, o parte din bani trec la noi“, mărturisește Frandేశ. „Sunt vinovat și cer ca să fiu aspru sancționat și dat ca exemplu“.

Discuțiile continuă și a treia zi, 14 februarie. Subiectele sunt aceleași. Victor Orșa, din partea U.T.M., arată că principala lipsă a mișcării sportive este aceea „a neorientării înspre centrele muncitorești de bază, care au masă mare de muncitori“. Dă câteva exemple. Dintre sportivii frunzași pe anul 1951, la atletism din 178, doar 16 sunt muncitori, la șah din 21 – un muncitor; la fotbal din 25 – 4; la tir din 36 – 1; la scrimă, din 413 – nici un muncitor!

M. Vlaicu din C.C.F.S., remarcă cu tristețe: „Avem și bolnavi, vârfurile noastre sportive sunt bolnave de boli grele, de tuberculoză, de sifilis“.

În fine să încheiem aceste consemnări cu două declarații, dintre alte câteva anexate în același dosar, referitoare la rivalitatea C.C.A. – Dinamo. Prima din 25 octombrie 1951, în legătură cu meciul de

handbal Dinamo Orașul Stalin (Brașov) – Știința Cluj, disputat în orașul de la poalele Tâmppei: „Am fost prezent la match ca simplu spectator – lângă mine stătea un tov. ofițer de la M.F.A., cu gradul de lt. maj. galon roșu. Tov. lt. maj. tot timpul matchului a strigat: «Hai, Știința, hai să batem pe Dinamo»“.

Manifestarea tov. lt. maj. m-a surprins întrucât neapărat voia ca să câștige Știința. În momentul când arbitrul a fluierat sfârșitul matchului, tov. lt. major striga: «Ați fost proști că nu ați putut lua banii (două sute de mii)»“.

Și alta, din 27 octombrie același an: „Într-una din zilele

săptămânii acesteia m-am întâlnit în tramvaiul 16 cu jucătorul de foot-ball Peret de la echipa Flacăra București.

Discutând cu el despre matchul cu echipa C.C.A., m-a întrebat: «Care dați mai mult, voi sau Armata?» și a adăugat că acela care dă mai mult câștigă campionatul.

Față de acesta am luat poziție și i-am arătat că nu este just acest fel de a privi lucrurile, după care el s-a dat jos din tramvai și astfel ne-am despărțit.

Cred că asemenea concepții burgheze sunt dăunătoare unui jucător și sportivului nostru în general și cred că ele au rădăcini mai adânci în echipa din care face parte jucătorul“.

PENTRU CURIERII DOMNEȘTI (Triverb: 3, 2, 4)

ID O^C

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția jocului din numărul trecut, p. 63:

CAFTAN ȚESUT ÎN PERSIA

(CA – F – T/ANTE – S/U – TIN – PE – R – ȘI – A)

Soluția careului Vlad Țepeș:

STOICESCU – TÂRGOVIȘTE – EMA – TIR – AR – FB – MATEI – O – ALBU – AT – DI – NAO – VT – DR – ECRAN – CAAB – S – GI – IANCU – CHINDIA – UO – URA – BRĂILA

Cum se poate ieși din provincialismul cultural? Prin competență, curaj și eliberarea de prejudecăți. Suntem în stare să o facem?

Într-un articol (*Izolaționismul cultural – lumini și umbre*, publicat în *Sfera politică*, nr. 40), Adrian Marino discută unele consecințe grave ale izolării culturale și lipsei de experiență internațională în domeniul culturii, ca urmare a lungii perioade de dictatură totalitară.

Problema provincialismului cultural îl preocupă de mai multă vreme pe Adrian Marino, așa cum se poate vedea în cărțile sale și în articolele sale pe această temă. Desigur, prin natura specialității sale, autorul *Dicționarului de idei literare* are în vedere în primul rând situația literaturii și ne atrage atenția că „orice autor trebuie situat și evaluat în funcție de întregul context al literaturii din care el face parte”.

Creația literară este puternic marcată de limba în care ea este scrisă și acest fapt este suficient să explice de ce Adrian Marino o raportează la cadrul ei național. Scriitorii români care s-au impus în literatura lumii au realizat această performanță, scriind într-o altă limbă decât româna. Este natural să ne întrebăm ce se întâmplă cu celelalte domenii

ale creației culturale (științifice, artistice, filosofice sau tehnologice). Nesupuse restricțiilor de ordin lingvistic, muzica și artele vizuale pot participa direct la competiția mondială a valorilor artistice și acest fapt explică numărul important de compozitori, dirijori, pianiști, violoniști, cântăreți, pictori și sculptori români care s-au afirmat în lume. Tot în această categorie intră și unii re-

gizori de film sau de teatru, ca și unii reprezentanți ai artei coreografice.

Situația este la fel de clară în domeniul științelor. Diferite țări pot avea tradiții diferite în ceea ce privește problematica abordată, dar, dincolo de aceste diferențe, creația științifică din orice domeniu se raportează la standarde internaționale, se confirmă și se validează în procesul de comunicare științifică internațională. De regulă, valoarea unei lucrări științifice rezultă din ansamblul reacțiilor celorlalți cercetători. Este de datoria și în interesul fiecărui cercetător de a favoriza acest metabolism, prin alegerea cât mai adecvată a limbii în care își redactează lucrarea și a locului unde și-o publică. Trebuie să constatăm cu regret că mulți universitari români nu acordă atenția cuvenită acestui aspect al activității lor.

În linii mari, situația este aceeași în domeniul filosofiei. Există însă o categorie de filosofi care mizează în mare măsură pe virtuțile stilistice ale textelor lor și care, din acest motiv, sunt raportați și la standardele literaturii (Bergson la francezi și Noica la noi sunt exemple

IEȘIREA DIN TIMIDITATE

(Un aspect al istoriei noastre culturale)

Prof. univ. dr. docent SOLOMON MARCUS,
membru corespondent al Academiei Române

Emil Cioran (p. 59). – Constantin Brâncuși (și Suplicul, opera sa în piatră din 1906)

Henri Coandă (și primul său avion cu reacție din lume p. 61), trei români care au găsit recunoaștere mai întâi în afara granițelor țării

ple elocvente în această privință). Publicarea într-o altă limbă comportă în acest caz aceleași dificultăți ca în cazul literaturii.

În ciuda circumstanțelor favorizante din ultima vreme, mulți cercetători și universitari persistă în inerția publicării rezultatelor lor în culegeri sau periodice cu un nivel scăzut de exigență și cu slabă circulație, retrăgându-se astfel într-un cvasi-anonimat și sustrăgându-se circuitului internațional, spre paguba atât a lor cât și a celorlalți specialiști ai domeniului.

Dacă literatura, din cauza condițiilor ei de ordin lingvistic și dificultății de a-i păstra valoarea în procesul de traducere în alte limbi, este raportată cu precădere la cadrul național, atunci și comentariul fenomenului literar va fi marcat, într-o anumită măsură, de aceeași limitare. Această limitare este mai pronunțată în cazul criticii literare de întâmpinare, mai slabă în celelalte cazuri. Specialiștii în domeniul literaturii comparate, al istoriei și teoriei literare se raportează cu precădere la nivelul planetar al disciplinei lor și la acest nivel se constituie și se validează, în ultimă instanță, contribuția lor, în procesul de evaluare critică și de recunoaștere din partea comunității internaționale a specialiștilor. Adrian

Marino se remarcă în cultura literară românească prin modul exemplar în care a parcurs acest itinerar.

Istoria culturii românești a fost marcată încă de la începuturile ei de un decalaj între capacitatea de creație și capacitatea de comunicare cu lumea, cea din urmă rămânând mereu inferioară celei dintâi. Acest decalaj nu s-a micșorat nici măcar în condițiile recente ale imensului progres al mijloacelor de comunicare. Formați la școli vestite ale Occidentului, cărturarilor români din a doua parte a secolului al XIX-lea și din prima parte a secolului al XX-lea au revenit, în cea mai mare parte, în țară, preocupați în primul rând de constituirea primelor noastre universități și a primelor noastre școli științifice. Era firesc să se întâmple așa, în condițiile unui decalaj de câteva secole în favoarea Occidentului.

Dacă personalitățile care s-au format în aceste condiții au dat dovadă de multe ori de o deosebită capacitate creatoare, mijloacele prin care ele urmau să se înscrie în comunitatea culturală internațională au rămas de multe

ori precare. Avem în vedere periodicele științifice și editurile românești, participarea la întălniri științifice internaționale, stagiile la instituții culturale străine etc. Întregul metabolism al culturii românești cu celelalte culturi a fost neglijat. Să ne referim, de exemplu, la revistele științifice românești (forma principală de afirmare a spiritului creator în știință este articolul publicat într-un periodic de specialitate). Desigur, formarea limbajului științific românesc nu putea fi neglijată; era nevoie de o rețea de reviste științifice în limba română. Dar alături de ele era tot atâtă nevoie de reviste științifice românești în limbi internaționale, cărora să li se asigure o bună difuzare în lume. La acest capitol ne-am dovedit deficitari. Absurdul a fost atins în primii ani ai regimului comunist, când cele mai multe periodice și-au încetat apariția, fiind înlocuite cu altele, purtând în titlu indicativul noii puteri. România a abandonat atunci unele periodice cu nume latinești (sub pretextul luptei împotriva cosmopolitismului!), în timp ce, în țări ca Polonia, Ungaria și Cehoslovăzia, erau promovate tocmai periodice cu astfel de titluri. Nu era singura bizarerie; timp de câțiva ani, același articol era publicat în câteva limbi, fapt implicând o risipă enormă, în condițiile penuriei de hârtie și a unei sărăcii generale. La fiecare câțiva ani, periodicele își schimbau titlul, de exemplu în funcție de schimbarea denumirii formei de guvernământ (republică populară, republică socialistă). La fiecare modificare de acest fel, bibliotecile înregistrau revista respectivă ca una nouă, legătura cu varianta anterioară fiind pierdută. La un moment dat, două reviste distinse au fost comasate în una singură, al cărei nume de tot hazul consta din alăturarea numerelor celor două reviste care au fuzionat: *Revue Roumaine de Linguistique – Cahiers de Linguistique Théorique et Appliquée*.

Precar s-a dovedit a fi și sistemul editorial. Publicarea directă, într-o limbă internațională, a unei monografii științifice devenise o raritate, fiind împiedicată prin tot felul de obstacole birocratice. Editurile românești nu reușeau decât cu mare dificultate să contracteze coeditări cu edituri occidentale. Situația contrasta cu flexibilitatea editurilor din Ungaria, Polonia și Cehoslovacia.

Dar aceasta nu este decât o față a medaliei. Cea-laltă, mult mai semnificativă, se referă la reticența multor creatori români față de comunicarea cu lumea. Autori ca Lucian Blaga (avem aici în vedere opera sa filosofică și estetică), Mircea Florian, Constantin Rădulescu-Motru, E. Lovinescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Constantin Noica și alții nu au acordat atenție modului în care mesajul lor ajunge la destinatarul cel mai avizat. În acest fel, ei și-au restrâns considerabil audiența și participarea lor la competiția mondială a valorilor. De exemplu, altul ar fi fost impactul teoriei metaforei, a lui Blaga, dacă ea ar fi fost publicată, chiar la data elaborării ei, într-o limbă internațională. În loc să se întâmple aceasta, am asistat la încercarea de a aduce în atenția lumii savante filosofia lui Blaga, la vreo 50 de ani după publicarea ei în limba română (încercare care nu mai putea repara prea mult). Mai grav este faptul că se recidivează în această privință; Noica, preocupat de a-l face cunoscut în Occident pe Lucian Blaga, cu o întârziere de vreo 50 de ani, nu face decât să repete aceeași situație și probabil că peste alte câteva decenii cineva se va gândi să-i traducă opera în engleză. Discipolii lui Noica par a se înscrie, la rândul lor, în aceeași paradigmă.

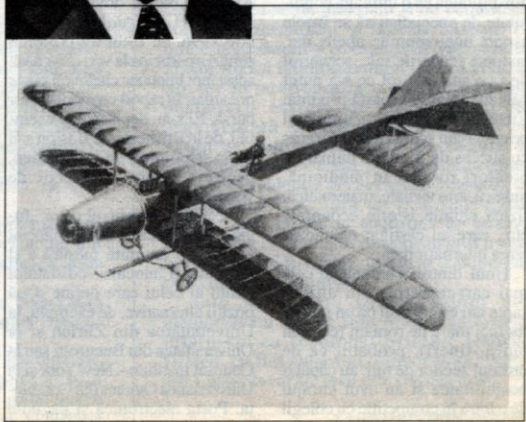
Mulți cercetători din domeniul științelor sociale și-au motivat atitudinea de neglijare a publicării cercetărilor lor în periodice și edituri internaționale prin restricțiile de natură ideologică impuse de comunism. Iată însă

că au trecut șapte ani de când aceste restricții nu mai există și nu se observă o schimbare radicală în această privință. Am citit cu surprindere afirmația unui cercetător în științe politice (*Sfera politică*, nr. 41, 1996, p. 13): „În plus, posibilitățile cercetătorilor români de a călători sunt încă sub nivelul celor din țările vecine, iar revistele de specialitate din Occident rămân în continuare, în bună parte, închise profesorilor români”. Autorul (de altfel un cercetător valoros) unei afirmații atât de grave (avem în vedere partea a doua a ei) nici măcar nu simte nevoia de a o argumenta. Poate și mai grav este faptul că chiar în domeniul științelor naturii și al matematicii există încă numeroși universitari care evită aproape sistematic publicarea lucrărilor într-o limbă

de circulație internațională sau, dacă o fac, aceasta se întâmplă aproape exclusiv în culegeri periferice ale unor sesiuni de comunicări la care nu funcționează nici un filtru de selecție valorică sau în periodice de același calibrul.

Cei șapte ani de libertate au stat la noi sub semnul sloganurilor europene, frizând uneori demagogia (să ne amintim și de „casa noastră comună” a lui Gorbaciov). Asocierea cu Europa devine tot mai insistentă, chiar obsedantă, dar europenitatea este interpretată în moduri foarte diferite, uneori chiar divergente. Nu există nici o contradicție între „național” și „european”, putem chiar spune că europenitatea aduce o înțelegere sporită a specificului național. Istoria noastră politică și culturală, indisolubil asociată cu Europa, structurile politice, economice și militare care definesc acum identitatea europeană și relațiile Europei cu lumea converg, toate, către datoria majoră a momentului actual de a ne afirma identitatea noastră europeană.

Dincolo însă de aceste realități presante, se impune și o altă realitate, pe care mai cu seamă sub aspect cultural nu avem voie s-o neglijăm: în cele mai multe

domenii, competiția valorilor se desfășoară la nivel planetar. Mai mult decât atât, valorile se elaborează, se constituie și se clarifică în procesul interacțiunii lor la scară planetară. Matematica și muzica, fizica și pictura, filosofia și dansul, chimia și lingvistica, biologia și științele economice, medicina și arheologia, informatica și teoria literaturii, dreptul și istoria se supun, toate, acestui examen necrutător al specialiștilor din întreaga lume, fiecare dintre ei deopotrivă examinat și examinator. Nu exportăm, deci, valori gata constituite, ci participăm la un proces de interacțiune la scară mondială, de care depinde esențial forma finală a operei sau a rezultatului cercetării noastre. Valoarea unei opere, a unui rezultat se apreciază după impactul asupra domeniului de care aparține și, eventual, asupra altor domenii, mai mult sau mai puțin vecine. Dacă un autor își reduce singur acest impact, prin insuficienta atenție acordată contextului comunicațional, prin refuzul de a se supune acțiunii critice a comunității internaționale a domeniului său de creație, atunci el nici măcar nu va afla vreodată (și nici noi ceilalți nu vom afla) care este adevărata valoare a operei sale. Desigur, nu ignorăm excepțiile de rigoare, posibilitatea ca o întreagă comunitate de specialiști să se înșele asupra unei anumite opere, dar, cu toate scăderile sale, scenariul de mai sus este tot ce s-a putut găsi mai bun în această privință. Cu toată severitatea sa, itinerarul pe care l-am schițat a fost parcurs cu succes de un mare număr de creatori români în medicină, muzică, arte vizuale, matematică, fizică, chimie, istorie, economie etc., care au câștigat recunoașterea internațională.

Unul dintre fenomenele cele mai caracteristice din ultimii șapte ani este faptul că un număr tot mai mare de români (cei mai mulți, tineri), probabil că de ordinul zecilor de mii, au căpătat posibilitatea și au avut curajul de a intra în competiție cu colegii

lor din țările avansate, în cele mai variate domenii de creație științifică, artistică, tehnologică sau filosofică. Toți aceștia se raportează la contextul internațional al specialității lor și mulți dintre ei i-au uitat pur și simplu pe profesorii și colegii lor, români sau străini, prin rezultatele pe care le-au obținut.

Mai mult, am constatat că chiar unii tineri care, ca studenți în România, nu dăduseră un randament deosebit, puși într-un context stimulator, au dezvoltat posibilități nebănuite anterior. (Acest lucru a fost posibil și pentru că în domeniile mai sus menționate universitățile românești au format, în condițiile grele ale opresiunii comuniste, un număr destul de mare de specialiști care, prin grele eforturi, și-au creat un nume internațional în disciplina lor.)

Avem în vedere aici atât pe cei care au beneficiat de stagii în țările avansate, unii ocupând chiar poziții permanente acolo, cât și pe cei care, rămânând în România, și-au impus numele prin publicațiile lor în limbi internaționale, în periodice românești sau internaționale, sau la edituri internaționale. Mulți dintre aceștia, aflați acum în Occident, urmăresc cu atenție evoluția situației din țară și se simt implicați în treburile țării. Am avut recent dovada acestei implicări. La alegerile din noiembrie 1996, au făcut tot posibilul pentru a participa la vot, chiar dacă acest fapt impunea cheltuieli poate prea mari în raport cu modesta lor bursă. Ei s-au deplasat, de exemplu, de la Rochester la Boston sau de la Bloomington la Chicago, pentru a ajunge la o secție de votare.

Vechiul scenariu, al celor „fugii”, se perimează. El va fi înlocuit – și într-o anumită măsură a și început a fi înlocuit – cu statutul dublu al celui care deține două poziții alternative, de exemplu, la Universitatea din Zürich și la Universitatea din București sau la Courant Institute – New York și la Universitatea Ovidius din Constanța. Poșta electronică și paginile

web din Internet le dau posibilitatea de a fi în orice moment peste tot și tot ele ne dau și nouă posibilitatea de a fi în contact permanent cu ei. Oriunde s-ar afla, ei pot urmări – și efectiv o fac – situația din țară și chiar participa la unele evenimente.

Un exemplu elocvent de comunicare cu lumea îl dau mulți matematicieni și informaticieni români, atât dintre cei stabiliți în străinătate, cât și dintre cei cu domiciliul în țară. Numele lor pot fi întâlnite cu regularitate în cele mai prestigioase reviste de specialitate din Europa și America, ei publică monografii de sinteză la mari edituri din Occident și fac parte din comitetele editoriale ale unor periodice internaționale și din comitete de organizare ale unor întâlniri științifice internaționale.

Asistăm deci la o relativă scindare a culturii românești. Pe de o parte, cei antrenati de la început să-și încerce forțele creatoare în confruntarea planetară a valorilor, pe de altă parte, cei care persistă în frecventarea aproape exclusivă a unui context local, cel mult național. Trebuie făcută imediat precizarea că nu se poate pretinde, la modul global, o superioritate valorică a vreuneia dintre aceste categorii față de cealaltă. Motivațiile apartenenței la una sau alta dintre aceste două categorii sunt multiple și eterogene. Fiecare caz trebuie evaluat separat.

Faptul că valorile se constituie și se validează la scară internațională nu vine în conflict cu amprenta națională pe care aceste valori o poartă, într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de domeniu și de personalitatea autorului. Adevărul este că mulți dintre tinerii pe care tocmai i-am evocat descifrează abia acum, când se află departe de țară, în ce constă apartenența lor la România. Ei vor avea un rol major în edificarea unei noi Românii, deoarece înțeleg, prin experiență personală, că ieșirea din provincialism înseamnă înscrierea în competiția, la scară planetară, a valorilor. ■

Motivația scrierii acestor memorii este povestită cu un firesc desăvârșit de Bert Jolis și o reproduc pentru că ne oferă o cheie a personajului său. „Foarte mult timp am rezistat întreprinderii acestui lucru. Dar prietenii mi-au tot zis: «Fă-o. Fă-o!». Iar eu le răspundeam: «Dar de ce? Nu sunt cunoscut, nu am fost niciodată ales într-o funcție publică, nu am comandat armate victorioase în bătălie; nu am figurat ca acuzat într-un proces răsunător pentru crimă (cel puțin până acum). Nu sunt o persoană publică, sunt o

persoană particulară. În plus, nu m-am simțit niciodată în largul meu vorbind despre mine. Am o repulsie instinctivă să-mi discut viața particulară în public. Nu am nici un motiv să scriu o autobiografie. Nu am nimic special».

«Chiar asta e – mi-a răspuns fiul meu Alan. Ești deosebit pentru că nu ai nimic special. Povestea ta este interesantă pentru că ai trecut prin războaiele ideologice ale secolului XX, nu ca un participant de primă mână, ci ca un cetățean obișnuit, absorbit de conflict, pentru că nu îți stătea în fire să stai deoparte».

«Dar asta poate fi spus despre milioane dintre noi – îi răspund. Viața oricărui din noi a fost afectată într-un fel sau altul de acele valuri».

„Exact – sare nora mea, Cilla. Exact asta spunem și noi. De ce nu îți spui «Omul Obișnuit al secolului XX?».

Și iată-mă în cel de-al 85-lea an, așternându-mi viața pe cât pot să mi-o amintesc mai bine și promițându-mi să încerc din greu să fiu onest. Povestea mea se întinde

Memoriile secolului XX

ODISEEA UNUI AMERICAN OARECARE

peste cea mai mare parte a acestui secol agitat și însăngerat, calamitat de răul geamăn al nazismului și comunismului”.

Jolis scrie fără ezitare: „Să o spun de la început, aceasta nu este o altă poveste a «unuia care a rupt-o cu comunismul». Nu am rupt-o niciodată cu comunismul pentru că nu l-am îmbrățișat niciodată. Dimpotrivă, am luptat împotriva lui toată viața”.

Descriind experiențele sale politico-ideologice timpurii alături de mișcările de stânga din Marea Britanie, Bert Jolis mărturisește: „Pentru o vreme am

devenit, fără să o știu, unul dintre aceia pe care Lenin îi numește idioți folositori”.

Delimitându-se de marxism și de comuniști, Jolis este necruțător și față de nazism. El numește nazismul și comunismul frați gemeni ai violenței și totalitarismului (la ora actuală are loc în istoriografia mondială o amplă dezbateră extrem de nuanțată și de argumentată asupra acestui subiect). El propune chiar o definire personală și condamnă ceea ce crede a fi conciliatorismul postbelic occidental al coexistenței pașnice, în special al S.U.A. față de U.R.S.S.: „Sub nazism erai trimis la camerele de gazare pentru ceea ce erai. Sub comunism erai trimis să flămânzești în Gulag, torturat și împușcat pentru ceea ce gândeai”.

Iată acum alte câteva pagini din memoriile lui Albert Jolis în care autorul se întâlnește cu scriitorul britanic George Orwell, cu Bill Donovan, Allen Dulles, William Casey, tovarăși încă din vremea OSS.

Cristian POPIȘTEANU

AȘA CUM I-AM CUNOSCUȚ

ALBERT JOLIS

George Orwell

În septembrie 1944, nu mult după eliberarea Parisului, ședeam în biroul meu din comandamentul OSS din Champs Elysées nr. 79, când am primit un telefon de la Ambasada americană. Interlocutorul meu vroia să știe dacă îi puteam pune la dispoziție vreun mijloc de transport. „Care e problema?” I-am întrebat.

„Avem nevoie de un jeep și un șofer pentru câteva ore. Ați putea să ne ajutați?”

Ambasada americană abia fusese redeschisă și fiind într-o lipsă acută de vehicule era obligată să împrumute de la armată.

„În regulă, am spus. Trimitem un om. Unde și când vă trebuie?”

„Trimiteți-l jos chiar acum. Trebuie să ia un ziarist britanic. Numele lui este Orwell.”

„Ați spus Orwell? Care îi este prenumele?”

„Prenumele? La ce naiba contează? Spuneți-i șoferului că așteaptă în hol. Nu se poate să nu-l găsească. Este un britanic înalt și desigur.”

„Ascultă prietene, am insistat, fă-mi o plăcere. Aș vrea mult să îi știu prenumele.”

„La naiba, nu-l mai am, I-am aruncat, sunt doar caporalul de serviciu, nu vice-consulul. Așteaptă un moment până îl pescuiesc din coșul de gunoi. Uite-l, îl cheamă George.”

„Mersi mult, i-am răspuns, șoferul e pe drum.”

Și în caz că ați avea dubii, șoferul eram eu.

Și iată-l pe cunoscutul George Orwell, așteptând în holul ambasadei, un tip înalt, uscățiv, într-o uniformă de corespondent de război britanic ce nu i se potrivea, cel puțin cu un număr mai mare.

„Domnule Orwell, sunt locotenentul Jolis, mă bucur să vă cunosc. Am înțeles că aveți nevoie de un vehicul.”

„Ce draguț din partea d-voastră să veniți personal. Sunteți sigur că aveți timp?”

„D-le Orwell, am toată ziua la dispoziție.”

„Minunat! Iată ce aș vrea să fac, dacă puteți. Au trecut ani buni de când am fost ultima dată în acest oraș. Mă gândeam că am putea merge să vizităm câteva dintre vechile locuri despre care am scris în *Down and Out in Paris and London*, dacă, bineînțeles, ați citit-o.”

Fusese publicată în 1933. Bineînțeles că o citisem. Și chiar asta am și făcut. A fost una dintre cele mai memorabile zile din viața mea.

Am pieptănat străzile de pe malul stâng, Cartierul Latin, Rue de la Montagne Ste Geneviève, Place de la Contrescarpe, Rue Mouffetard, Panthéonul. Am găsit locul unde fusese hotelul în care locuise la începutul anilor '30, Hotel des Trois Moineaux, de pe Rue du Coq d'or. Bătrâna proprietăreașă, doamna M., s-a repezit spre el cu un strigăt de bucurie: „Oh, domnule Orwell, ce bucurie să vă revăd după atâția ani!” Și Orwell a îmbrățișat-o și a sărutat-o pe fiecare obraz.

Am găsit locul hanului lui Jehan Gothard, unde a lucrat ca spălător de vase, dar altcineva se ocupa de han și nu și l-a reamintit nimeni.

După ce am urcat nu știu câte scări abrupte în căutarea vechilor proprietăreși și în timp ce el a retrăit acele zile, ne-am trezit la St. Germain-des-Près. Și am propus să bem o bere. Parcându-mi jeepul pe bulevardul St. Germain, ne-am așezat la terasa Café Flore. Orwell și-a întins picioarele lungi, obosit, dar fericit.

„Jolis, nu-ți poți da seama ce bine îmi fac toate aceste amintiri. Ești un băiat de treabă.”

„Stai liniștit. Tu nu știi ce bine îmi face asta.”

Și am stat pe terasă și am privit fetele trecând. Puțin circulație pe

străzi, puține vehicule militare, nici lumea aia multă! Cele mai multe erau femei, fetele mergând încălțate cu pantofi cu talpă înaltă de lemn ce răsunau pe trotuar, sau pe biciclete, cu fuste scurte ce fluturau în vânt. Multe erau tinere și drăguțe, o imagine ce ne încălzea inimile. Războiul părea foarte îndepărtat.

Orwell știa că sunt în OSS și cu ce se ocupa acesta. „Ei, Jolis a spus după un moment de liniște. Crezi că după ce se sfârșește totul, comuniștii vor prelua controlul în Franța?”

„Greu de spus”, i-am răspuns, eu însumi punându-mi această întrebare de mai multe ori.

„Știi, dacă o vor face, noi va trebui să ne întrebăm ce a fost cu acest război.”

În *Omagiu Cataloniei*, care a fost publicat în 1938, Orwell condamna clar comportamentul comuniștilor în Spania, dar nu mersese atât de departe încât să considere marxismul și nazismul ca două rele îngemănate, de aceeași esență. A făcut-o mai târziu în *Ferma animalelor* și 1984, dar aceste cărți nu au apărut până în 1945 și respectiv 1949; prin urmare, în acea memorabilă zi de septembrie 1944, în timp ce stăteam pe terasa Café Flore, a fost o descoperire și o bucurie mare să găsim o persoană care era de aceeași părere cu mine. La sfârșitul zilei ne-am despărțit și ne-am promis să păstrăm legătura; dorința care nu s-a realizat decât după sfârșitul războiului. Atunci ne-am întâlnit de multe ori, fie la Paris, fie la Londra. Am devenit prieteni buni. L-am vizitat acasă la Hammersmith, la intrarea în Kew Gardens, grădinile botanice ale Londrei. Am cunoscut-o pe soția sa, Sonia. A fost uimit când i-am spus că mă nascusem doar câteva blocuri mai încolo, la Chiswick. I-a fost greu să mă creadă, dar a fost un element în plus în relația noastră.

Am avut discuții lungi mai ales despre trădarea stângii, mirajul

socialismului, trădarea intelectualilor și mai presus de orice, răul nefalsificat al totalitarismului, atât nazist cât și marxist.

Tonul caustic pe care l-a adoptat când am discutat despre stânga avea o calitate foarte personală. Vorbea aproape ca o parte prejudiciată. Dădea impresia că se simțea victima unei fraude imense. Nu mi-a fost greu să fiu de acord cu el. Simțeam la fel.

În biografia *George Orwell, O viață* (Secker and Warburg, Londra), autorul, Bernard Crick, scrie: „Orwell era neobișnuit de reticent față de prieteni cu privire la trecutul său; deschiderea se petrecea doar când scria, într-un scop literar și moral; a încercat să își păstreze cu grijă cercul restrâns de prieteni buni – lumea este încă mirată să aștepte pe cine mai cunoștea în acea perioadă –, deși nu se încredea ușor în oameni”.

Orwell nu mi s-a părut reticent față de trecutul său. A vorbit deschis despre vremea când făcuse școala la Eton și despre primele zile petrecute în India. Printre subiectele discutate în mod special a fost necesitatea unei organizații internaționale care să ajute victimele comunismului. Existau multe organizații care ajutau victimele lui Hitler, dar cele ale lui Stalin erau ignorate. Comitetul internațional de salvare din New York, al cărui director eram, constituia o excepție. Ne-am gândit să îl extindem în cooperare cu un grup britanic pe care el vroia să îl inițieze. Am fost entuziasmat dar, deși simțeam că salvarea și asistența victimelor era foarte necesară, nu credeam că răspundea nevoii unei contraofensive politice. Orwell a fost de acord. Când, după mulți ani, scrisorile și eseurile lui Orwell au fost publicate, am aflat din întâmplare că făcuse referire la aceste discuții într-o scrisoare adresată lui Arthur Koestler, datată 16 martie 1946, în care menționa un oarecare „Bert Jolis, ... care este de aceeași părere cu noi”. Nu îl întălnisem pe Arthur Koestler până

atunci, dar am făcut-o cu mai multe ocazii în 1948. Înalt și uscățiv, purtând cizme mărimea 46, haine ce nu i se potriveau, Orwell a părut mereu ciudat, excepție făcând momentele când stătea jos. Avea un aer bolnav și vorbea încet, din cauza unei răni la gât pe care o căpătase în Spania. Aceasta făcea uneori să fie greu să îi prinzi cuvintele. Dar efortul nu era niciodată irosit. Mereu adăuga un comentariu caustic sau aborda într-un mod original problema în

știam că moare. Tocmai publicase 1984 și i-am spus că o considerăm o capodoperă. Mi-a zâmbit și mi-a mulțumit. Nu am prea vorbit, nu era în stare. I-am spus despre succesele anticomuniștilor din Franța, în mișcarea sindicală de exemplu, sau cum fuseseră comuniști excluși de la conducerea cotidianului parizian *Franc-Tireur et Partisan* și rolul prietenilor mei Daniel Beneditte și Charles Ronsac în acea operațiune.

A dat din cap cu interes, dar a vorbit puțin. Când am plecat, urându-i însănătoșire grabnică, îmi aduc aminte că am primit pe fereastră porțile din fier forjat ale Grădinii Botanice din Kew și într-un fel acele porți și trăsăturile fragile ale lui Orwell s-au topit într-un amestec înecășat în memoria mea.

A murit la doar 47 ani. Puterea sa de pătrundere a fost genială. *Unii sunt mai egali decât alții, fratele cel mare este cu ochii pe tine*, ca să menționez doar câteva dintre invențiile sale nemuritoare, au devenit parte a limbii noastre. Folosim aceste expresii ca și cum ar fi existat mereu, fără să ne mai gândim. Dacă ar fi trăit o viață normală, cine știe câte alte concepte strălucitoare ar fi putut formula în apărarea libertății. Avea atâtea să ne spună. Ce pierdere.

Sălbaticul Bill Donovan

*Puțin bombastic, un om cu un calm irlandez –
Bill Donovan*

În p. 63: William Casey, omul care l-a stimulat pe
președintele Reagan să restaureze puterea Americii
în fața Imperiului Răului

discuție. Accentul său era cel al englezului clasei de mijloc, nu tonul „Mayfair” al clasei superioare pe care te așteptai să-l fi dobândit la Eton.

Ultima dată când l-am văzut pe George Orwell a fost acasă la el, în 1950, puțin înainte să moară. Era bolnav și stătea în pat. Nu vroia să discute despre boală; mi-a spus că nu era nimic. Nu știam ce îl făcea să suferă, dar nu l-am întrebat. Nu

Nu am reușit să îl cunosc bine pe generalul William J. Donovan în timpul războiului, deși l-am întâlnit de mai multe ori pe teren.

Eram prea mic în rang. Dar imediat ce mi-am scos uniforma în 1946, m-am dus să vorbesc cu el în biroul său de avocatură din New York, pentru a da glas îngrijorării față de penetrarea comuniștilor în OSS pe care o remarcasem. Recrutarea în masă a comuniștilor ca agenți OSS în Italia, Grecia și Balcani, ca și planul lui Noel Field pentru Germania, toate fiind aprobate de Donovan în persoană, au deschis ușa infiltrării comuniștilor în

resorturile cele mai intime ale rețelei noastre de informații. Nu știam în acel moment despre un lucru pe care l-am aflat abia peste 50 de ani, anume că Donovan stabilise în 1941 o legătură cu Milton Wolff, comandantul Brigăzii Lincoln în Războiul civil din Spania și un comunist convins, în scopul de a recruta comunisti americani pentru obținerea informațiilor. Lucrul a fost făcut cunoscut într-o carte apărută în 1995 la Yale University Press, intitulată *Lumea secretă a comunismului american*, de Harvey Klehr, John Earl Hynes și Fridrikh Firsov. Ceea ce am aflat din experiența personală era destul. I-am spus lui Donovan că simțeam că este un dezastru.

M-a ascultat cu interes compătimitor și mă întreb dacă îi vorbea cineva vreodată astfel. În 1946, războiul rece nu izbucnise și, în conformitate cu sentimentul dominant al momentului, Donovan nu era prea preocupat de o amenințare sovietică postbelică. Oricum nu a durat prea mult până să vadă lucrurile altfel. A învățat repede și a părut recunoscător pentru ce i-am spus. Mi-a zis să îmi expun gândurile în scris către Allen Dulles, lucru pe care l-am și făcut. Dar Dulles părea inaccesibil.

Este clar că Donovan m-a plăcut și s-a legat o prietenie caldă, reciprocă. Firma sa de avocatură Donovan, Liesure, Newton and Irvine a reprezentat interesele corporației noastre.

L-am considerat mereu pe Bill Donovan un Billy Mitchell al celui de-al doilea război mondial. În timpul primului război mondial, generalul Billy Mitchell a avut cele mai mari greutăți în a convinge ierarhia militară de eficacitatea forțelor aeriene. Nu a fost ascultat. Bill Donovan a avut aceleași probleme cu liderii de la Washington în timpul celui de-al doilea război mondial, încercând să-i convingă de importanța războiului „neregulat”: tactici de gherilă, operațiuni ascunse, rezistență în spatele liniilor etc. Forurile militare nu au fost convinse și Donovan a trebuit să ducă o luptă continuă la Washington în numele OSS.

Amândoi au fost răzbuțai doar după moarte, în războaiele care au urmat; Billy Mitchell în cel de-al

doilea război mondial, când forțele aeriene au fost decisive, și Bill Donovan în timpul războiului rece când „operațiunile secrete” au devenit arma crucială, atât de urâtă de tovarășii de drum și de anti-anti-comuniști.

Se povestește că Donovan a căpătat porecla „Sălbaticul Bill” în timpul primului război mondial. „Sălbaticul” nu are nimic cu faptele de pe câmpul de luptă pentru care a câștigat Medalia de onoare. „Sălbaticul” se pare că era legat mai mult de faptele din budoare. Donovan mi s-a părut, la 65 de ani, puțin bombastic, cu cei mai albaștri ochi și cu o voce dezarmant de domoală, un om cu un calm irlandez. Când trăiam la Paris, Donovan venea pe la mine. Poate că fiul meu Jack își amintește cum prin 1952, avea doar patru ani, era răsfățat pe genunchi de general. Poate că asta a fost originea pasiunii tânărlui pentru viața militară, pe care a dezvoltat-o după aceea. Donovan călătorea mereu cu nora sa blondă și drăguță, Mary. Într-atât încât a dat naștere unor bărfă care nu avea absolut nici un temei. Familia fusese copleșită de o tragedie. Își trata nora ca pe propria fiică, Patricia, fără îndoială ca o înlocuitoare a celei care murise într-un accident de automobil la vârsta de 22 ani. Și fiica lui Mary a pierit accidental după ce băuse o cană cu lac pentru argintărie pe care o servitoare o lăsase un moment nepăzită. Chiar Mary s-a îmbolnăvit după aceasta și s-a sinucis în 1955. Tragedie în serie, într-adevăr. Când Donovan o aducea pe Mary în apartamentul nostru din Paris, părea o fată fericită, fermecătoare și prietenoasă.

Dacă cineva a câștigat vreodată dreptul de a conduce serviciul de informații postbelic american, acela era Donovan. Dar ambii președinți – și Truman și Eisenhower – au gândit altfel și nu am știut niciodată de ce. A fost o dezamăgire profundă pentru el. În schimb, lui Donovan i s-a oferit să devină ambasador în Thailanda, ceea ce a acceptat. Înainte să-și ia postul în primire, mereu „la datorie”, a făcut parte din Comisia Cimitirelor de Război. Într-o noapte, la Paris, am fost trezit de un telefon de la Bill Donovan. Era trecut de miezul nopții. Mă suna din Londra.

„Bert, mi-a spus, trebuie să vorbesc cu tine. Poți să vii să iei micul dejun cu mine. Sunt la Claridge”.

„Desigur generale” i-am răspuns fără să mă gândesc de ce s-a purtat astfel, având în vedere ora târzie. Îi spuneam mereu general. Fără să fi dormit prea mult în acea noapte, am luat primul avion și am ajuns la Claridge Hotel în Brook Street, la timp pentru micul dejun. Anunțându-mă, am fost invitat sus. L-am găsit pe Bill Donovan stând în picioare în mijlocul camerei, în pijama, podeaua din jurul lui fiind plină cu hârtii măzgălite și moto-tolite. „Salut Bert, mă bîdur să te vad. Trebuie să zbor la Bruxelles în câteva ore. De acolo trebuie să merg cu mașina la Bastogne și să fiu prezent la deschiderea unui nou Cimitir de Război. Nu-mi reușește discursul. Ajută-mă, ești un băiat bun”.

Ne-am așezat și am redactat discursul. Desigur că ar fi putut să-l facă fără mine.

Bill Donovan a murit în 1957. L-am vizitat ultima dată la Walter Reed Hospital, din Washington. Era prea bolnav să vorbească sau să mă recunoască. Este îngropat la Cimitirul Național Arlington, singurul bărbat care a câștigat cele mai înalte patru medalii pentru vitejie și serviciu public. Anthony Cave Brown nu ar fi putut găsi un titlu mai potrivit biografiei generalului: „Wild Bill” Donovan, ultimul erou.

Allen Dulles

Nu am reușit să îl cunosc pe Allen Dulles atât de bine ca pe Bill Donovan, dar l-am întâlnit de câteva ori atât în timpul, cât și după război. Era un om care fuma pipă, care zâmbea mereu și avea o natură afabilă. Arăta și se purta ca un profesor de colegiu din Ivy League.

De cele mai multe ori, subiectele discutate erau legate de veridicitatea mesle despre amenințarea comunistă postbelică, pe-care el le disprețuia mereu. Dar ca să fiu cinstit, o făcea întotdeauna în cel mai plăcut și prietenesc mod. „Bert, zicea el, cred că ești prea obsedat de asta. Nu cred că amenințarea este atât de mare cât crezi tu. Dacă și când va veni timpul, vom putea să avem grijă de

ea. Mai întâi să terminăm războiul și apoi mai vedem. Dacă vrei să știi părerea mea, rușii vor avea atât de mult de furcă să se refacă după terminarea războiului, încât nu vor avea timp și pentru altceva”.

Conversația a avut loc în aprilie 1945, când eram la Geneva încercând să salvez liderii naționalităților din U.R.S.S. (vezi *Magazin istoric*, nr. 7/1997). Cu două luni înainte, în februarie, Roosevelt și Churchill i-au oferit Europa de Est lui Stalin la laltă și, deși nu cunoșteam termenii înțelegerii, știam că Dulles este prea optimist. Pe de altă parte, cum era prins până peste cap cu capitularea Germaniei în Italia de Nord în acel moment, puteam înțelege încăpățănarea sa ca prima problemă să fie prima”.

Necazul era că toate conversațiile mele cu Dulles reflectau aceeași lipsă de preocupare față de orice amenințare comunistă sau de obiectivele sovietice post-belice. Era un membru al elitei liberale de pe Coasta de Est, care considera anticomunismul ca fiind primitiv și excesiv. Reflecta mai presus de orice ignoranță față de marxism-leninism și un dezinteres față de tacticile și metodele acestuia. Și când realizezi că această mentalitate este comună aproape întregii administrații Roosevelt, este ușor să înțelegi cum un om ca Noel Field, pe care Dulles îl cunoștea deja din punct de vedere social, putea să fi devină o persoană de încredere. Era aceeași mentalitate care a refuzat să creadă că Alger Hiss era un trădător, chiar și după ce s-au adus dovezi. A avut un trecut impecabil, socoteau acești oameni, încât nu este posibil.

Oricum, trecerea lui Noel Field în spatele Cortinei de Fier în 1949 trebuie că a fost un șoc puternic pentru Allen Dulles. Nu eram în legătură cu el în acea perioadă și nu știu cum a reacționat. Trebuie că a fost zguduit. Cred că dacă nu începuse încă să vadă realitatea amenințării sovietice, asta trebuie să fi grăbit procesul. În 1951 am aflat că Dulles era pe deplin

conștient. Deși până în acel moment nu ajunsese încă în fruntea C.I.A. – dar era totuși un membru activ al conducerii serviciului de informații – își îndrepta atenția spre persoanele ce fugeau din Blocul sovietic.

Odată, în timpul unei oprii la Paris, în 1951, Allen Dulles a trecut pe la David Bruce să discute subiectul. Mă întorsesem la propriile afaceri după o misiune în cadrul Planului Marshall, unde lucrasem pentru Bruce. Rămăsesem

George Orwell a părut întotdeauna ușor ciudat

în contact ca prieteni. Bruce m-a invitat să iau parte la discuție. Ne-am întâlnit în biroul lui Bruce la Ambasada americană. Dulles era interesat să pună la punct un program pentru transfugi, un proiect care să încurajeze evadările din țările Cortinei de Fier. Era un subiect drag mie. I-am spus lui Dulles că politica noastră de îndiguire nu putea duce la succesul unui astfel de program. Defecțiunile individuale da, ele vor continua să se producă din când în când, după cum s-a și întâmplat, dar un Program pentru transfugi precum cel la care ne gândeam implica un flux continuu. Transfugii politici de

calibru, ziceam, nu aveau decât un scop, eliberarea țărilor lor de sub jugul sovietic. Politica noastră de îndiguire, susțineam eu, însemna să acceptăm cucerirea sovietică a Europei de Est. Pentru popoarele din Europa de Est, aceasta însemna că Statele Unite au devenit un complice în subjugarea lor. Cu toate speranțele pierdute, orice defecțiune, cu rare excepții, îți va fi pierdut componenta politică, așa încât chiar dacă ar exista „un flux continuu”, ar servi puțin interesele americane.

Alternativa îndiguirii, susțineam, nu este un război de prevenire, ci o combinație de mare putere militară în postura defensivă și putere morală și politică în postura ofensivă.

Dulles mi-a cerut să îmi aștern gândurile pe hârtie, lucru pe care l-am făcut într-o scrisoare pe care i-am adresat-o la Washington, la 11 ianuarie 1951.

Mai târziu în același an, am mai discutat cu Allen Dulles despre câștigurile sovietice politice și strategice în Africa. Din nou mi-a cerut să-mi aștern gândurile pe hârtie, lucru pe care l-am făcut în *Memorandum despre Africa neagră*, în noiembrie 1951. Deși își exprima mereu interesul pentru opiniile mele, nu am avut nici o iluzie că mi le-ar fi împărtășit vreodată. Din contră, i-a declarat odată lui Bill Donovan: „Spune-i lui Jolis că mereu caută comunisti sub pat”. Când războiul rece nu mai putea fi evitat, bănuiesc că a fost în cel mai bun caz un luptător nu prea convins.

William J. Casey

În ultimii ani de viață, controversa publică care s-a uscat în jurul lui Bill au devenit atât de acute, încât avem tendința să uităm omul și să ne concentrăm doar pe aceste probleme. Înzestrat din plin, un învățat, om de acțiune, capitalist plin de succes, prieten loial și servitor public devotat, fără îndoială, acestea erau calitățile lui. Pentru aceia care i-au împărtășit

vederile, era supremul războinic al războiului rece, omul care mai mult decât oricine l-a influențat pe Ronald Reagan în restaurarea puterii Americii și respingerea Imperiului Răului. Pentru liberali și cei de stânga și o mare parte din establishment-ul mass-media, era diavolul în carne și oase; omul care trebuia tras în jos și discreditat cu orice preț. Acestea erau motive suficiente pentru puternica prietenie ce exista între noi; o prietenie care a început la OSS în timpul celui de-al doilea război mondial, când am descoperit că eram la fel de anti-comuniști într-un moment când nu prea existau mulți. Dar a fost și latura umană.

Întâmplarea a făcut să fim vecini în Long Island, după război. De-a lungul anilor, familiile noastre s-au apropiat. După ce am făcut rost de ferma Green Meadow, tânăra Bernadette, singura fiică a lui Bill, își petrecea parțial verile cu noi. Cu alte ocazii, familia Casey venea la noi la Paris și împreună vizitam minunatele catedrale gotice din Franța. Apoi au fost vacanțele la schi în Alpii Austriei. Deși nu era un sportiv, Bill și-a pus totuși cu curaj schiurile și a coborât panta, mai mult în zig-zag, împreună cu noi.

Stând la masă, familiile Casey și Jolis au discutat și s-au certat pe tema subiectelor zilei într-un cor vesel. Toți aveau păreri și nu le era rușine să le exprime. De obicei, toată lumea era de acord, mai ales privitor la subiecte precum Coreea, Vietnam, mișcarea studențească de protest, generația hippie – toți tinerii noștri erau de dreptă convinși. Doar asupra unui subiect existau disensiuni, și acela era avortul. Familia Casey – erau catolici convinși – se pronunța clar pentru viață. Familia Jolis era mai mult pentru libera alegere, deși Jack ținea cu familia Casey. Când tonul discuției se ridica, aceasta devenind încinsă iar vocile ascuțite, Bill se enerva. Trebuia să-i lovesc pe ai mei pe sub masă ca să îi fac să tacă. Această liniște lucrurile pentru ceva timp și după câteva momente de liniște treceam la ceva mai puțin controversat.

Statura înaltă și uscățivă a lui Bill, înfățișarea sa boțită și uneori vorbirea sa incomprehensibilă sunt

legendare, dar la fel ca în cazul lui Orwell, ascultătorul care se chinuia să înțeleagă cuvintele era bogat răsplătit, oricât de mare e efortul.

Odată, o delegație a „veteranilor din OSS”, al cărei președinte era Bill Casey în acea vreme, a participat la o întâlnire în sudul Franței, la invitația grupului veteranilor rezistenței franceze, cunoscut sub numele Acțiunea Amicală. Bill urma să țină un discurs. Nu vorbea franceza, dar s-a gândit că ar fi o idee bună, un gest de politețe, să citească un discurs în franceză. M-a rugat să îl ajut să îl scrie. Am lucrat la el împreună până când a fost mulțumit de ceea ce vroia să spună. Apoi am încercat să îl învăț pe Bill pronunția corectă.

La sfârșitul cinei, el s-a ridicat, cu discursul tipărit în franceză, și a început să vorbească. Asistența l-a privit cu uimire. Este un act dintr-o comedie? – se întreba. M-am făcut mic în scaunul meu. După discurs, un veteran din rezistența franceză a venit la mine uimit, zicând: „Știi, eu înțeleg engleza perfect, dar nu am putut înțelege nici un cuvânt din ce a spus Bill Casey”.

„Nu era engleză, i-am spus. Bill vorbea în franceză”. Aceasta a rămas o glumă des folosită timp de mai mulți ani și toată lumea l-a iubit pe Bill pentru ea.

Prietenia, exprimată în gesturi, poate fi mai elocventă decât atunci când este exprimată în cuvinte. Astfel de gesturi erau des întâlnite la Bill. Când fiul meu, Paul, era ținut ostatic în Imperiul Central African de către Bokassa, Bill l-a convins pe fostul secretar de stat William Rogers, partenerul său din avocatură în acel moment, să intervină personal la împărat. Când nu aveam succes în efortul disperat de a atrage capital suplimentar, Bill m-a însoțit în mai multe vizite la potențialii investitori. Aceste acte erau spontane și Bill nu aștepta răsplătit. În fine, când căsătoria mea a fost desfăcută, femeile din familia Casey, Sophia și Bernadette, au sărit de partea Evei și m-au dat afară din viața lor. Am devenit un paria, care nu mai era binevenit la familia Casey. Dar prietenia lui Bill a rămas nemișcată. Ne întâlneam afară, adeseori la prânz sau la sediul CIA de la Langley, în biroul directorului.

Când Bill zăcea pe patul de moarte în Spitalul universitar Georgetown, din Washington, Sophia și Bernadette au lăsat-o mai moale și mi-au permis să îl vizitez. Pentru asta le sunt recunoscător.

Vizita mea la patul lui Bill a avut loc la 6 februarie 1987, o săptămână după ce și-a dat demisia din CIA. Nu putea vorbi, toată partea lui dreaptă era paralizată și fața era schimonosită teribil. Dar m-a prins cu mâna stângă. Nu se putea ridica din pat. Apoi a murmurat ceva incoerent. Bernadette s-a aplecat peste el, încercând să înțeleagă: „repetă, tată”. Asta se întâmpla la puține zile după pretinsa conversație a lui Bob Woodward, pe care el o descrie în *Vălul – Războaiele secrete ale CIA 1981-1987* (Simon and Shuster), când, pe patul de moarte, Casey și-ar fi admis vina în afacerea Iran-contras. El afirmă că nici Sophia nici Bernadette nu au fost prezente atunci. Amândouă au confirmat că una dintre ele a fost tot timpul lângă patul lui Bill și că Woodward nu putea să fi avut o astfel de conversație fără ca să știe despre ea. Sophia a afirmat clar că povestea lui Woodward era o minciună.

Într-o recenzie a cărții pe care am scris-o pentru *American Spectator*, am combătut pretenția lui Woodward referitoare la obiectivitatea pe care intenționa să o manifeste față de Bill Casey. Am considerat că defăimându-l cu simulată prietenie, Woodward intenționa să îl infunde pe Bill. Mi-am terminat recenzia cu aceste cuvinte: „În fine, fără să sugerez cumva că Bob Woodward este un instrument al măsurilor active sovietice, nu mă pot abține să nu citez admirabilul cântecel al lui Humbert Wolfe, un englez, care îi descria pe ziaristi britanici:

„Nu poți spera să mituiești sau să amăgești,

Mulțumesc lui Dumnezeu, un ziarist britanic.

Dar văzând ce va face omul Nemîtit, nici nu este nevoie să o faci”.

(Va urma)

Traducere de
Florin ȘURCAN

CLIO ANUNȚĂ

„EDINOROGUL” IESE LA SUPRAFAȚĂ

Cercetătorii norvegieni au anunțat recent că deschid o nouă epocă în arheologia marină la mare adâncime. O încep cu operația de ridicare la suprafață a rămășițelor corăbiei de război rușești „Edinorog”, aflată la 280 m adâncime, nu departe de portul Trondheim. Lucrările au început în iunie anul acesta.

Corabia, cu trei catarge, a fost construită din ordinul lui Petru I, în anul 1715, fiind echipată cu 22 de tunuri, ca navă militară și de transport. Ea a funcționat până în 1760, când, aflată în drum spre Arhanghelsk, a fost surprinsă de o puternică furtună și, trei zile și trei nopți, a rămas în voia acesteia. Marinarii ruși au încercat să se adăpostească în fiordul Trondheim, dar n-au reușit să ajungă până acolo. Corabia și-a pierdut toate cele trei catarge și s-a scufundat. Ea transporta tunuri, ancore, balast de plumb și alte echipamente. Totul s-a dus la fund odată cu echipajul.

Epava a fost descoperită în urmă cu câțiva ani, când compania petrolieră norvegiană „Statoil” a început să cerceteze traseul pentru o nouă conductă de petrol în Marea Nordului. Au fost descoperite atunci, cu ajutorul unor sonare ultramoderne, 11 tunuri, aflate într-un strat de argilă. Ele nu se aflau la mare adâncime, dar o falie abruptă din vecinătate făcuse ca nava să alunece, din cauza furtunilor, mult mai în adânc. Minisubmarinul telecomandat, prevăzut cu sonare și camere video și pus la dispoziție de „Statoil” poate lucra până la 2 000 m sub nivelul mării.

PAȘA HASSAN (după George Coșbuc) (Criptografie: 2, 4-1, 7, 6, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ZÂMBETE DIN CRONICI OTOMANE

● Sultanul Selim I (1512-1520) își merita pe deplin porecla **Yavuz** (cel Cumplit). „Să te văd vizir la sultanul Selim!” ajunsese unul din cele mai mari blesteme. Însă, chiar dacă nu iubea anumiți oameni, sultanul îi prețuia când aceștia se dovedeau pricepuți. Un astfel de om era marele vizir Piri Pașa. Vizirul știa că, în cele din urmă, sultanul v-a găsi un pretext pentru a-l condamna la moarte. De aceea, într-o zi, s-a dus la sultan și l-a rugat:

– Mărite padișah, știu că într-o zi vei porunci ca eu, credinciosul tău rob, să fiu ucis. Te rog, așadar, să o faci cât mai repede! Astfel, amândoi vom scăpa de această grijă.

– Ai dreptate, a răspuns sultanul. Eu am într-adevăr de gând să poruncesc să fi omorât. Dar îmi este foarte greu să-ți găsec un înlocuitor care să fie la fel de priceput ca tine în treburile cărmuirii statului. Căci altfel ar fi foarte ușor să-ți îndeplinesc rugămintea.

● În anul 1516, când pornise campania militară împotriva Egiptului mameluc, sultanul Selim I împrumutase mulți bani de la un negustor. La întoarcerea la Istanbul, sultanul a aflat că negustorul murise. Profitând de această situație, marele defterder (ministru de finanțe) i-a prezentat sultanului un raport prin care propunea ca suma de bani împrumutată de la negustorul respectiv să fie confiscată în folosul vistieriei. De asemenea, raportul sugera ca întreaga avere a răposatului să fie confiscată și vândută în beneficiul statului.

Indignat, sultanul a respins propunerile marelui defterder și a adăugat în finalul rezoluției scrise pe acel raport următoarele cuvinte: „Răposatul să aibă parte de mila lui Allah! Avere sa să sporească! Copiii lui să fie sănătoși! Iar autorul acestui raport să fie blestemat!”

● Sultanul Selim I îl prețuia foarte mult pe învățatul musulman Zembilli Ali Cemali Efendi. Într-o zi, sultanul a poruncit să fie uciși 150 de demnitari otomani, întrucât aceștia luaseră mită. Înălți dregători din preajma sultanului au considerat că prin aceste execuții statul otoman va suferi o mare pierdere. Pentru a-l convinge pe padișah să revoce această sentință, dregătorii respectivi au apelat la sprijinul lui Zembilli Ali Cemali Efendi. Acesta s-a dus la sultan și i-a cerut să-i ierte pe cei condamnați la moarte. Sultanul s-a încruntat și a răspuns:

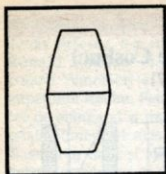
– Nu pot accepta această cerere, este ilegală.

Învățatul musulman a grăit:

– Nimeni nu trebuie să se împotrivescă padișahului în conducerea treburilor statului. O astfel de împotrivire ar aduce mari pagube atât statului, cât și poporului. Eu nu mă amestec în cărmuirea statului. Mă preocupă doar soarta măriei tale pe lumea cealaltă. Căci dacă vei vărsa sângele acestor nefericiți, vei da socoteală în fața lui Allah!

După ce s-a gândit, puțin sultanul i-a grațiat pe toți cei 150 de condamnați la moarte.

Adaptare de Adrian TERTECEL.

COMISIA NAȚIONALĂ A MONUMENTELOR ISTORICE APROBA ÎN UNANIMITATE RESTAURAREA COLOANEI

Subiectul *Coloanei fără Sfârșit* de Constantin Brâncuși a fost reluat în discuție de Comisia Națională a Monumentelor Istorice doar la 20 mai 1997. Ultima deliberare avusese loc la 26 septembrie 1996, când a fost emis avizul favorabil pentru dezasamblarea totală a acesteia, operație încheiată cu succes la 11 noiembrie 1996.

Dezasamblarea *Coloanei fără Sfârșit* de Constantin Brâncuși s-a dovedit a fi o operațiune salvatoare, așa cum prevedea numeroșii specialiști consultați, și cum stabileau studiile anterioare dezasamblării, bazate pe cercetări amănunțite, pe examinări endoscopice și pe experiența inginerască a nouă institute de cercetare din țară, cu consultarea mai multor foruri științifice internaționale de autoritate indiscutabilă.

În ședința din 20 mai 1997, Comisia Națională a Monumentelor Istorice a emis, în unanimitate și fără obiecții, avizul favorabil pentru lucrările executate până în prezent și pentru soluțiile propuse în continuarea operei de restaurare de la Târgu Jiu în temeiul studiilor efectuate de nouă institute de cercetare din țară coordonate de Ministerul Cercetării și Tehnologiei (cf. Ordinului comun al acestui Minister și al Ministerului Culturii din 5 august 1996), și cu participarea unor instituții specializate, de mare prestigiu internațional, ca Getty Conservation Institute din Los Angeles și Swedish Corrosion Institute din Stockholm.

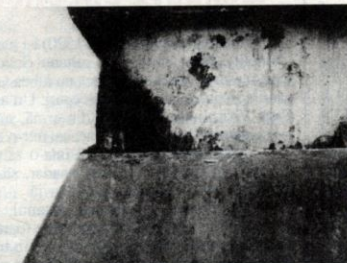
Studiul încheiat de INCERC (Institutul de Cercetări în Construcții și Economia Construcțiilor), la 6 septembrie 1996 ajun-

gea la concluzia că rezistența și stabilitatea stâlpului central sunt în viitor incerte, că procesele de degradare trebuie urgent întrerup-

te, ceea ce nu se putea face decât odată cu dezasamblarea modulelor. La aceeași concluzie ajunge ICEM (Institutul de Cercetări Metalurgice). Prof. dr. Viorel Micloși, de la Politehnica din București, afirma că restaurarea, care presupune dezasamblarea temporară a *Coloanei* este o necesitate tehnică, pentru că structura sa de rezistență, afectată de deceniile care au trecut peste ea, neconsolidată pe

parcurs, poate ceda oricând, ducând la avariarea capodoperei lui Brâncuși și eventual la accidentarea vizitatorilor. Punct de vedere susținut și de prof. dr. Maty Blumenfeld de la Politehnica din București, specialist în rezistența materialelor. Dr. David A. Scott, șeful cercetării științifice de la Getty Conservation Institute din Los Angeles, concludă la rândul său că înainte de restaurarea propriu-zisă este indispensabilă dezasamblarea *Coloanei*. La fel și dr. Vladimir Kucera, de la Swedish Corrosion Institute din Stockholm, președintele Comisiei Europene de Coroziune a Națiunilor Unite. „Coroziunea, scrie el, e preocupantă pentru stabilitatea *Coloanei*”.

După cum se știe, Comisia Națională a Monumentelor Istorice este singura autoritate împuternicită să ia hotărâri legate de conservarea monumentelor istorice.

Rezistența stâlpului central de susținere al *Coloanei fără Sfârșit* este cu mult sub normele admise pentru construcțiile din metal. Foto Crampon © CBIF

(Va urma)

Indochina este la modă. Să amintim numai succesul unor filme de pe marele ecran: Amantul de Jean-Jacques Annaud, o adaptare a celebrului roman de Marguerite Duras; Dien Bien Phu de Pierre Schoendoerffer, despre dezastrul militar al Franței, și Indochina de Régis Wargnier (2 premii César și Oscarul pentru film străin în 1993), poveste de dragoste (cu Catherine Deneuve), din ajunul prăbușirii imperiului colonial francez.

Au un parfum aparte și o nostalgie particulară aceste filme și această lume exotică, cu 22 milioane de persoane (în 1940), aflată atât de departe de metropolă, reprezentată în Indochina de numai 34 000 de oameni.

Dar dincolo de nostalgii și exotisme, Indochina a fost un câmp de bătălie, în care s-au înfruntat, pe viață și pe moarte, în principal Franța colonială și patrioții vietnamezi, laotieni, cambodgeni. Primul război colonial al Franței împotriva Vietnamului, perioadă când Parisul și-a instituit protectoratul asupra Cambodgiei, a avut loc între anii 1858 și 1867, pentru ca, 20 de ani mai târziu, în 1888,

întregul teritoriu al Vietnamului să fie inclus în Indochina Franceză. În 1930, s-a înființat Partidul Comunist din Indochina (inițiat de Ho Și Min), care, în anii celui de-al doilea război mondial, a devenit nucleul Frontului Vietmin (format în 1941), apoi al Armatei de Eliberare (creată în 1944), care a purtat o luptă grea de rezistență împotriva trupelor japoneze, ce ocupaseră peninsula în anul 1940.

După instaurarea puterii populare la Hanoi (în august 1945), Ho Și Min a proclamat, la 2 septembrie 1945, Republica Democrată Vietnam (Magazin istoric, nr. 3/1975, 8/1977). Încercarea Franței de a reinstaura dominația colonială avea să dea naștere, în 1946, „Războiului din Indochina”, încheiat cu scindarea provizorie a Vietnamului în două părți (de Nord și de Sud).

A urmat, în anii '60-'70, un nou război în Vitenam, declanșat ca urmare a intervenției S.U.A. și căruia i s-a pus capăt prin Acordul de armistițiu de la Paris, din 27 ianuarie 1973 (Magazin istoric, nr. 1/1997). Prin acest document se hotărăște încetarea focului și se

preconizează reunificarea Vietnamului și dreptul la autodeterminare al poporului din Vietnamul de Sud. Odată cu încheierea retragerii trupelor americane din Vietnamul de Sud (29 martie 1973), pentru prima oară din 1858 pe teritoriul vietnamez nu se mai află nici un militar străin. Reluarea războiului și ofensiva generalizată a forțelor comuniste duc la prăbușirea regimului din Vietnamul de Sud și la cucerirea orașului Saigon (devenit ulterior Ho Și Min), la 30 aprilie 1975. Războiul, izbucnit în urmă cu 30 de ani și soldat cu peste 2,5 milioane de morți și distrugerii incalculabile, se încheie cu reunificarea țării. În prezent, Vietnamul dezvoltă largi relații internaționale, inclusiv cu Franța și S.U.A.,

iar economia sa este un pol de atracție pentru investitorii străini.

Revenind la conflictul din decembrie 1946, denumit în presa franceză „războiul murdar“, el se internaționalizează în 1953, constituind o miză între cele două blocuri: occidental și comunist. Războiul și pacea ce-l urmează scapă însă din mâinile Franței, devenind obiectul negocierilor la Conferința de la Geneva și sfârșindu-se odată cu ea.

Geneva este prima conferință internațională majoră de după al doilea război mondial la care China populară joacă un rol deosebit de important și, totodată, prima după războiul din Coreea¹, reuniunea care aduce la masa negocierilor doi protagoniști ai acestui ultim conflict, China și S.U.A.

1954

25 ianuarie-18 februarie. La Berlin are loc Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S. (Molotov), S.U.A. (J. F. Dulles), Angliei (A. Eden) și Franței (G. Bidault) care au propus ca reprezentanții Statelor Unite ale Americii, Franței, Marii Britanii, U.R.S.S., Republicii Populare Chineze să se reunească la Geneva, la 26 aprilie, pentru a ajunge la o reglementare pașnică a problemei Coreei și au căzut de acord ca acolo să fie examinată, de asemenea, problema păcii în Indochina. Participanții au decis ca ședințele să se desfășoare la Palatul Națiunilor din Geneva, clădirea fostei Ligi a Națiunilor, sub președinția lui Molotov și Eden.

5 martie. Primul ministru al Franței, Joseph Laniel, prezintă în fața Adunării Naționale punctul de vedere francez privind condițiile încetării focului în

Indochina: evacuarea Laosului și Cambodgei de către Armata Populară a Vietnamului; retragerea acestuia din zona Annam și Delta Fluviului Roșu, care să devină zonă neutră; dezarmarea sau evacuarea de către Armata Populară a Cochinchinei; măsuri de securitate privitoare la faptul că Armata Populară a Vietnamului nu se va regrupa sau nu-și va întări trupele.

8 martie-25 aprilie. La Paris au loc convorbiri franco-sud-vietnameze pentru proclamarea independenței Vietnamului de Sud în cadrul Uniunii franceze. Proiectul de tratat nu satisface partea vietnameză, care, la 25 aprilie, publică o declarație în care arată că nu a primit garanții adecvate privind unitatea și independența țării și acuză guvernul francez că este pregătit să accepte împărțirea Vietnamului.

22-25 aprilie. În cadrul întâlnirii de la Paris a miniștrilor de externe ai S.U.A., Angliei și Franței, cea din urmă cere sprijinul militar primelor două în Indochina. Marea Britanie refuză; S.U.A. se angajează să acorde ajutor la transportul aerian al unor unități franceze în Indochina și să trimită personal tehnic suplimentar în cadrul grupului de consilieri militari americani existent în Indochina.

24 aprilie. Premierul Indiei, J. Nehru, propune un plan de reglementare a situației din Indochina. El prevede încetarea focului, recunoașterea independenței țărilor din Indochina, negocieri directe între beligeranți, neintervenția altor state.

26 aprilie. Începe la Geneva Conferința miniștrilor de externe și a reprezentanților a 19 țări (S.U.A. U.R.S.S., Anglia, Franța, R. P. Chineză, R. P. D. Coreeană, Coreea de Sud, Australia, Belgia, Canada, Columbia, Etiopia, Grecia, Luxemburg, Olanda, Noua Zeelandă, Thailanda, Filipine, Turcia). Ordinea de zi: a) „restabilirea prin mijloace pașnice a unei Corei independente și unite“; b) „problema reinstaurării păcii în Indochina“.

Sosit la Geneva în calitate de corospondent al Radiodifuziunii Române, primul drum îl fac la Palatul Națiunilor, într-o clădire cu linii sobre, situată într-un parc cu vegetație bogată. În fața intrării principale, aflată în Piața Națiunilor, și de-a lungul lui Avenue de la Paix, cu tot soarele puternic de amiază, numeroși localnici și străini așteaptă curioși venirea mașinilor delegațiilor. Dincolo de poartă,

¹ Magazin istoric a prezentat pentru prima oară în publicistica istorică din România acest conflict și culisele sale, așa după cum, prin această evocare istorică a unui martor ocular la Conferința de la Geneva, dăm cititorilor și ceretătorilor o primă imagine mai completă a unor negocieri cu deosebită valoare în evoluția mondială postbelică.

accesul este permis numai membrilor delegațiilor, ziariștilor, pe baza unei legitimații speciale, funcționarilor O.N.U., ale cărei numeroase organisme funcționează și la Geneva, având sediul la Palat.

De o parte și de alta a marilor uși de sticlă, o armată de operatori cinematografici, foto-reporteri, corespondenți de presă și radio urmăresc sosirea mașinilor ce aduc delegații. Hărâitul prelung al aparatelor de filmat se amestecă cu tăcânitul scurt al celor fotografice, cu exclamațiile schimbate în multe limbi între ziariștii care își fac însemnări. Să nu uităm că T.V. nu-și luase încă în stăpânire domeniul transmisiilor în direct, via satelit.

Din partea blocului socialist participă trei mari delegații: 1. a U.R.S.S., condusă de impasibilul Molotov, „domnul Niet“, ministru de externe, însoțit de locțiitorul său, Andrei Gromiko; 2. a Chinei Populare, în frunte cu ministrul său de externe Zhou Enlai, premierul Consiliului de Stat (guvernul); 3. a Vietmin (denumire dată de presa occidentală Republicii Democratice Vietnam), condusă de Fam Van Dong, ministrul de externe al lui Ho Și Min.

Blocul occidental vine cu patru delegații principale: 1. a Marii Britanii (Anthony Eden, secretar de stat la Foreign Office); 2. a S.U.A. (John Foster Dulles, secretar de stat, omul lui Eisenhower și mare adversar al comunismului, care nu va ră-

În iulie 1946, Ho Și Min este primit la Paris de Georges Bidault, președintele Consiliului de Miniștri

Sosirea delegației sovietice la Geneva: Molotov (★), urmat de Gromiko (★★)

10 iulie 1954. „Ultima rundă“, cum o numesc ziariștii, a Conferinței sovietice, chineze, franceze, vietnameze vorbesc, în sfârșit, despre pace (p. 71)

mâne decât scurtă vreme pe malul lacului Leman, fiind înlocuit de subsecretarul de stat, generalul Walter-Bedell Smith); 3. a Franței (cu două personalități de prim rang, succesiv: Georges Bidault, ministru de externe până la jumătatea lui iunie, și Pierre Mendès-France, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, începând din 18 iunie 1954. De menționat că omul-cheie al negocierilor purtate de Franța rămâne totuși ambasadorul Franței la Berna, Jean Chauvel); 4. a Statelor asociate, fiecare cu propria delegație: Vietnamul cu Tran Van Do, ministru al împăratului Bao Dai, Cambodgea cu Sam Sari, în numele regelui Norodom Sianuk, Laosul cu Fui Sananikone, pentru regele Sisavong Vong.

Statele asociate nu vor lua deloc cuvântul. Franța va vorbi în numele lor. Limbile oficiale ale conferinței: franceza, rusa, engleza, chineza. Ședințele se desfășoară numai după-amiaza. Sunt prezenți aproximativ 2.000 de corespondenți de presă, reprezentând 48 naționalități.

În problema coreeană, respectiv crearea pe cale pașnică a unei Corei unite și independente, conferința nu a putut ajunge la o soluție. Ședința de vineri 30 aprilie, a cincea de pildă, a miniștrilor afacerilor externe, desfășurată sub președinția lui Molotov, nu durează decât 40 de minute. Agenția americană „United Press” rezumă astfel atmosfera din acea zi. „Din cercuri demne de încredere s-a aflat vineri seara că între cele trei mari puteri occidentale s-au manifestat serioase divergențe cu privire la Coreea, Indochina, India și Pactul Atlanticului de Nord. Potrivit cercurilor americane, secretarul Departamentului de stat, John Foster Dulles, ar fi foarte dezamăgit de atitudinea franco-

britanică cu privire la Coreea. Cinci zile după deschiderea conferinței, nici șeful Ministerului de externe britanic, nici ministrul de externe al Franței nu au luat cuvântul pentru a sprijini concepțiile americane”.

7 mai. A opta ședință a conferinței și ultima consacrată discutării primului punct pe ordinea de zi – problema coreeană este abandonată fără rezultat.

8 mai. Începe a noua ședință: discutarea problemei indochineze. Chiar a doua zi după înfrângerea de la Dien Bien Phu, Franța abordează conferința de pe o poziție deloc de invidiat. Peste 10.000 soldați francezi sunt prizonieri. Ce-i rămâne de făcut delegației franceze? Să lase să planeze, pentru a diminua această poziție slabă, amenințarea unei intervenții militare americane. Mișează, între altele, pe anticomunismul lui Dulles și pe refuzul lui categoric de a abandona populațiile din Asia de Sud-Est dominației comuniste. De altfel, Dulles i-a propus lui Bidault două bombe atomice, pentru a salva Dien Bien Phu.

Ședința din 8 mai – prezidată de A. Eden – începe cu alocuțiunea lui Georges Bidault, care își exprimă „regretul” că bătălia pentru Dien Bien Phu s-a desfășurat după Conferința de la Berlin a miniștrilor afacerilor externe ai celor patru puteri. „Însăși perspectiva Conferinței de la Geneva trebuia să facă tunurile să amuțescă”, spune el, deși acest lucru depindea totalmente de guvernul Franței. (Bătălia pentru Dien Bien Phu a fost o parte a planului militar întocmit de generalul Henri Navarre și aprobat chiar și de cercurile guvernante din S.U.A. Acest plan prevedea victoria

militară asupra forțelor R. D. Vietnam.)

Bidault declară că un eveniment ca bătălia de la Dien Bien Phu „indică în mod categoric delegației franceze linia ei de comportare”. Generalul Navarre, comandantul suprem al corpului expediționar francez din Indochina, declară corespondenților străini: „Căderea fortăreței Dien Bien Phu constituie atât o tragedie personală, cât și o tragedie de ordin militar”. Bidault propune conferinței să adopte principiul „Încetării generale a operațiunilor militare în Indochina, bazându-se pe garanțiile de securitate necesare”.

Cere, de asemenea, să se distingă cazul Laosului și al Cambodgei, victime ale unor agresiuni externe din partea Vietnamului, spune el, divizat de războiul civil. Ministrul de externe francez este împotriva oricărei împărțiri a țării ca să fie mulțumită fiecare tabără, soluție adoptată cu un an în urmă în cazul Coreei (armistițiul de la Panmunjom, 27 iulie 1953).

Dar ce se mai discută între ziariști? Consult tabelele care anunță conferința de presă ce se ținea la 20-30 minute după terminarea fiecărei ședințe, apoi mă îndrept spre așa-numita Sală a pașilor pierduți, de dimensiunea unui teren de sport. Din imensa sală de marmură privirile îți alunecă pe întinsul covor verde ce coboară spre minunatul lac Leman. Dincolo de lac, peretele munților proptește orizontul.

În timpul cât așteaptă la Palatul Națiunilor terminarea ședințelor plene, ziariștii care n-au ce face urmăresc mersul tanțos al păunului, ce își poartă multicolora-i trenă prin curtea interioară a Palatului, sau se duc să vadă cortul ce și l-a amenajat în apropiere unui ziarist viet-

namez, care a hotărât să declare greva foamei pentru ca, în timp ce el citește pe Confucius, lucrările conferinței să aibă succes.

Iată că un difuzor puternic face să se audă o voce, chemând mașinile diferitelor delegații. Ședința s-a terminat. Ziariștii se reped la taxiuri sau la autobuze. O singură cerere: „La Casa Presei, repede!”.

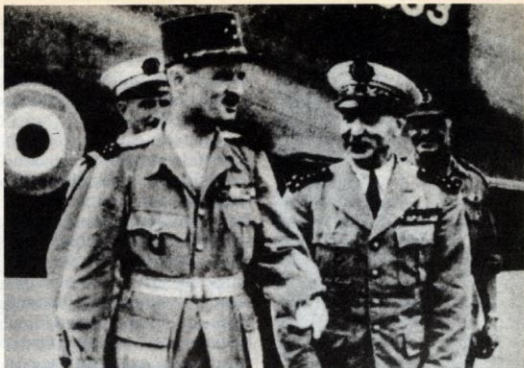
Imobilul situat în Piața Rho-nu-lui este din zori și până târziu după miezul nopții centrul unei febrele activități. Casa Presei devine, după Palatul Națiunilor, locul cel mai frecventat. La parter, unde se află restaurantul, este o adevărată bursă de zvonuri.

10 mai. Armata populară vietnameză dă publicității următorul comunicat: „a înfrânt complet inamicul pe frontul Dien Bien Phu, repurtând astfel cea mai mare victorie înregistrată vreodată în istoria ei. Peste 21 batalioane și 10 companii inamice, însumând peste 16 000 militari de elită și întregul comandament francez, în frunte cu generalul comandant al garnizoanei, De Castries, 16 colonel, 1 749 ofițeri și subofițeri, au fost luați prizonieri, uciși sau răniți în cursul ofensivei. Unitățile armatei populare vietnameze au doborât sau avariat 62 de avioane inamice de diferite tipuri și au capturat toate armele, munițiile și întregul echipament militar”.

Generalii Leclerc și d'Argenlieu, ale căror destine politice s-au împletit, datorită războiului, cu cele ale indochinezilor

Mendès-France se întreține cu Zhou Enlai

Imaginaa coloanelor de prizonieri francezi de la Dien Bien Phu, filmate de sovietici, a influențat decisiv negocierile de la Geneva

Ora 17.30. Sala de cinematograf din Palatul Națiunilor, în care delegația R.D. Vietnam urmează să-și țină conferința de presă, este arhiplină. Așteptările reprezentanților presei mondiale nu sunt înșelate. Declarația generală expusă de delegația R. D. Vietnam produce o puternică impresie asupra corespondenților ziarelor, agenților și posturilor de radio din întreaga lume: „Poporul și guvernul R. D. Vietnam sunt gata să reglementeze pe calea tratativelor problema restabilirii păcii în Indochina, pe baza recunoașterii drepturilor naționale ale popoarelor din Indochina”.

11 mai. Fam Van Dong prezintă, în numele Vietnamului, propriul proiect (în opt puncte), evident susținut de Uniunea Sovietică și China. El acceptă încetarea focului ca o prioritate, dar cere o negociere asociată a acordurilor politice și leagă soarta tuturor teritoriilor indochineze, în vreme ce Bidault le despărțea. Ca un preludiu la împărțirea țării, el preconizează crearea de zone de regroupare a forțelor fiecărei tabere, ceea ce ar duce, cel puțin pentru moment, la o fracționare a Indochinei: nordul controlat de armata Vietminului, iar sudul de armata Uniunii franceze. Fam Van Dong evocă și o eventuală aderare la Uniunea franceză a „noilor” țări indochineze. Bidault, care nu poate fi tras pe sfoară, afirmă că este greu de crezut în „sinceritatea Vietminului”.

Bilanțul zilei de 11 mai: pe plan politic, nici o apropiere între părți. În plus, Bidault rămâne ostil reglementării politice a conflictului în cadrul conferinței; pe plan militar, armistițiul devine principalul obiectiv. Dar problema prizonierilor și a răniților de la Dien Bien Phu, pe care Vietminul nu îi va elibera decât cu lingurița, va

genera ostilitate din partea francezilor, care, cu sau fără dreptate, vor socoti că Vietminul îi folosește pe soldații francezi pentru a obține cât mai multe concesii din partea Franței.

Constatând că la Geneva aspectele negative ale contradicțiilor occidentale se înmulțesc, cunoscuta ziaristă franceză Geneviève Tabouis scrie în ziarul *L'Information*: „Concluzia este că Franța nu poate urma, așa cum încearcă în permanență domnul Bidault, două politici contradictorii: să ceară intervenția americană, așa cum face în mod constant ministrul de externe, și, în același timp, să pretindă că e gata să negocieze”.

12 mai. Ministrul afacerilor externe al Republicii Populare Chineze, Zhou Enlai, rostește o cuvântare. El exprimă voinea poporului chinez ca războiul din Indochina să ia sfârșit fără întârziere. Zhou Enlai critică poziția lui Bidault, care încearcă să nege răspunderea Franței în războiul din Indochina.

Din declarația lui Zhou Enlai la conferință: „Aș vrea să recomand actualei conferințe să ia cunoștință de declarația de independență a Republicii Populare Vietnam, publicată la 2 septembrie 1945 (*Magazin istoric*, nr. 3/1975). Această Declarație — poate acest lucru va părea straniu unor domni — începe cu cuvinte din Declarația de independență a S.U.A., din 1776: «Toți oamenii se nasc egali. Ei sunt înzestrați de natură cu drepturi inalienabile, printre care dreptul la viață, libertate și la năzuința spre fericire». În continuare, în Declarația de independență a Vietnamului sunt citate cuvinte din Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1791: «Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi». Mai departe, în Declarația de

independență a Vietnamului se spune: «Poporul care în decurs de peste 80 de ani a luptat cu curaj împotriva dominației franceze, poporul care în ultimii ani a luptat cu curaj, umăr la umăr cu aliații împotriva fascismului, un asemenea popor trebuie să fie liber, un asemenea popor trebuie să fie independent». Domnilor, aceste revendicări ale poporului vietnamez sunt oare exagerate? Consider că guvernele statelor care au publicat în 1776 și 1791 aceste două mari declarații trebuie să recunoască că popoarele Indochinei în aceeași măsură ca și popoarele S.U.A. și Franței au dreptul deplin la independență, libertate și egalitate”.

Cei aproximativ 10 000 prizonieri francezi, defilând, într-o coloană fără sfârșit, filmată de sovietici, devin un simbol al tensiunilor.

13 mai, seara. Serviciul de presă al delegației R. P. Chineze oferă o recepție în cinstea ziaristilor din diferite țări, la care participă sute de ziaristi.

14 mai. Anthony Eden, șeful delegației engleze, îl vizitează pe ministrul afacerilor externe al R. P. Chineze, Zhou Enlai, șeful delegației R. P. Chineze. Întrevederea durează 30 de minute.

17 mai. Primul ministru englez Winston Churchill face, în Camera Comunelor, o declarație privitoare la politica externă a țării sale. În problema Indochinei el precizează că Anglia urmărește „să se depună toate eforturile pentru a sprijini suspendarea ostilităților, în condiții acceptabile pentru ambele părți și în special să nu se ia nici un fel de angajamente care să implice intervenția militară a Marii Britanii, atâta timp cât există speranța încetării focului.

Atunci când rezultatul Conferinței de la Geneva va fi cunoscut — continuă el — noi suntem

gata să examinăm posibilitatea unui sistem de securitate colectivă în sud-estul Asiei și în Pacificul occidental". Și adaugă: „Vom proceda firește în acest fel, dar scopul nostru imediat este să facem totul pentru a putea ajunge la un acord negociat în vederea restabilirii păcii în Indochina”.

10 iunie. Negocierile stagnează. Bidault rămâne intransigent pe refuzul său de împărțire a Vietnamului, dar se trezește din ce în ce mai izolat. Englezii și americanii devin favorabili soluției de compromis, împărțirea Vietnamului, simbol al bipolarizării mondiale.

12-17 iunie. Vid de putere politică în Franța. Pe 12, cade guvernul Joseph Laniel și pe 17 se formează un nou guvern, condus de Pierre Mendès-France. În acest interval, Bidault continuă să asigure reprezentarea Franței la Geneva și, în așteptarea primului ministru și totodată ministru de externe, nu-și menajează eforturile. Acesta din urmă declară în fața Adunării Naționale: „Suntem în 17 iunie. Mă voi prezenta în fața Adunării înainte de 20 iulie și voi da seama despre rezultatele obținute. Dacă la această dată nu se va putea găsi nici o soluție satisfăcătoare... guvernul meu își va depune demisia”.

Această declarație este numită „pariul lui Mendès-France”. Expresia a circulat mult timp. Pariul nu este prea riscant, deoarece, până ajunge Mendès-France la Geneva, Bidault își sporește întrevederile cu Molotov și Zhou Enlai. Simbolic, strânge chiar mâna lui Fam Van Dong, șoptindu-i apoi ambasadorului Chauvel: „Nu e prima oară când strâng mâna unui asasin”.

17 iunie. Întâlnire Bidault-Zhou Enlai. Ea marchează ieșirea din inerție a negocierilor. Bărbat cultivat, adevărat „Talleyrand al Chinei”, Zhou Enlai, a cărui țară nu este recunoscută de multe state, se teme să nu se

amâne discuțiile asupra Indochinei, așa cum s-a întâmplat cu Coreea. El știe că această întâlnire Est-Vest este o veritabilă ușă de intrare a Chinei lui Mao Zedong pe scena diplomatică internațională și mai știe că Indochina trebuie „interzisă” cu orice preț Statelor Unite.

Delimitându-se pentru prima oară de tezele R. D. Vietnam, el face o propunere în șase puncte, prin care relansează dezbaterea asupra Indochinei. Acceptă astfel principiul lui Bidault: o distincție clară între situația Laosului și Cambodgiei și cea a Vietnamului. „Este un impuls hotărâtor”, comentează ambasadorul negociator Chauvel.

Bidault părăsește mulțumit Geneva. După mai bine de o lună de confruntări nefructuoase, negocierile își găsesc cursul, înainte de a sosi Mendès-France în Elveția. Ceea ce, evident, nu atenuează rolul ulterior al proaspătului premior.

23 iunie. Pierre Mendès-France are o întrevedere cu Zhou Enlai, căruia îi precizează că Franța acceptă împărțirea Vietnamului (teorie pe care Bidault a respins-o cu îndârjire), apoi pleacă la Paris, lăsându-și la lucru consilierii.

27 iunie. La Washington se întâlnesc miniștrii de externe ai S.U.A. și Marii Britanii, pentru a stabili o poziție comună la reuniunea de la Geneva.

10-13 iulie. Pierre Mendès-France, revenit la Geneva, are o suită de întrevederi cu Molotov, Fam Van Dong, Zhou Enlai, pentru a reglementa ultimele probleme, înaintea termenului limită anunțat de el acasă: 20 iulie.

Puncte de litigiu sunt încă multe. Primul: linia de demarcație, respectiv delimitarea ei exactă. R. D. Vietnam cere

o linie de demarcație în conformitate cu

Fam Van Dong și Anthony Eden
(sus și jos)

paralela 13 (dar acceptă și paralela 16). Franța vrea paralela 18. Pentru francezi 13 este inacceptabilă: sub controlul occidentalilor, ar rămâne numai Cochinchina. Vietnamul, în schimb, nu poate accepta paralela 18, pentru că ar pierde prea multe teritorii cucerite și nu ar mai avea practic decât Tonkinul. Al doilea: data alegerilor generale. Ambele tabere par a fi de acord asupra faptului că trebuie consultați toți locuitorii peninsulei în privința opiniei lor despre posibila reunificare a țării.

La acest punct, Mendès-France este intratabil: alegerile urmează să reunifice Vietnamul, în favoarea câștigătorului din urne. Dar trebuie neapărat fixată data consultării electorale. Vietnamul propune un termen de șase luni, adică la scurtă vreme de la încheierea ostilităților. Fam Van Dong speră astfel să profite de „elanul” victoriei sale. Franța cere aproximativ doi ani după armistițiul, pentru ca fiecare tabără să se refacă.

19 iulie. Circulă zvonul că cele două părți s-au pus de acord asupra primului punct în litigiu: paralela 17, un compromis perfect între 16 (propunerea Vietnamului) și 18 (cea a Franței).

20 iulie. Zvonul se confirmă. De asemenea, se anunță că Vietnamul a acceptat un răgaz de doi ani, începând de la semnarea armistițiului, până la alegerile generale. Fam Van Dong a cedat în fața presiunilor conjugate ale Uniunii Sovietice și Chinei.

Rolul lui Zhou Enlai este, o dată în plus, esențial. El se grăbește să ajungă la un acord, pentru a evita o nouă internaționalizare a războiului. Toate disputele între Franța și Vietnam sunt deci aplatate.

Total pare, în sfârșit, gata. O ultimă tulburare, după amiază: statul asociat Cambodgea ar

refuza să semneze acordurile, regele său, Norodom Sianuk, cerând garanții Vietnamului. Cam târziu! Noaptea, slăbul obstacol este înlăturat, grație unei pseudoconcesii venite din partea lui Molotov: se declară că guvernul Cambodgei nu va avea dreptul să apeleze la forțe străine atâta timp cât securitatea nu-i va fi amenințată (deci nici o forță străină pe pământ cambodgean, în vreme de pace). Din nou, arta compromisului. Clauza este menționată și în armistițiul laotian. Să nu fie nimeni gelos.

Ora 24.00. Acordurile se semnează, purtând această dată și ora. De fapt, pendula din Sala Palatului Națiunilor este oprită la miezul nopții și paralela se pun abia pe 21 iulie, către ora 4 dimineața (pentru Vietnam și Laos), către 12.30 (pentru Cambodgea). Așa își câștigă Mendès-France pariul. Printr-un ultim și subtil compromis.

Care este conținutul definitiv al acordurilor? Sunt patru texte principale, trei pentru aspectele militare, iar al patrulea „o declarație finală” comună celor două guverne, dar nesemnată de mandatar (Statele Unite nu au vrut semnătura R. P. Chineze, pentru că ea ar fi putut fi asimilată cu o recunoaștere diplomatică a acestuia, așa că nu semnează nimeni).

Primele trei texte sunt o recapitulare a convențiilor militare. În primul rând, un armistițiu aplicabil în următoarele 30 de zile, sub controlul a două comisii: una mixtă (cu un număr egal de reprezentanți ai Vietnamului și ai Vietnamului) și o comisie internațională, cu reprezentanți din trei țări nonbeligerante, Canada, Polonia și India (prima – credincioasă S.U.A., a doua – satelit al Uniunii Sovietice, deci lumea bipolară, a treia, cu conducătorul ei, Nehru – figură

emblematică a Lumii a treia și a refuzului bipolarizării).

Generalul Ely, comandant-șef al forțelor Uniunii franceze, și generalul Giop, comandant-șef al trupelor Vietminului, se angajează să-și retragă armatele de o parte și de alta a unei linii de demarcație puțin mai la sud de paralela 17, administrarea nordului revenind guvernului R. D. Vietnam, cea a sudului Guvernului de la Saigon. Laosul și Cambodgea nu sunt împărțite, li se recunoaște independența ori integritatea politică. Se fac presiuni pentru schimburi de prizonieri, în special eliberarea soldaților de la Dien Bien Phu.

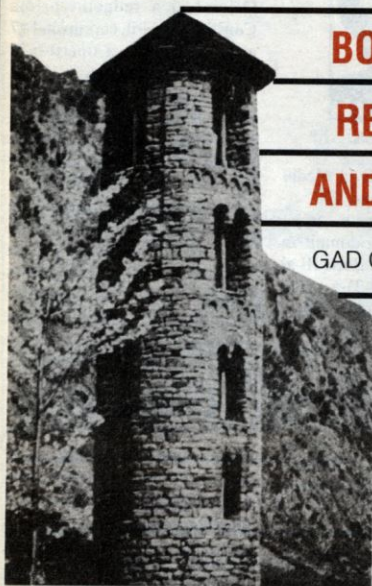
„Declarația finală” a celor două guverne participante se ocupă mai mult de reglementările politice; consacră independența statelor indochineze și insistă asupra neutralității Cambodgei și Laosului. Ea prevede și ca reunificarea Vietnamului să fie asigurată de alegeri organizate înainte de 20 iulie 1956.

12 august. Se dau publicității acordurile de la Geneva. Clauzele lor au fost ținute secrete câteva săptămâni, pentru a evita un exod masiv al locuitorilor în fața regimului comunist, care se temea de represaliile Vietminului.

Aceste acorduri au reprezentat deci un compromis, un *compromis onorabil*, cum titra *Le Monde*, din 23 iulie 1954.

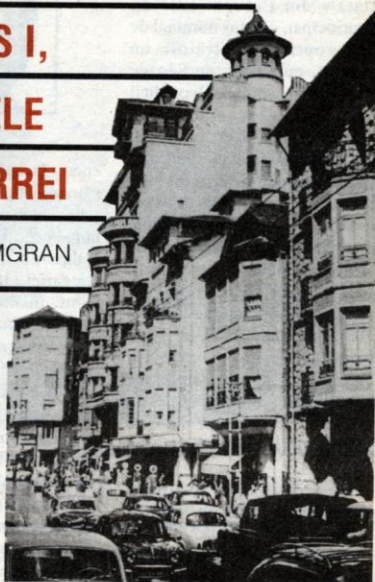
Iulie 1954 înseamnă și coexistența pașnică, voință politică și diplomatică de a atenua tensiunile dintre cele două blocuri. „Dezghețul” în relațiile internaționale s-a dovedit însă a fi relativ. Apetitul hegemonic și anxionist funcționează de ambele părți. Nu întâmplător linia de demarcație era numită uneori „cortina de bambus”, prin paralela cu omoloaga ei europeană, „Cortina de Fier”. ■

Aventurierii care reușeau, în Evul Mediu, să ocupe tronurile unor țări din Europa de Est sunt o realitate acceptată de istorie. Dar un rus suveran în secolul XX al unei vechi formațiuni statale din Europa Occidentală – iată un subiect puțin cunoscut chiar de istorici.

BORIS I, REGELE ANDORREI

GAD CALMGRAN

„Cazul Pătrășcanu“, publicat de Magazin istoric în premieră absolută în publicistica istorică de la noi (nr. 7-12/1991, 1-3/1992), ne-a adus, între alte satisfacții – ce țin îndeosebi de tenacitatea cu care încercăm să dezvăluim adevărul asupra unor evenimente eronat cunoscute de români – și un nou colaborator în paginile revistei. Suedezul Gad Calmgran este fiul lui Emil Calmanovici (vezi în acest număr și articolul Recunoștința partidului pentru cei care l-au subvenționat), implicat – alături de Herbert Zilber, Mocsonyi Styrcea, Remus Kofler, Lena Constante, Hary Brauner etc. – în procesul Pătrășcanu și acuzat a fi fost agent al serviciului de spionaj englez, vinovat de crimă contra păcii și de crimă de înaltă trădare.

„Cu ocazia aniversării a trei decenii de la apariția revistei – scrie, din localitatea

suedeză Akersberga, dl. Calmgran domnului Cristian Popișteanu – primiți vă rog felicitările mele, pe care vă rog să le transmiteți și întregului colectiv, inclusiv lui Paul Cernovodeanu și Nori Minei. Pe acesta din urmă l-am cunoscut în urmă cu peste 50 de ani, pentru ca apoi drumurile noastre să se despartă. Ca să-i reîmprospătez memoria, anexez o poză apărută recent în Dagens Nyheter (ziarul cu cel mai mare tiraj din Suedia), când eu am împlinit 70 de ani.

Vă trimit și un articol despre un personaj și o țară, ce mi s-au părut interesante și pentru cititorul din România“.

Găzduim cu plăcere articolul cititorului nostru român, devenit suedez – în condițiile istorice ale României postbelice – și care, de altfel, ne trimite și o amplă bibliografie privind istoria Andorrei.

Magazin istoric a mai publicat un scurt istoric al acestei țări (nr. 9/1983), episodul Boris I fiind necunoscut atunci.

În imagini: Andorra între trecut și prezent: turnul Santa Coloma (sec. XI) și strada principală din orașul vechi.

Cu cei 464 km² ai săi și cei 54 507 locuitori (decembrie 1990), Andorra este una dintre cele mai mici, dar și dintre cele mai vechi formațiuni statale din Europa. Este un coprincipat, condus nominal de doi coprinicipi străini: un spaniol, episcopul de Séo de Urgel, și președintele Republicii Franceze. Din mai 1993, pozițiile celor doi coprinicipi au căpătat un caracter pur onorific. Împărțirea puterii în acest mod datează din anul 1278, când s-a realizat o înțelegere între contele de Foix și episcopul de Urgel. În decursul timpului, prerogativele contelui de Foix au trecut asupra statului francez, ele continuând până în zilele noastre. Cei doi coprinicipi conduc prin delegați permanenți, ajutați și de un Consiliu General, cel mai important organ administrativ al țării.

Ca și în trecut, locuitorii Andorrei plătesc un impozit special, „Questia“, care reprezintă 960 de franci către Franța și 900 de pesetas către Spania, cărui i se adaugă un „plocon“, constând din șuncă și pui. Evident, impozitul este absolut simbolic, veniturile din bugetul statului fiind de ordinul miliardelor de pesetas și, respectiv, sutelor de milioane de franci francezi.

Andorra nu are monedă proprie. Sunt admise în circulație atât pesetele spaniole, cât și francii francezi, iar limba oficială este catalana, deși franceza și spaniola sunt foarte uzuale.

Joseph Fontberna, cel mai popular poet al Andorrei, scria undeva: „A călători în Andorra înseamnă a călători în timp, mai degrabă decât în spațiu. Se poate spune că un locuitor al Andorrei trăiește concomitent în mai multe

Autorul articolului

epoci, începând cu Evul Mediu și terminând cu secolul XX“.

În decursul veacurilor, țări cu numele de Boris au domnit în Bulgaria și în Rusia: Boris III al Bulgariei (1918-1943) a murit subit, în împrejurări neclare, cazul frământând pe mulți istorici contemporani (*Magazin istoric*, nr. 2/1992).

De unde până unde un rege cu numele de Boris pe tronul Andorrei, micul coprinicipat din vestul Europei, situat în partea centrală a munților Pirinei, între Franța și Spania?

Într-o bună zi din anii '30 în Andorra a apărut un aventurier rus, pe adevăratul său nume Boris Skosîrev, născut la Vilno, la 12 ianuarie 1896. În timpul Revoluției bolșevice, el fugise în Anglia și se înrolase în marina engleză. După război, s-a prezentat împreună cu soția lui, o franțuzoaică tânără, la Andorra la Vella (capitala Andorrei), unde și-a expus în fața conducătorilor locali ambiția de a guverna țara.

Boris Skosîrev era un om cu o inteligență ascuțită, blond, cu ochi albaștri și cu o mustață fină. El și-a câștigat încrederea și admirația unor cercuri influente din Andorra, care i-au oferit ocazia să-și dezvolte proiectele privind viitorul țării. În ciuda unei mici opoziții, majoritatea conducătorilor au acceptat ca,

fără vreo ceremonie specială, Boris Skosîrev să se autoîncoroneze, luând numele de Boris I, rege al Andorrei. Ca rege al Andorrei, el a înființat un Buletin Oficial și a redactat prima Constituție a țării, cuprinzând 17 articole, pe care a tipărit-o în 10 000 de exemplare.

Într-o seară, coborând la cină, regele Boris I a găsit la masa lui patru soldați și un ofițer veniți din Spania, cu o dispoziție, din partea episcopului Séo de Urgel. Această mică forță armată l-a arestat pe Boris și l-a dus la Barcelona, de unde a fost expulzat în Portugalia. Azi, Boris Skosîrev, refugiat rus, aventurier și pentru scurt timp rege al Andorrei, se odihnește într-un cimitir, sub soarele sudului Franței.

Autorul acestui articol a avut ocazia ca, în urmă cu mai puțin de 20 ani, să se găsească în nordul Spaniei, unde a rămas câteva zile, într-o mică localitate numită Piera. De acolo am vizitat, între altele, și Andorra, aflată la o distanță de cca 150 km cu autoturismul. La Piera am stat de vorbă cu mai mulți localnici catalani, cărora le-am povestit ceea ce citisem într-o carte în România despre Boris I, rege al Andorrei. Localnicii catalani au rămas stupefiați. Considerau imposibil să nu fi auzit ei despre ce se întâmplase în apropierea lor, cu numai 40-50 de ani în urmă. Deosebit de mirat a fost Juan Bautista Lopez, reprezentantul în Spania al unei firme finlandeze de produse de lemn, care mi-a spus: „Poate confunzi pe Boris Skosîrev cu Boris Karloff sau Boris Godunov“. Ca să-l pot convinge că nu este vorba

(Continuare în p. 92)

Fișe de istorie afgană

O HIMERĂ TRANSFORMATĂ ÎN COȘMAR

Evenimentele istoriei foarte apropiate au întotdeauna rădăcini în trecut. Afganistanul este o țară situată într-unul dintre punctele fierbinți ale lumii. Și așa a fost pe tot parcursul istoriei sale. Răvășit de armatele unor imperii antice sau medievale, teritoriul său a căpătat o importanță aparte după instalarea englezilor în India. Afganistanul a devenit principala cheie de acces continentală către „perla coroanei britanice“, cum mai era numită noua cucerire colonială. Iar principalul rival care a amenințat Afganistanul, cu tendința de a ajunge la Oceanul Indian, a fost Rusia. Prima tentativă a acestora s-a produs la începutul secolului XIX. A fost, de fapt, doar un proiect nedus la capăt, după cum aflăm dintr-un articol semnat de Annie Kriegerr-Krynicky, în revista l'Histoire. Dar înainte de a ne opri mai mult asupra acestui moment, să dăm cititorului câteva repere ale istoriei afgane de până atunci.

Un asasinat telecomandat

Cea mai veche mențiune a numelui afgan (avagana) apare la astronomul indian Varahamihira, în secolul VI e.n. El desemna un grup de triburi care vorbeau o limbă iraniană, *paštu* (sau *pašto*) care locuiau

în partea de est a Afganistanului de astăzi, în Munții Sulaiman. Mult mai târziu au coborât ei și în zonele locuite de tadjici și hazari. Ținutul este situat în calea drumurilor care leagă din Antichitate India cu Orientul Mijlociu și pe acestea cu China.

Primele mărturii istorice despre ținuturile afgane

datează din secolul VI î.e.n., din inscripțiile suveranilor ahemenizi ai Iranului. Cucerite de Cyrus și de Darius I, au rămas sub stăpânire persană până în vremea lui Alexandru Macedon. După moartea acestuia, au trecut sub autoritatea dinastiei Maurya, din India.

La începutul erei noastre, kușanii (*Magazin istoric*, nr. 3/1991) au devenit noii stăpâni ai zonei, Afganistanul fiind reunit sub o singură conducere. Dar nu pentru multă vreme. Sau succedat noi cuceritori, cu repeziciune. Din secolul VII e.n. și-au făcut apariția arabii, dar abia în secolul IX-X au dispărut ultimii suverani nemusulmani din Kabul. Au urmat o serie de dinastii locale, de origine turcă sau iraniană: gazanavizii, gurizii, șahii de Huarezmi.

După rapida trecere a lui Genghis Han, s-au constituit o serie de principate, unele independente, altele supuse autorității mongole. Afganistanul nu a fost ocolit nici de Timur Lenk, care a dus un nou val de distrugeri.

În secolul XVI, Babur, întemeietorul Imperiului mo-

gul (*Magazin istoric*, nr. 9/1973) a cerut să fie îngropat la Kabul, în grădina lui favorită. Pentru următorii 200 ani, Afganistanul și-a pierdut identitatea politică, fiind împărțit între mogulii din India și safavizii din Persia.

Abia la sfârșitul secolului XVIII a reapărut ca o entitate sub o conducere afgană. Redesteptarea națională a început cu Bayazid Ansar („Conducătorul luminat”) și Hushal Han Hatak, oștean și poet. Pe plan politic, după asasinarea lui Nadir Șah, în 1747, Ahmad Han Abdali a reușit, pe parcursul a 25 ani, să elibereze Afganistanul de sub stăpânire străină. A fost numit *Baba* (adică „Tată”, al națiunii). Dar zilele negre nu au luat sfârșit. Au urmat nesfârșite lupte interne între diversele clanuri, care făceau apel și erau sprijinite – din propriile interese – de către persani ruși sau britanici. În secolul XIX s-au derulat două „războaie afgane”. Primul între 1838 și 1842. În noiembrie 1837, Mohammad Șah al Persiei a asediat Herat, considerat de britanici drept cheia către India. Rușii i-au sprijinit pe persani, iar britanicii au căutat să realizeze o alianță cu principii de Herat, Kabul și Kandahar. O misiune britanică și-a făcut apariția la Kabul, dar nu a putut să-i ofere liderului local garanțiile cerute. Iar atunci când un agent rus a sosit în oraș, britanicii au rupt negocierile. Drept urmare, guvernatorul general al Indiei, Lord Auckland, a ordonat invadarea Afganistanului.

Deși au reușit să ajungă – cu mari greutăți, datorate reliefului, climei și rezistenței afganilor – până la Kabul, britanicii au fost siliți să părăsească orașul peste doi ani și jumătate.

Al doilea „război afgan” (1878-1881) a pornit din cauze similare. Șir Ali Han a primit la Kabul o misiune rusească, refuzând să accepte una britanică. În noiembrie 1878, soldații britanici au pătruns în țară. Rezultatul final a fost că urmașul lui Șir Ali Han a acceptat să primească la Kabul o ambasadă britanică permanentă și să-și desfășoare relațiile cu alte state în acord „cu dorințele și sfatul” guvernului britanic. Chiar dacă emisarul britanic și escorta sa au fost masacrați la Kabul, Afganistanul intrase sub tutela Marii Britanii.

În 1919, Habibollah, suveranul din Kabul, i-a cerut viceregului Indiei, drept răsplată pentru neutralitatea absolută păstrată de țara sa în timpul primului război mondial, ca la Conferința de Pace de la Paris să se recunoască „libertatea absolută de acțiune și perpetua independență”. Habibollah a fost asasinat la scurtă vreme. Refuzul Marii Britanii a dus la cel de al treilea „război afgan”. La 8 august 1921 s-a semnat, la Rawalpindi, pacea prin care se recunoștea independența Afganistanului.

Discretul domn Hoffmanns

La 20 ianuarie 1672, Leibnitz îi oferea regelui Franței, Ludovic XIV, al său *Consilium*

egiptean prin care îi propunea, între altele, o joncțiune între Franța și Rusia. Suveranul i-a mulțumit și a trimis documentul la arhivă. Peste un secol, dosarul a ajuns pe biroul lui Bonaparte, născându-se ideea campaniei din Egipt. În acel moment, o alianță între moștenitorul Revoluției franceze și Pavel I al Rusiei era de neconceput.

Mai mult, Rusia a declarat război Franței. Numai că în politică, dușmanii de ieri ajung, atunci când interesele o cer, prieteni. Nemulțumit de faptul că Anglia a ocupat insula Malta, la care râvnea și el, țarul s-a orientat către fostul său inamic. În iunie 1801, Napoleon restudia – potrivit machizului Lucchesini, diplomat prusac – dosarul lui Leibnitz. Așa s-a născut ideea unei expediții comune franco-ruse spre Oceanul Indian. Trupele franceze (35 000 oameni, cât dădeau și rușii) proveneau din armata Rinului. Ar fi trebuit să coboare pe Dunăre, prin Principatele Române, până la Marea Neagră. Urmau să facă joncțiunea cu cele ruse la Astrabad, în Persia. Apoi, după ce cucereau Herat și Kandahar, drumul spre India era deschis.

Toate amănuntele erau prevăzute în detaliu, de la pesmeți până la șeile cailor și ceasurile și pendulele ce urmau să fie oferite șefilor locali pentru a le câștiga încrederea. Exemplarul păstrat poartă însemnările lui Bonaparte. Și totuși, există dubii. Actori

Cei doi protagoniști: Napoleon I (p. 82) și țarul Pavel I

În p. 81: munți arizi străjuți de fortărețe, un peisaj comun în Afganistan

importanți ai epocii, precum Talleyrand, nu pomenesc nimic despre acest proiect oriental. Este adevărat, el nutrea puternice simpatii pentru Marea Britanie, ceea ce ar putea constitui o explicație.

De ce nu a fost dus la îndeplinire planul? Un anume Hoffmanns – cel care a editat și prefațat acel *Consilium* al lui Leibnitz – explica astfel: „atentatul contra primului consul din 24 decembrie 1800, și moartea tragică a lui Pavel I, la 24 martie 1801, au fost consecințele directe ale proiectului expediției contra Indiei. Se știa de unde au plecat loviturile“. Dacă Napoleon a scăpat conjurației regaliste conduse de Cadoudal, țarul rus a fost asasinat imediat ce a dat ordinul prin care 25 000 cazaci

porneau spre sud. Hoffmanns era un personaj discret: „cum nu vreau să prejudiciez pe nimeni în ceea ce privește proveniența materialelor mele, nici să compromit prin tăcerea mea onorabili prieteni, cred că este de datoria mea să declar aici că nu datorez decât propriilor mele cercetări cunoașterea și posesia documentelor pe care le public“. Annie Kriegerr-Krynicky avansa ipoteza că Hoffmanns ar fi intrat în posesia documentelor prin intermediul portughezului Silvestre Pineiro-Ferreira, fost ministru de externe și de război. Portugalia fusese în acea perioadă un aliat apropiat al Marii Britanii, ceea ce i-ar fi permis lui Pineiro-Ferreira să aibă acces la documente pe care apoi le-ar fi comunicat prietenului său la Paris.

Se pare că Napoleon nu a renunțat la proiectul său, reluându-l în timpul discuțiilor cu Alexandru I. Englezii au reacționat din nou, atât în Afganistan, cât și prin intermediul lui Talleyrand.

Orientalistul Adolphe Philibert Dubois de Jancyny spunea că rușii vor reuși să ocupe regiunea abia atunci când căile de comunicație dintre țara lor și Asia Centrală vor atinge un nivel suficient de dezvoltare. Au trebuit să aștepte până în 1979 pentru a încerca să realizeze visul lui Pavel I. Care s-a transformat, în următorii 14 ani, într-un coșmar. ■

Adaptare de Dorin MATEI

FRANZ IOSIF SAU ANACRONISMUL UNUI MONARH (II)

ION BULEI

Adept al unui regim autoritar, îndreptat contra minorităților naționale și mișcărilor liberale, cărora nu le-a putut face față, împăratul Franz Iosif a înregistrat – după cum am văzut în primul articol (Magazin istoric, nr. 7/1997) – grave eșecuri și în politica externă, în principal din cauza atitudinii sale ezitante. Odiseea suveranului austriac continuă.

Proclamarea celei de a treia republici în Franța, în 1870, îngrozește tronurile. Astfel se și ajunge la alianța celor trei împărați: Franz Iosif, Wilhelm I, Alexandru II. Este o alianță supusă permanent contradicțiilor austro-ruse în Balcani. Ea servește Germaniei, pentru a împiedica Rusia să se apropie de Franța; o ține sub control. Până în 1890 această tactică îi reușește lui Bismarck. Austro-ungarilor nu le va fi de prea mare folos în relația lor cu Rusia, o relație nesinceră, și de o parte și de alta.

Alianța are însă contribuția Vienei la o tot mai accentuată apropiere austro-germană, care la 7 octombrie 1879 se realizează prin voința lui Bismarck și a lui Andrassy. Nu și a lui Wilhelm I, care ar fi dorit o înțelegere cu Rusia, nu cu Austria. El amenință cu abdicarea. „Tratatul propus va conduce inevitabil Rusia în brațele Franței și va încuraja dorința franceză de vendetă”. Are perfectă dreptate, de aceea Bismarck urmărește să continue alianța celor trei împărați. „Dacă trebuie să aleg, aleg Austria, un stat pacific,

guvernat constituțional, care se găsește sub tirul tunurilor germane”.

Bismarck joacă șah cu Europa. Tratatul se încheie. Și încă favorabil pentru Austro-Ungaria, care nu trebuie să dea garanții Germaniei contra Rusiei, în schimb, în caz de atac rus, primește tot ajutorul din partea Germaniei.

Alianța va lega ambele imperii de mâini și de picioare. Germania va fi, inevitabil, cum a prezis Bismarck, atrasă în politica balcanică a Austro-Ungariei, iar aceasta din urmă va pierde orice inițiativă proprie în Europa. Este o politică guvernată de preocuparea de a ține Rusia cât mai departe. O politică caracterizată prin acorduri, înțelegeri, reguli secrete și ignorând cu desăvârșire popoarele din zonă, care se trezesc și ele sub imboldul aceluiași idei naționale.

Este ilustrativ în acest sens importanța pe care Viena o acordă alianței cu România, alianță secretă (*Magazin istoric*, nr. 9/1982) și care se macină neconștient prin politica de maghiarizare dusă de Budapesta. Această alianță nu servește decât pentru a împiedica Rusia să aibă o trecere liberă spre Balcani. Soarta națională a româ-

nilor nu interesează Viena. Absorbită doar de Balcani, Austro-Ungaria uită de Europa. Nici Franz Iosif, nici miniștrii săi, Goluchowski, apoi Aehrenthal, nu înțeleg politica franceză și engleză în Europa. Și nici măcar nu se preocupă să o înțeleagă. Ei văd Franța și Anglia prin ochii Germaniei. Pentru ei România sau Bulgaria sunt mai importante decât Franța sau Anglia, iar Serbia și Italia mai importante decât restul Europei. Dualismul se dovedește incapabil de a se salva cu o diplomatie la scară europeană.

Buna prietenă a lui Sissy

Cam în aceeași stare de neputință se află și împăratul. Relația sa cu Elisabeta s-a degradat treptat după nașterea primilor trei copii (Sofia, moartă prematur, Gisela și Rudolf). Elisabeta obișnuiește să se plimbe cea mai mare parte a anului prin stațiunile balneare la modă în Europa, însoțită doar de câteva doamne de onoare. La Viena vine rar, o dată sau de două ori pe an, de ziua de naștere a împăratului și pentru balurile din

În ciuda vârstei înaintate, Franz Iosif călătorea prin imperiul său: în Bosnia (p. 84) și la manevre, în Ungaria, alături de Wilhelm II

timpul sărbătorilor de Crăciun și Anul nou.

Membrii Curții critică din ce în ce mai insistent acest comportament. După unirea din 1867, Elisabeta primește, drept recunoștință pentru stăruința cu care a sprijinit cauza maghiară, castelul de la Godölö, lângă Budapesta. Acesta va deveni una dintre reședințele sale preferate.

Obişnuiește să meargă și în Grecia, pentru a cărei civilizație are o foarte mare admirație. Învăță greaca de la un personaj straniu, Christomanos, jumătate confident, jumătate factotum. Se îndrăgostește de Corfu, unde își construiește o vilă, în stilul templelor grecești, pe care o botează „Achilleion”. Aici se dedică poeziei, în manieră Heinrich Heine, marea sa pasiune. Tot aici îi ridică marelui poet german o statuie.

Franz Iosif consideră această pasiune pentru filosofie și poezie o pierdere de timp. Continuă însă să-și iubească profund soția și trăiește cu intensitate rarele momente când se află împreună (la Godölö, în Ungaria, sau în vila Hermes din parcul natural de la Lainz, lângă Schönbrunn). Elisabeta ține un jurnal în versuri, care, după moartea sa, va fi pus spre păstrare într-o bancă elve-

țiană. A fost publicat de curând, de ultima sa biografă, Brigitte Hamann.

Sissy a fost bună prietenă cu regina Elisabeta a României. A vizitat-o chiar la Sinaia, în 1886. Le unea pasiunea pentru poezia romantică germană, dar și pentru curentul de gândire socialist și admirația pentru republică (sic!). Într-o scrisoare, Carmen Sylva îi scria Elisabetei: „Forma republicană de guvernământ este singura rațională; nu pot să înțeleg cum acești oameni peste care guvernăm ne mai pot tolera”.

Aceeași prietenie deosebită o va lega pe Sissy și de Ludwig II al Bavariei, vrul ei primar, cel care dădea doar pentru el serbări cu focuri de artificii și care și-a construit și un teatru la München, unde erau reprezentate opere de Wagner numai pentru el. În corespondența lor, extrem de bogată, Elisabeta era pescărușul, iar Ludwig vulturul. Sissy a fost singura căreia Ludwig i-a împărțit planurile sale de construcție a unor castele fantastice, la Neuschwanstein și Linderhof. A fost singura persoană în care a avut încredere pe tot parcursul zbuciumatei sale vieți, chiar dacă s-au întâlnit rar. La moartea lui, Elisabeta a fost atât de impre-

sionată, încât a făcut numeroase donații institutelor de sănătate bavareze.

Frumusețea de altădată începe să pălească. Elisabeta încearcă să o păstreze cât mai multă vreme cu puțință. Surâsurile sale, altădată fatale, sunt, după 50 de ani, tot mai rare, rezervate puținilor unguri ce o înconjură sau unor participanți la house-parties (petreceri la care oaspeții rămăneau și peste noapte), organizate în Irlanda. Continuă să călătorească. Nu renunță decât după ce se accidentează la o vânătoare în Irlanda, în 1873. Are o reputație de amazoană (practică acest sport numai în Anglia și Irlanda, în compania căpitanului Middleton). Face gimnastică, are săli de gimnastică și la Hofburg, și la Schönbrunn).

Refuză să se mai fotografieze. Cele mai multe dintre portretele sale de după 1860 sunt obținute prin retușarea celor mai vechi. Destul de ciudat Sissy evită toată viața să se fotografieze alături de Franz Iosif sau de alți membri ai familiei sale, cu excepția copiilor și a fratelui ei, Karl Theodor von Wittelsbach. Asemenea reginei Victoria a Angliei, colecționează însă o mulțime de fotografii de familie. Această pasiune o împărtășește și Franz Iosif. În biroul său de la Hofburg, are agățate pe pereți o mulțime de portrete ale soției sale, ale fratelui său, Maximilian, împăratul Mexicului, și soției acestuia, Charlotte. Cu excepția vânătorii, fotografia este probabil una dintre puținele lor pasiuni comune.

Rudolf – copia mamei

Franz Iosif începuse în 1886 o relație cu o actriță de la Burgtheater, Katherina Schrratt, care va dura toată viața. Elisabeta, mai mult plecată, acceptă această infidelitate a soțului, la început cu indiferență, apoi le organizează întâlniri chiar în apartamentul doamnei sale de onoare, Ida Ferenczy. Alteori, când se întâmplă să fie toți trei, Elisabeta este aceea

care apunează conflictele între Franz Iosif și doamna Schrott.

Aceeași indiferență pentru lungile absențe din Viena ale soției sale începe să o arate și împăratul. Nu îi impune prezența decât în cazuri de extremă necesitate. Și nu o dată se întâmplă ca Elisabeta să-l anunțe printr-o telegramă că nu mai vine.

Nici față de copiii săi Franz Iosif nu manifestă mai multă tandrețe. N-a fost niciodată apropiat de ei, iar cu trecerea anilor se îndepărtează și mai mult. Nu stă de vorbă cu fetele Gisela și Marie Valerie, deși era evident că le prefera lui Rudolf. Copiii cresc și fără tată și fără mamă. Elisabeta este pentru ei mai mult o apariție dintr-un basm ce se termină repede și aproape deloc persoana ce le poate oferi afecțiunea de care au nevoie.

Cu Rudolf, Franz Iosif are relații destul de încordate. În schimb, el este preferatul Elisabetei. Crescut mai mult între tutori și institutori, Rudolf este un izolat. Căsătoria lui cu Stephanie de Belgia îl sustrage și mai mult familiei. Pentru Elisabeta, Stephanie reprezintă o culme a antifeminității și snobismului. Relațiile dintre ele vor fi foarte reci. În fapt, căsătoria cu Stephanie se va dovedi un dezastru pentru Rudolf. Stephanie este insipidă.

Rudolf o copiază, în multe dintre pasiunile sale, pe Elisabeta. Cu excepția mariajului cu Stephanie, de care la început a fost sincer îndrăgostit, cere aprobarea mamei în tot ce face. Când Sissy își manifestă interesul pentru creșterea câinilor de vânătoare, Rudolf se înconjură la rândul lui de câini de vânătoare. Franz Iosif tolerează aceste excentricități, nu și dorința lui Rudolf, susținută de împărăteasă, de a urma Facultatea de științe naturale.

În politică, suveranul nu-l ține la curent pe fiul său cu afacerile imperiului, deși Rudolf manifestă un mare interes. La doar 19 ani el scrie un pamflet, *Der Österreichische Adel und sein konstitutioneller Beruf* (Nobilimea austriacă și rolul ei constituțional),

în care neagă privilegiile nobilimii, obținute altfel decât prin muncă. Lui Moritz Szaps, fondatorul ziarului *Neues Wiener Tagblatt*, îi mărturisește: „Trebuie să vină o revoltă mare și puternică, o răzvrătire socială din care, ca după o lungă boală, se va naște și va înflori o Europă complet nouă”.

Principiile sale politice sunt extrem de apropiate de cele ale mamei sale. Anticlericalismul Elisabetei îi este comun și lui. Antipatiile Elisabetei pentru anumiți oameni politici sunt și ale lui Rudolf. Sissy îl prețuiește pe Andrassy și îl urăște pe primul ministru, Tafe. Rudolf o copiază imediat. Mai mult, își expune părerile în public, în pamflete și scrisori către personalități politice.

Vorbește despre libertate și egalitate, respinge aristocrația ca demodată și susține că cea mai bună poziție pe care ar putea-o ocupa ar fi aceea de președinte de republică. Nu-i displace deloc gândul mamei sale de a se retrage în Elveția. Toate aceste opinii sunt însă mai degrabă rebeliuni romantice decât idei politice, bine fundamentate și argumentate. Ele dezvăluie un principe frământat, în căutarea propriei identități.

Familia imperială este total nepregătită pentru drama ce o va

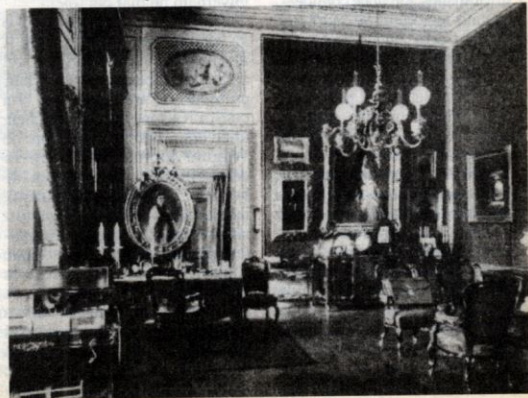
lovi la 30 ianuarie 1889 la Mayerling (*Magazin istoric*, nr. 7/1970, 10/1992). Este adevărat că Rudolf s-a închis în el însuși. Stephanie îl roagă pe împărat să-l trimită într-un lung voiaj, pentru a-și găsi echilibrul și liniștea. „Știu de ce are nevoie Rudolf, îi răspunde Franz Iosif, să stea mai mult cu voi”.

Dar nu cu soția sa vrea să stea Rudolf (îl plictisește de moarte). Pentru gestul final de ieșire de pe scena vieții el își caută o companie. Încearcă cu mai multe tinere, între care și Mitzi Kaspar, o grațioasă balerină. O găsește în sfârșit pe Maria Vetsera, o tânără de o remarcabilă frumusețe, care acceptă să treacă în eternitate alături de el.

Un cuțit pentru „regina Ungariei”

Odată cu moartea principelui ereditar, imperiul intră în ultima sa fază. Devenise între timp, aproape fără să observe Curtea de la Viena, un stat modern. „Dar era un stat modern guvernat de un rege ce fusese la școala lui Metternich”, cum cu dreptate scrie istoricul Edward Crankshaw, în *The Fall of the House of*

Cabinetul de lucru al suveranului

Habsburg. Este găsit imediat un înlocuitor ca prinț moștenitor, în persoana lui Franz Ferdinand, prietenul lui Rudolf, fiul fratelui său. Franz Iosif nu-l va iubi nici pe Franz, cum nu-l iubise nici pe fiul său, cum începuse să nu mai iubească pe nimeni.

După moartea lui Rudolf, Elisabeta devine tot mai neconvențională. Nu mai locuiește în Viena aproape deloc. Rătăcește prin Europa, fără vreo țință și fără ca, de cele mai multe ori, Franz Iosif să știe pe unde este. Uneori apare neanunțată la curțile regale europene, fără cel mai mic interes pentru protocol. În 1891, de exemplu, se duce la palatul regal din Atena direct de la gară, fără nici o suită. Îl întreabă pe primul servitor întâlnit în cale dacă regele și regina sunt acasă. La răspunsul acestuia că ar trebui să se înscrie pentru o audiență, își declină identitatea. Acesta o informează cu regret că suveranii nu sunt acasă. Fără prea multe cuvinte, Elisabeta dă buzna în palatul familiei principelui moștenitor.

Asemenea vizite insolite primește și familia regală a Olandei. De cele mai multe ori călătorește incognito, sub numele de contesa de Hohenhembs. Face însă și vizite de protocol, pentru a impresiona, precum cea la fosta împărăteasă Eugenia a Franței, în 1892. Distrage toate vechile obiceiuri ale Curții și refuză din 1891 să mai participe la evenimentele mondene, ceea ce înseamnă o adevărată revoluție la Curte.

În septembrie 1898, se hotărăște pe neașteptate să meargă la Geneva, însoțită ca de obicei doar de câteva doamne de Curte. Vizitează grădina și acvariul lui Rothschild. Un membru al „societății regicizilor”, Luigi Luccherini, un anarhist, care voia să-l asasineze pe regele Umberto al Italiei, află că acesta și-a amânat vizita la Geneva, dar că în oraș este împărăteasa Austro-Ungariei. O așteaptă când iese de la hotelul „Beau Rivage” și o înjunghie cu un cuțit. Elisabeta este rănită grav și, la câteva ore, moare. La 15 septembrie, corpul neînsuflit ajunge

la Viena. Vienzii sunt însă departe de a încerca aceleași sentimente de regret cum o făcuseră pentru Rudolf. Pentru ei Elisabeta rămăsese o neînțeleasă, o străină. A trăit singură și a murit la fel, năruindu-se asemenea imperiului. Doar ungurii sunt realmente mișcați de pierderea suferită. Pe lespede de mormânt ei insistă să se scrie nu numai „Elisabeta, împărăteasa Austro-Ungariei”, ci și „Regina Ungariei”. O altă dovadă publică a dorinței lor de a se simți în fapt separați de Viena.

Moștenitorul ignorat

Pentru Franz Iosif pierderea soției, după cea a fiului, înseamnă o accentuare a însingurării sale, într-o lume pe care o înțelege tot mai greu. Cu atât mai mult cu cât Franz Ferdinand nu îi este deloc apropiat. Neînțelegerile dintre ei devin evidente după căsătoria acestuia cu Sofia Chotek von Chotkowa (înaltă, slabă, ochi enormi, castanii, 35 de ani). Sofia aparține unei vechi familii cehe decăzute. Choteki erau nobili, dar nu și pe lista familiilor din care Habsburgii își alegeau soțiile.

Împăratul îi cere moștenitorului să renunțe la această căsătorie sau, în caz contrar, să renunțe la tron. Dar Franz Ferdinand refuză dilema. Arhiduci, arhiducese, cardinalul arhiepiscop al Vienei fac presiuni asupra lui. Inutil. Până la urmă cel care renunță este Franz Iosif. Căsătoria (28 iunie 1900) va fi morganatică, copiii neavând drept la tron.

Ferdinand este un Habsburg tipic, imprevizibil. Un corp greoi, cu probleme de sănătate în tinerețe (a suferit de plămâni), excelent vânător (una dintre cele mai renumite „puști” ale vremii), rafinat grădinar. De la început își propune să le reducă unguirilor importanța (îi consideră răi, perfizi, infideli, vorbind o limbă mult prea dificilă). Proiectează federalizarea imperiului.

Ideile îi vin în urma lungilor convorbiri cu A.C. Popovici, a

cărui carte este pentru el de căpătâi. Federalizarea urmează să înceapă prin menținerea unei dependențe economice a diverselor provincii ale imperiului, îmbinată cu independență în sfera politică. Franz Ferdinand îi încurajează pe cehi, pe croați, pe români, dar, atâta timp cât pe tron se găsește unchiul său, mai mult nu poate face. Franz Iosif îl ține departe de orice „treabă” a imperiului. Pur și simplu îl ignoră, ceea ce îl determină pe moștenitor să-și facă propria sa Curte, să aibă proprii săi informatori, să-și creeze propriul său aparat birocratic. Totul însă fără o putere concretă.

În plan extern, el este net împotriva unui război cu Rusia. Nu-i iubește pe balcanici (bețivi, nesiguri, soarta lor nu merită niciun risc al unui război mondial) și refuză ideea unui război împotriva Serbiei, tocmai pentru că se ajunge astfel la un conflict cu Rusia.

Influența sa asupra politicii externe a imperiului nu contează. Evenimentele se desfășoară fără ca arhiducele să aibă un cuvânt de spus. Când moare el, Austro-Ungaria și Europa pierd o voce moderatoare, care probabil ar mai fi temperat zelul războinic al Vienei și Budapestei, îndreptat spre sud.

Un cadou pentru 60 ani de domnie

Politica balcanică austro-maghiară nu se limitează la a priveghea și contracara politica Rusiei. Are și inițiative foarte ofensive. De pildă, anexarea Bosniei și Herțegovinei în 1908, precedate de acordul cu Turcia, din ianuarie 1908, pentru construirea căii ferate ce traversa sangiacul Novibazar, care făcea parte din viletul Kossovo, între Serbia și Muntenegru, și tăia Serbia de Dalmația și de mare. Motivația formală este legarea sistemului feroviar austriac și european de Salonic, cea reală accentuarea dependenței economice a Serbiei de Austro-Ungaria.

Acordul, deși încheiat, nu se pune în practică, dar probează

intențiile Austro-Ungariei. Opinia diplomatică europeană crede că în spatele inițiativei stă Germania. La mijloc nu este decât politica de *fait accompli* a lui Aehrenthal și imprevizibilul care o însoțește. El, Aehrenthal, un evreu trecut în rândurile aristocrației austriece, crede că „viața nu începe decât de la conte în sus”. El intră în contact cu Izvolski, ministrul rus de externe, un calmuc parvenit, pentru a sonda terenul înainte de a anunța ocuparea Bosniei și Herțegovinei, administrate de Austro-Ungaria după Tratatul de la Berlin. Aehrenthal îl invită pe Izvolski la castelul de la Buchlau, unde la 17 septembrie 1908 au o discuție de trei ore fără martori. Ce au discutat rămâne încă un mister diplomatic, deși cei doi dau, fiecare, o versiune despre această convorbire. Cert este că post-întrevedere Aehrenthal crede că Rusia nu se va împotrivi ocupării Bosniei și Herțegovinei (Aehrenthal vrea să le facă un fel de cadou lui Franz Iosif, cu ocazia împlinirii a 60 ani de domnie) sau nu va putea să o facă.

Ministrul austriac nu pune pe nimeni în temă cu intenția sa și a împăratului Franz Iosif. Nu o face nici împăratul, cu toate că la 12 august 1908 se întâlnește cu Eduard VII la Bad Ischl, cu toate că este în corespondență cu Nicolae II. Nu o face nici măcar cu aliatul său Wilhelm, ceea ce depășește orice înțelegere. Îi pune pe toți în fața faptului împlinit, la 5 octombrie 1908, anunțându-le înțelegerea la care a ajuns cu Turcia (2 milioane de lire turcești pentru schimbarea statutului celor două provincii, până atunci administrate doar de Austro-Ungaria).

Actul din 1908 stă direct la originea războiului mondial. În loc să aperse stipulațiile Tratatului de la Berlin, al cărui garant este, Austro-Ungaria calcă ea însăși în picioare tratatul, umilind Rusia (care cu prima ocazie se va răzbuna) și răscolind toată situația din Balcani, încurajând gestul Italiei, ce va ataca Turcia în 1911

și micile state balcanice, un an mai târziu ele făcând același lucru. Ocuparea Bosniei și Herțegovinei duce direct la atentatul de la Saraievo.

„Fratele nostru Franz, un mizerabil păcătos”

Bătrânul împărat nu vede în perspectivă. Nu a fost un clarvizionar nici în tinerețe, în criza italiană, în conflictul cu Prusia... Cu atât mai mult la bătrânețe. El crede cu tărie că totul se poate rezolva cu rezoluțiile sale scrise. Cu trecerea anilor devine cu adevărat supremul birocrat al imperiului. Zilnic se scoală dintr-un pat de campanie la 4.00 dimineața, ia un pahar cu lapte și vreme de trei ore lucrează documentele de stat. Între 7.30-10.00 are conferințe cu civili și militari. Până la 5.00 după-amiază – audiențe cu miniștri, generali, demnitari... (Imperiul avea 11 națiuni!)

Prânzește de regulă singur, pe masa de lucru (carne de vită și bere bavareză). Între 5.00-7.00 cinează cu familia sau cu invitați. Trăind așa i se pare că orice criză se poate rezolva printr-o serie de hotărâri de guvern și de audiențe. Se îndepărtează tot mai mult de suși. Nu citește niciodată ziare. Doar rezumatele ce i se pun în fiecare dimineață pe birou.

Vârsta aduce slăbiciunea fizică. Apare tot mai puțin în public (mai rar decât țarul Rusiei). Și atunci când o face (de Anul nou și cu ocazia balurilor de Crăciun și Paști) nu stă de vorbă, nu strânge mâna decât cui consideră el: miniștri, generali, înalți nobilime. Din 1904 nu mai face vizite în afara țării.

Franz Iosif are un singur ideal, acela al împlinirii datoriei. În fiecare zi dis-de-dimineață citește atent programul pentru ziua respectivă, pe care îl îndeplinește întotdeauna. Cea mai mare parte a hărților ce îi trec prin mâini poartă corecturile sale, dovadă a atenției deosebite pe care o acordă chiar și celor mai neînsemnate hotărâri.

Niciodată nu-și permite să facă vreo prescurtare la notele sale, neîngăduind acest lucru nici secretarilor lui. Deși folosirea telefonului i-ar ușura cu mult munca, este de notorietate că Franz Iosif nu-l folosește niciodată, recurgând în continuare la serviciul telegrafului, o descoperire ce coincide practic cu anul urcării sale pe tron. Nu mai acceptă inovații la bătrânețe. Și nici în imperiu nu acceptă.

Din păcate pentru imperiu, Franz Iosif trăiește prea mult. Moare numai cu doi ani înainte de a împlini 70 de ani de la urcarea pe tron. Era 21 noiembrie 1916. Moartea lui nu mai provoacă nici o reacție. Toți se așteptau să se întâmple. Împăratul agonizează în camera sa de la Schönbrunn, aproape de biroul în care a lucrat mai toată viața. Doar câțiva dintre arhiducii mai tineri îi stau în preajmă. Lângă patul muribundului se află Otto, moștenitorul tronului, și soția sa, Zita. Cu un ultim gest teatral Katherina Schratt, adusă în taină de un cupeu al Casei imperiale, intră în cameră și ia mâna împăratului. După ce acesta își dă sufletul, doamna Schratt pune pe marginea patului un trandafir roșu, floarea preferată a suveranului.

Sugestivă scena depunerii corpului neînsuflețit la biserica Neuermarkt a capucinilor. Șambelanul Curții, principele Montenuovo, bate cu bastonul în poarta bisericii, cerând primirea „Majestății Sale Apostolice, împăratul Franz Iosif”. Monahul din interior îi răspunde că nu cunoștea nici o „Majestate Apostolică”. Șambelanul bate din nou. Același răspuns. Nu se deschide poarta decât atunci când șambelanul cere intrarea pentru „fratele nostru Franz, un mizerabil păcătos”. Desigur, era un ritual (în fața lui Dumnezeu orice un om nu este decât o simplă ființă muritoare). Sună însă și ca sfârșitul unei speranțe. Speranța împăratului de la 1848, eşuată în opera guvernantului de la 1916. *Finis Austriae!* ■

Cartiere rău famate, moravuri decăzute, spectacole obscene, crime din gelozie. În urmă cu două milenii, orașul de pe Tibru trăia aventura desfrâului și a decadenței, simbolizate de nesățioasa Mesalina...

Așa vă place istoria?

Când a apărut prostituția la Roma – cunoscută pentru desfrâul moravurilor ei –, s-au întrebat de-a lungul vremii cercetătorii, fără a putea răspunde categoric. În mod cert prostituția exista înainte de întemeierea Romei (o „lupoaică” i-a alăptat pe Romulus și Remus – aluzie la cuvântul latin lupa care, în afară de lupoaică, mai înseamnă și prostituată). Mai târziu, prostituția s-a instalat în diferite straturi sociale, așa încât, în perioada ei de mare înflorire, pe plajele Tibrului, au existat mai multe femei ușoare decât toate cele din întreaga Grecie.

Prima lupa a fost Acca Larentia, nici mai mult nici mai puțin decât femeia ciobanului care i-a hrănit pe Romulus și Remus. Dacă legenda a ales o „lupoaică” drept doică a lui Romulus și mamă a Romei, este foarte probabil ca prostituatele să fi fost perfect integrate în viața socială. Poetul latin Propertius (sec. I î.e.n) exclama disperat: „Ne-ar fi mai ușor să secăm apele mării și să atingem stelele cu mâna decât să împiedicăm păcatul femeilor

noastre”. Iar Seneca, filosoful stoic, este chiar mai precis: „Putregaiul moravurilor romane a ajuns la un punct atât de avansat, încât nici o femeie nu poate scăpa suspectării de infidelitate”. Și tot el adaugă: „Toți cei care nu se evidențiază prin aventurile lor amoroase sau nu plătesc o taxă anuală unei femei căsătorite nu sunt bine văzuți de către femei, sunt disprețuiți, fiind considerați demni numai de a fi amanții unor servitoare”. Castitatea apare deci ca ceva vulgar și depășit de modă.

Chiar și marele Tacit (sec. II e.n.), cel mai obiectiv dintre istoricii latini, în cartea sa Germania, îi reprezintă pe romani în așa fel încât și barbarii se situează la un nivel superior lor din punct de vedere moral. Sclavii nu rămân în afara acestei risipe de „virtuți”: o servitoare povestește, de pildă, despre relațiile ei amoroase cu fiul stăpânului.

Literatura epocii este pe măsura momentului. Artă de a iubi a lui Ovidiu este privită ca un izvor de perversiune a moravurilor. Juvenal recomandă unui soț ce-și găsește femeia în brațele amantului să spună următoarele: „De fapt, hotărâserăm de mult că poți face tot ce poțști și că eu, la rândul meu, îmi voi satisface toate dorințele”.

AMANTE ȘI PROSTITUATE ÎN ROMA ANTICĂ

Frumosul Mnester plătește cu viața pentru desfrâu

Între spectacolele cu care se fălește Roma atotputernică se impune repede arta teatrală cu scene desfrânate și obscene, încât ajung să stimuleze instinctul sexual al spectatorilor.

Dar și atleții și gladiatorii se bucură de un enorm succes și popularitate în rândul doamnelor. Este o onoare pentru ele a se lăsa seduse de un gladiator dăchisit. Nu mai mici sunt atențiile feminine de care se bucură cântăreții, actorii și dansatorii. Soția împăratului Pertinax, cel care domnește 87 de zile, în anul 193, întreține legături amoroase cu un cântăreț de țiteră.

Dansatorii de pantomimă – grup obscen prin excelență – sunt primiți cu multă căldură. Bărbați și femei își împart favorurile în case în care se amenajează scene private, destinate practicării dansurilor. Ambele sexe își pun toată măiestria în ondularea corpurilor, cât mai excitant posibil.

Pe vremea împăratului Claudiu I (41-54) „operează” frumosul Mnester, mare afe-meiat, care însă își semnează sentința la moarte când devine amantul Mesalinei, soția suveranului.

Împăratul Domitian (81-96) nu stă mult pe gânduri: ordonă înjunghierea lui Paris – alt dansator celebru de pantomimă – în plină stradă, pentru simplul delict că-l făcuse gelos. Mulți admiratori ai dansatorului vor așterne covoare de flori și vor răspândi esențe parfumate pe locul unde a căzut asasinat Paris.

La moartea acestuia, poetul Martial exclamă cu emfază: „Drumețule, când treci pe Via Flavia, nu te opri în fața celui mai frumos dintre monumentele de marmură! Toate plăcerile Romei, glumele Alexandriei, arta,

bucuria, excitarea și durerea teatrului roman, împreună cu toți zeii și zeițele iubirii, s-au strâns în acest minunat mormânt al lui Paris!”

Istoricul Tacit menționează înclinația romanilor pentru banchete la fel ca cea pentru spectacole. La un banchet se devorau mâncăruri suculente – în aromele unor parfumuri ieftine și printre râsete zgomotoase. Urmau reprezentații teatrale, cu muzică și dans, dar mai ales cu mimarea scenică a viciilor celor mai condamnabile.

Plutarh, un alt sânguinos observator al acestei societăți degradate, îndrăznește să afirme: „Amfitrionii oferă reprezentații teatrale cu declamări atât de insolente, încât excită simțurile spectatorilor”. Aplecați peste masa încărcată cu cele mai diverse și apetisante mâncăruri, bărbații se distrează, cochetând și conversând în secret cu doamnele, printre râsete ce nu ascund deloc un „eros” puternic.

Pliniu cel Bătrân, cu o ironie încăpățănată, declară: „Ochi avizi evaluează atracțiile feminine în timpul desfășurării petrecerilor, profitând de starea de beție a soților, pentru a începe noi aventuri”.

Frumoasa simte privirea caldă a admiratorului ei, care nu se dezlipsește nici o clipă de ea. Ea vede cum el îi ia paharul și își pune buzele în același loc în care le pusese ea, apoi, îi face semne cu degetele și ochii, scrie cu vin pe fața de masă înflăcărate cuvinte de dragoste și murmură poezii ce ascund pasiunea interzisă.

O mare influență asupra romanilor o are Venus, zeița iubirii, despre care legenda spune că s-a născut din mare, complet goală. Este zeița protectoare a plăcerilor, romanii venerând-o cu aceeași emfază ca și pe zeița Roma, protectoarea orașului. Pentru foarte mulți, Roma a fost anagrama cuvântului *Amor* și

chiar astăzi, deși Roma este centrul gravitațional al catolicismului, ne lovim peste tot de fântâni, grădini și portice, cu imaginea neperioare a lui Venus Capitolina.

Într-o societate ce are orgoliul jocurilor dedicate dragostei, nu miră pe nimeni că unui client obișnuit al bordelurilor și al băilor i se prezintă băieți și fete deopotrivă, fără nici o inhibiție. Homosexualii ocupă chiar posturi de mare răspundere. Împăratul Adrian (117-138) se bucură de mare simpatie în popor, deși este homosexual și îl iubește cu pasiune pe frumosul Antinoo. Când acesta moare prematur, suveranul comandă o statuie a senzualului tânăr și întemeiază în cinstea lui orașul Antinopolis.

Împăratul Adrian interzice băile mixte

În Roma, căsătoria constituia o instituție dintre cele mai respectabile. Infidelitatea femeii căsătorite este condamnată fără excepție. Tocmai de aceea, romanul cult vede în prostituție mijlocul cel mai eficace pentru a proteja căsătoria.

În *Satirele* sale, Horațiu descrie bordelurile epocii, cu un număr determinat de odăi, fiecare având scris numele fetei ocupante. Femeile de consum răspund la curiosul nume de *nonariae*, deoarece casele nu se puteau deschide înainte de ora *nona* (patru după-amiază), pentru a nu distrage tineretul de la îndatoririle lui. Prostitutele stau în fața intrării în lupanare, de unde termenul de *prostibulae* (din *pro*, care înseamnă în fața, și *stabilum*, loc de desfrânare) și de unde provine și vocabula *prostituție*.

În aceste case de viciu, sălile care găzduiesc primele întâlniri cu clientul sunt împodobite cu o

multime de statui obscene, în pozițiile cele mai provocatoare. Aceleași imagini pot fi văzute și în frescele care împodobesc pereții tuturor camerelor.

Desigur, bordurile nu sunt unicul loc de prostituție. Tavernele, hanurile și băile oferă și ele ocazii pentru relații sexuale. Când hangul îl întreabă ironic pe călător: „cu” sau „fără”, el înțelege cu sau fără companie. Nu există un alt oraș european care să aibă atâtea băi câte are Roma.

Pe măsură ce trece timpul, în aceste spații ocupate de bărbați, ce se scaldă complet goi, năvălesc și femeile ce nu se acoperă decât formal. Mai târziu, împăratul Adrian interzice băile mixte, deoarece termele își pierd calitățile lor igienice, în favoarea răspândirii erotismului. Împăratul Justinian, mult mai târziu, declară că scăldatul unei femei căsătorite cu un alt bărbat decât soțul ei este motiv de divorț.

În cartierul Suburra

În cursul sec. II î.e.n., marea urbe romană dispune de un colț deosebit: Forumul, locul în care se desfășoară activitățile politice și în care se află monumentele și basilicile cele mai importante. Într-o zi obișnuită, în Forum se poate vedea o întreagă mulțime de cetățeni romani, străini și senatori purtând discuții aprinse, alături de sanctuarul Vestei. Apropiindu-se de centrul pieței, apar împlânzitori de șerpi, cântând la fluiet, înconjurați de extravagante dansatoare orientale.

Plaut scrie cu satiră mușcătoare: „Famfaronii se învârtesc în apropierea templului lui Venus, iar soții bogați în apropiere de basilică, în mijlocul curvelor ofilite și al celor ce-și închiriază corpurile prin contract”.

Pe străzile înguste și pitorești ce ies din Forum femeile se bat pe burtă cu romanii: sunt prostituatele Romei. Ele știu perfect unde să-și găsească clienții bogați: în magazinele zarafilor sau ale bijutierilor. Popularul cartier Suburra, cel mai rău famat

Mozaic din sec. III, reprezentând-o pe zeița Venus

în p. 89: femei din Roma antică în timpul „floralilor”, sărbătorile închinete zeiței plăcerii, Flora, și doamnă romană înconjurată de sclave, la „ora frumuseții”

din întreaga Romă, este un cuibar de „individe”.

Chiar și pe cheiul de pe malul Tibrului, cetățenii onești evită să circule la anumite ore după căderea serii. Cartierele Suburra și Velabro sunt compuse din străzi înclinate și întortocheate, pe care mișună cerșetori și hoți. Suburra adăpostește o întreagă galerie de personaje rău famate, de la sclavi fugiți ce caută un refugiu sigur, străini fără nici o lețcaie și hamali de pe cheiul Tibrului, până la criminali.

Portretul schițat de Plaut târfelor din Suburra face inutil orice comentariu: „Fete palide, febrile, jalnice, adevărate schelete care miros a parfum

prost. Te înspăimântă cât de urâte sunt, cu tălpile lor deformate și picioarele slabe ca niște bețe!”

Fiind conștient că adulterul este pedepsit cu moartea, Caton cel Bătrân (234-149 î.e.n.), unul dintre înțelepții cei mai moraliști ai epocii, îl felicită pe un băiat care le frecventează pe „profesioneiste”, pentru a nu fi obligat să recurgă la femei căsătorite.

Se poate distinge, la prima vedere, o curvă de o femeie cinstită? Matroana, de exemplu, îmbracă o tunică albă și lungă; prostituata arborează o togă scurtă, de culoare închisă, provocatoare erotic. Terențiu, atent observator, notează: „Cele slabe sunt la modă, mamele își obligă ficele să poarte umerii căzuți și pieptul comprimat, pentru a părea mai svelte. Contra grăsimii se ține un regim drastic, care te face cât un fir de pai!”

Machiajul și bijuteriile sunt și ele la ordinea zilei: fiecare parte a corpului este unsă cu un parfum diferit. Părul – în perfectă armonie cu chipul – se lasă să cadă liber pe umeri și se împodobește cu ghirlandă de trandafiri împlețiți.

Carminul este mănuit cu foarte multă delicatețe. Este suficient puțin carmin pentru a da o nuanță de culoare vie pe sfărurile sânilor, pieptul strângându-se în niște plase din fire aurite. Chipul cere îngrijiri perfecte, fapt pentru care tenul se deschide cu liniment extras din excremente de crocodil, sau din cretă, după ce a fost diluat cu acid. Demele cele mai prețioase ale Romei, între care invidiata împărăteasă Popea (sec. I e.n.), se scaldă în lapte de măgăriță. Pentru strălucirea pielii folosește făină de orz cu unt.

Pentru că zeița Flora este divinitatea fundației și a plăcerii, „floralele” sunt sărbătorile proprii ale prostituatelor.

Flora era și o curtezană bogată care și-a lăsat prin testament întreaga avere romanilor, cu condiția ca în fiecare an să se organizeze jocuri în memoria sa. La cererea spectatorilor, prostituatele făceau câte de mimică, interpretau cântece la diverse instrumente, în timp ce și ondulau corpurile și se dezbrăcau. Un interes similar trezește Afrodită Ercina, „Afrodita cu șoldurile frumoase”, „cea care-și desface bine picioarele”. „Codoșii” sau proxeneții din Suburra, de îndată ce se iveau zorile, așteptau momentul potrivit pentru a-și alege singuri viitoarele lor mărfuri.

Narcis nu iartă adulterul

În ultima perioadă a Republicii, actorii de plăceri se amestecă atât de mult în viața cetățenilor, încât pătrund în toate păturile sociale. Noile generații romane nu țin seama decât de latura plăcută a vieții, îmbuibată de lux și petreceri. Tinerii de cele mai înalte ranguri sociale sunt cei ce se distanțează de îndatoririle lor educative, în favoarea exceselor amoroase.

Această zeflemisire a moralei se practică atât de evident în viața cotidiană, încât până și problemele de stat se minimalizează, în mijlocul unei Curți de dansatoare frumoase și cântăreți. Multimea care se înghesuie în apropiere de Marele Cîrc formează o mare galerie de personaje peștrițe, îmblânzitori de vipere, curve, ghicitori, cântăreți și vânzători jechoși, care vând prostituatele oale cu rășină pentru depilat.

Ulițele sunt puțin primitoare. La căderea serii, cei ce se încumetă să mai circule o fac însoțiți de sclavi cu torțe aprinse, pentru a lumina drumul. Este momentul hoților și răufăcătorilor, când și prostituatele încep

să prădeze prin cimitir. Ele strâng oase sau ierburi ce cresc printre morminte pentru a prepara băuturi de dragoste sau otrăvuri.

Destul de multe împărăteșe și distinse doamne de la Curte își văd viața mînjită de exercitarea prostituției, la toate nivelurile, dar, dintre toate, merită menționată comportarea popularei Mesalina, soția împăratului Claudiu. Ea nu pare a avea rivală în ceea ce privește lista amanților ce i-au trecut prin pat: de la senatori, militari și gladiatori, până la propriul cumnat Viniciu. Purtarea desfrînată și nesățioasă nevoie sexuală a împărăteșei duc la ordonarea asasinării acelor bărbați care nu răspundeau dorințelor sale. „Ești atât de avidă de plăceri – îi spune un actor de mimică – încât tinerii pe care-i primești în casa ta din Quirinal sunt incapabili a-ți împlini aspirațiile. Tu ai nevoie de legionari robuști, gladiatori și hamali din porturile insulei Tiberina...”

Cu o frumusețe greu de întrecut, împodobită cu cele mai strălucitoare bijuterii și țesături ale epocii, cu o voce arzătoare și o rafinată inteligență, Mesalina este privită de mulți bărbați ca o delicată, la care nici nu visaseră. Totuși, când împărăteasa și-a văzut epuizate toate plăcerile, și-a dăruit întreaga dragoste lui Cayo Silio, cu care s-a căsătorit, în timp ce adevăratul său soț, împăratul Claudiu, se afla la Ostia.

Claudiu a fost informat de scandalosul adulter al soției sale și șovăia dacă mai putea încă să o ierte, dar libertul Narcis a dat ordin ca Mesalina – care nu avea decât vârsta de 24 de ani – să fie ucisă.

Împărații înșiși au contribuit la imaginea acestei Rome prostituate, prin nebuniile și excesele lor. ■

**Adaptare
după Historia y vida, de
Ana VĂDEANU**

BORIS I, REGELE ANDORREI

(Urmare din p. 80)

despre nici o confuzie, am găsit în biblioteca unui localnic din Piera o enciclopedie catalană în 6 volume, de unde am extras datele respective, utilizate și în articolul de față.

După 1945, economia Andorrei s-a dezvoltat rapid, în special datorită faptului că zona a devenit o piață de prim ordin pentru numeroase mărfuri europene și de pe alte continente, atrase de condițiile de vamă deosebit de favorabile. Comerțul cu bunuri de consum „duty free” și turismul au devenit cele mai importante surse de venituri. Absența impozitului pe venit și a altor forme de taxare directă au favorizat transformarea Andorrei într-un paradis fiscal.

În Andorra nu există șomaj. În bugetul țării pe anul 1990 (cheltuieli cca 21,4 miliarde pesetas, venituri cca 12,5 miliarde pesetas – 1 dolar = 131,4 pesetas) nu sunt prevăzute nici un fel de cheltuieli militare. În 1993 țara dispunea de 34 168 autoturisme și 4 033 autocamioane (cca 2 autoturisme la 3 locuitori).

În iulie 1993 Andorra a devenit cel de-al 184-lea membru al Organizației Națiunilor Unite și a Spania au stabilit ambasade în Andorra.

După sute de ani de aproape totală izolare, când un aventurier ca Boris Skosîrev putea să se autoîncoroneze rege în inima Europei, anii de după 1945 au marcat pentru Andorra o schimbare radicală.

Așa vă place istoria?

CINE A INVENTAT ROATA DE DISTRAȚIE?

O prezență obișnuită în parcurile din multe țări – cea mai vestită rămâne cea din Prater-ul vienez – roata de distracție are, ca orice invenție umană, propria-i istorie. Să încercăm să o reconstituim pornind de la un articol publicat în revista *American History Illustrated* (Istoria americană ilustrată), sub semnătura lui Jack Klasey, un autor care a dedicat acestui subiect 20 ani de cercetări.

În Statele Unite, ea este numită Rota lui Ferris. În 1893, inginerul George Washington Gale Ferris a înălțat o imensă roată de oțel care trebuia să le ofere vizitatorilor Expoziției Mondiale Columb din Chicago o imagine de neuit. Pe parcursul celor 20 de săptămâni cât a rămas deschisă expoziția, roata s-a dovedit un punct de atracție, 1 453 611 persoane plătind câte 50 cenți pentru a petrece 20 de minute în aer.

Pe atunci, Ferris avea 34 ani și conducea o companie care testa calitatea și rezistența oțelurilor folosite la construirea de poduri. Poate fi el considerat inventatorul roții de distracție? În mod sigur, ideea folosirii unor roți verticale pentru amuzamentul unor persoane nu i-a aparținut. Un călător englez din secolul XVII, Peter Mundy, descrie o astfel de roată, antrenată manual, ce putea fi folosită de 10 persoane. În secolele următoare, roți de amuzament, cu patru locuri, erau frecvent întâlnite la bălăcurile din Europa. S-ar putea ca la Târgul statului New York, ținut la Syracuse, în 1849, să fi fost prezentă pentru prima oară o asemenea construcție. Primul patent a fost scos în 1867, de către o firmă din Connecticut. În 1891, William Somes a obținut și el un patent pentru o roată de distracție, plasată în Atlantic City, New Jersey.

Organizatorii Expoziției Mondiale Columb din Chicago au sperat să găsească un proiect care să rivalizeze cu Turnul Eiffel, simbolul Expoziției Mondiale din Paris, din 1889. Cea mai bună idee li s-a părut cea a lui Ferris. Acesta le-a propus o roată realizată din oțel, capabilă să transporte deodată 2 100 de persoane. Proiectul a fost aprobat la sfârșitul lunii noiembrie 1892 și trebuia să fie gata la 1 aprilie 1893. Ferris se angaja să încheie operațiunile de demontare la 60 de zile după închiderea expoziției.

S-a dovedit că doar cinci luni erau insuficiente pentru nivelul tehnologiei de atunci. Abia la 11 iunie 1893 s-a putut efectua primul test, deschiderea oficială făcându-se peste alte 10 zile. Construcția înghițise 362 000 dolari și cântărea 1 200 tone. Aproximativ 3 000 becuri electrice marcau conturul roții pe timpul nopții.

Roata a funcționat pe toată durata expoziției fără să apară vreun incident sau să provoace vreun accident. Dar la numai opt zile de la inaugurare, Garden City Observation Wheel Company din Chicago a depus o plângere contra lui Ferris, pe motiv că încă de la 1 aprilie ei ofereau sub o licență de la William Somers o roată de distracție, realizată din lemn, în apropierea terenurilor expoziției.

În timpul audierilor, Ferris a recunoscut că s-a urcat, în Atlantic City, într-o roată de distracție, împreună cu copiii săi, dar că i-a acordat, în acel moment, prea puțină

atenție. La întrebarea procurorului dacă se consideră inventatorul respectivei roți, el a răspuns: „Lumea știe prea bine că eu sunt cel care a proiectat și construit roata Ferris pentru simplul motiv că îmi poartă numele, lucru care s-a făcut la sugestia și insistențele deținătorilor de acțiuni și a comitetului director, în ciuda protestelor mele”.

La 3 iulie 1893, judecătorul Peter Grosscup a respins plângerea, obligând firma Garden City să plătească 26 dolari și 50 cenți cheltuieli de judecată.

În aprilie 1894 s-a început demolarea roții. Inițial, a existat un proiect pentru mutarea ei la New York, abandonat. Piese componente au fost depozitate până în 1895, când roata a fost din nou ridicată, tot la Chicago, într-un parc privat de distracții. Nu s-a mai bucurat de același succes. La 2 iunie 1903, a fost vândută, în urma falimentului lui Ferris Wheel Company, doar pentru prețul oțelului: 1 800 dolari. Luther V. Rice, managerul general încă din vremurile de glorie ale anului 1893, le declara reporterilor că era „o rușine, o teribilă rușine”.

Și totuși, roata în sine a mai supraviețuit un an, fiind prezentă în 1904 la o expoziție din St. Louis. Noii proprietari au rezervat una dintre cabine pentru celebrarea căsătoriilor sau pentru banchete. La 12 mai 1906, *Chicago Tribune* povestea că au fost necesari 200 funzi de dinamită pentru demolarea roții. În câteva minute nu mai era decât o masă de oțel, de peste 10 metri înălțime.

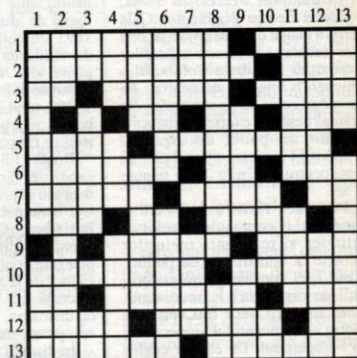
George Ferris dispăruse înaintea creației lui, la vârsta de 37 de ani, din cauza febrei tifoide. A murit sărac, dar numele i-a rămas pentru totdeauna legat de roțile de distracție, ce fac și azi deliciul copiilor și nu numai al lor. ■

TRECUTE VIEȚI DE DOAMNE ȘI DOMNIȚE

ORIZONTAL: 1) Doamna voievodului muntean Radu cel Mare – ...de Tolmay, soția lui Mircea cel Bătrân. 2) Una din fiicele lui Alexandru Lăpușeanu – Fluviu european. 3) Măria..., mod de adresare unui voievod – Noră a lui Constantin Brâncoveanu, care, prin fiul ei Constantin, a asigurat continuitatea acestui neam pe linie bărbătească – Metal albăstrui. 4) Ion Neculce – Calm! – Avea în pază reședința domnească. 5) Fiica mai mică a domnitorului Ioan Gheorghe Caragea, domniță care a inițiat primele reprezentații de teatru cult în țara noastră – Fiică a lui Petru Rareș, devenită doamnă a voievodului muntean Mircea Ciobanul. 6) Nemișcată – Zoe Racoviță – Insulă daneză. 7) Pasăre din America de Sud asemănătoare struțului – Combustibil efemer – Alexandru Macedonski. 8) Astfel – Dimitrie Sturdza – A doua soție a domnitorului muntean Vlad Vintilă de la Slatina. 9) Maria de Mangop pentru Ștefan cel Mare – Aviator (fig.). 10) Întemeietorul Țării Românești – Fiică a lui Neagoe Basarab, devenită doamna voievodului moldovean Ștefăniță. 11) Udriște Spătaru – Ștefania alintată – Armament greu. 12) Floarea castității – A doua soție a domnului Țării Românești Nicolae Alexandru – Alexandru Davila. 13) Una din cele șapte domnițe ale lui Constantin Brâncoveanu, care a ctitorit o frumoasă biserică bucureșteană – Fiică a lui Mihai Viteazul și a Tudorei din Târgșor.

VERTICAL: 1) Prințesă sârbă numită și Elena, căsătorită cu Petru Rareș – Nasture (pop.). 2) Doamna voievodului moldovean Lațcu – Soția mușatinului Roman I. 3) Târg (abr.) – Nefericita fiică a lui Ștefan cel Mare, măritată cu unul din fiii țarului rus Ivan III – Rele! 4) Interjecție – Ursitoare din mitologia scandinavă – Altă fiică a lui Constantin Brâncoveanu. 5) Hipocoristic de

la Lenuța – Domniță, fiică a lui Alexandru Lăpușeanu și a doamnei Ruxandra. 6) Nepoată a lui Mihai Viteazul, de la fiul acestuia, voievodul Nicolae Pătrașcu – Prima născută dintre fetele lui Constantin Brâncoveanu, căsătorită cu Ilieș Vodă. 7) Element de legătură între metale – Localitate siriană. 8) Cercetare amănunțită – Aproximativ. 9) Doamna voievodului moldovean Iancu Sasul – Soția biblicului Avram. 10) Editura (abr.) – Măsură agrară. 11) Denumirea popoarelor indo-iraniene (fam.) – Sălcâm (pop.). 12) Soția lui Alexandru cel Bun, mamă a viitorului voievod Petru Aron – Odată pe an. 13) Domniță, fiică a lui Radu Șerban, căsătorită cu voievodul muntean Nicolae Pătrașcu – Cea mai mică dintre fetele domnitorului martir Constantin Brâncoveanu.

Dicționar: ALS, URD, IBIL.

Dr. I. I. MARINESCU,
Craiova

DIALOG CU CITITORII

AMINTIRE

Era acum treizeci de ani. Nu de multă vreme ajunsesem episcop la Arad și apoi mitropolit la Timișoara. În ciuda locului important ocupat în ierarhia bisericească, sau poate tocmai de aceea, am ajuns să resimt tot mai apăsătoare povara dictaturii comuniste, hotărâtă să restrângă la maximum orice activitate religioasă până la stadiul anihilării ei. N-au lipsit șicanele, umilirile și pediclele îndreptate împotriva mea, ca și asupra oricăruia dintre noi. În momentele respective, asupra cărora nu vreau să insist – sunt încă foarte vii în memoria fiecăruia – o oarecare mângâiere, chiar îmbărbătare am găsit în citit. Pe lângă obișnuitele cărți, să le spun de specialitate, mi-a atras atunci atenția o revistă care se dozeba radical de toate celelalte prin conținutul, forma și autorii articolelor. E vorba de Magazin istoric.

Fără să recurg la cuvinte ticluite, voi arăta deschis nerăbdarea cu care așteptam fiecare număr, aducându-mi, ca oricărui alt cititor, prilejul evadării dintr-un prezent apăsător, spre trecutul plin de lumină al neamului nostru și al altor popoare. E adevărat că din când în când se recurgea și la inevitabilele concesi reprezentate de abordarea unor teme „progresiste”, dar restul lumina, încuraja și mângâia. Așa am perceput Magazin istoric de care nu m-am lipsit nici un an și care, pe deasupra, mi-a făcut marea cinste de a-mi solicita colaborarea în câteva rânduri.

Sunt așadar treizeci de ani de când nu m-am despărțit de această publicație aflată la nivelul franțuzeștii Miroir de l'Histoire sau altor vestite reviste asemănătoare. Pe măsura apariției, ea și-a îmbunătățit profilul și, mai ales, după decembrie 1989, când restricțiile operate de nemiloasa cenzură au dispărut. Obișnuit s-o primesc lunar, n-am încetat s-o citesc și azi, urându-i viață îndelungată ca astfel, și de acum înainte, să desfășoare și îmbogățească suferințele pe cititori, oferindu-le în plus îmbolduri spre fapte binecuvântate.

NICOLAE, Mitropolitul Banatului

700 DE ANUNȚURI TELEFONICE

Un salut colegial la o aniversare importantă a popularei reviste Anunțuri Telefonice: 700 de apariții. Dorim eficienței publicației – condusă cu energie și competență de consilierul nostru onorific, domnul RADU ION POPESCU – să aibă în continuare succes în aportul ei la crearea economiei de piață în țara noastră.

DE LA CATEDRĂ

DL. colonel (r) EMILIAN MIHAI CRISTEA, din Bacău: În ultimii 15 ani, am fost cadru didactic în anumite instituții de învățământ militar. În cadrul activității didactice am folosit, ori de câte ori am avut prilejul, multe date, informații, relații din Magazin istoric. Reacțiile erau diferite în fața acestor incursiuni istorice. Cei cărora mă adresas erau desigur interesați și curioși să afle cât mai multe despre evenimentele relatate și, bineînțeles, cât mai aproape de adevăr.

Din punctul de vedere al conducerii învățământului de științe sociale, însă nu o dată mi s-a atras atenția că eram obligat să folosesc numai „sursele” oficiale. Se argumenta că ceea ce luam din anumite articole din Magazin istoric era doar pentru mine și nu pentru a fi expus în fața auditorilor, deoarece aceștia puteau citi și singuri opiniile subiective ale autorilor.

Dar, aceasta a fost. Acum situația s-a schimbat.

„VOR FI REABILITAȚI”

Iată și alte gânduri din scrisorile primite la aniversare.

RADU GURĂU, din Timișoara: Mă leagă multe amintiri de revistă. Adeseori,

spre rezolvarea unor probleme am apelat la colecția Magazin istoric.

Prof. PAVEL PANDURU, din com. Prigor, jud. Caraș-Severin: Revista a fost nelișită de pe catedră, ca material didactic, atât ilustrativ, cât și documentar, prin numeroasele și de multe ori inedite materiale publicate.

Cpt. (r) SZABO FRANCISC, din com. Urseni, jud. Timiș: Sincere urări de bine, cu sănătate și ani lungi de viață.

A. ELENA, din Hunedoara: Acum 30 de ani, când am citit primul număr al revistei, cu persoane care aveau vârsta mea de acum, am auzit vorbindu-se în șoaptă: vor fi reabilitați cu timpul Maniu, Brătianu, Antonescu și alții. Am avut șansa să trăiesc și să mă conving că așa este.

CEECEA CE RĂMÂNE

CONSTANTIN COJAN, din Sibiu: Magazin istoric, serie nouă, este mai bogat în conținut, instructiv, mai ales, pentru generațiile tinere.

N. MONCEA, din Motru, jud. Gorj: Când toate se schimbă de la o zi la alta, un singur lucru rămâne – adevărul istoric.

VIVIANA V. PANAITESCU, studentă anul II, Facultatea comerț, Academia de Studii Economice, din București: Sunt îndrăgostită de istorie și de Magazin istoric încă din liceu. Faptul că m-am atașat de această revistă m-a determinat să obțin o diplomă pe care mi-o doresc mult – aceea de absolventă a Facultății de istorie.

SAVA CĂRLAN, din Iași: Ceea ce am simțit încă de la apariția primei număr al revistei a fost sentimentul că am primit o armă împotriva întunericului, neadevărului și propagandei străine umilitoare.

FARMACIE

La 3 aprilie 1864, prin decret domnesc semnat de Al. I. Cuza, se înființa în Brăila cea de-a patra farmacie. Ulterior, aceasta a devenit Farmacie a Curții Regale. Unul dintre proprietarii ei a fost și dr. Mina Minovici (1858-1933), născut în Brăila, fondatorul școlii române de medicină legală și întemeietorul Institutului medico-legal din Capitală.

În 1921, M. Minovici a vândut farmacia lui Constantin Ionescu Berechet, în a cărui proprietate s-a aflat până în 1949. În acel an, familia Berechet a fost izgonită din clădire, farmacia intrând în patrimoniul Ministerului Sănătății, care, ulterior, a cedat-o teatrului din localitate, care a transformat-o în atelier. După 1989, clădirea – cu aspect deosebit și localizare centrală – a devenit ... local de alimentație publică.

Deși figurează pe lista monumentelor istorice, fosta Farmacie a Curții Regale din Brăila își așteaptă încă reîntrirea în drepturile sale istorice, ne-a spus dl. **NICULAE IONESCU BERECHET**, într-o recentă vizită la redacție, care a urmat aceeași profesie ca a tatălui său.

CERERI ȘI OFERTE

VASILE AVRAMESCU, str. Olga Banc, nr. 17, Râmnicu Vâlcea, solicită: nr. 3/1991; ofera: nr. 2-9/1967; 1-3, 5-12/1968; 1, 3, 6, 9/1969; 4/1970; 3, 4, 9/1972; 9/1973; 7-9, 12/1975; 12/1976; 1-9/1977.

IULIAN BORGovan, str. Solomon Haliță, nr. 3, ap. 27, Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, ofera: nr. 4/1970; 9/1973; 6/1978; 4/1981; 9/1987; 12/1989; 7/1990.

CONTENTS (Romanian History)

T. Cipariu Honouring the Old Books • **I. Scurtu** A New Document: Ion Antonescu imprisoned in Moscow • **K. Schönherr** A German Point of View on August 23rd, 1944 • **Al. Duțu** Romanian P.O.W. in Soviet Union • **A. Marga** The Deportation of Transylvanian Saxons (1945-1949) • **C. Richter, C. Sencovici, D. Fonosch** The Old Fortified Church from Biertan • **A. Plămădeală** Constantin Brâncoveanu, Prince and Martyr • **D. Onciul, C. Diamandi** Glimpses from Carol I's Life • **V. Pétin** At Mărășești, 40 Years After • **L. Betea** Who financed The Romanian Communists? (II) • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • 1952. The Government decides on Football Affairs • **S. Marcus** Thoughts about the History of Culture

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

T. Cipariu Honneur aux livres anciens • **I. Scurtu** Un document inédit: Antonescu enquêté à Moscou • **K. Schönherr** Le 23 août 1944 dans les archives allemands • **Al. Duțu** Les prisonniers de guerre roumains en U.R.S.S. • **A. Marga** La déportation des Allemands transylvains (1945-1949) • **C. Richter, C. Sencovici, D. Fonosch** L'ancienne église-forteresse de Biertan • **A. Plămădeală** Constantin Brâncoveanu, prince et martyr • **D. Onciul, C. Diamandi** Scènes de la vie de Charles I • **V. Pétin** À Mărășești, 40 ans après • **L. Betea** Qui a financé les communistes roumains? (II) • **I. Lăcustă** À Bucarest il y a 50 ans • 1952. Le football dans l'attention des ministres communistes • **S. Marcus** Essai sur l'histoire de la culture

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

T. Чипариу Почтение старинным книгам • **И. Скурту** Новый документ: допрос Антонеску в Москве • **К. Шёнхерр** 23-ого августа 1944 г. Германская точка зрения • **Ал. Дуцу** Военнопленные в СССР • **А. Марга** Ссылка трансильванских саксов (1945-1949) • **К. Рихтер, К. Сенкович, Д. Финош** Церковь - крепость в Биертане • **А. Плямэдяль** Константин Брынковяну, государь и мученик • **Д. Ончул, К. Диаманди** Из жизни короля Кароля I • **В. Петин** В Мэрэшешти спустя 40 лет • **Л. Бетя** Кто финансировал румынских коммунистов (II) • **И. Лăкустă** В Бухаресте 50 лет назад • 1952. Футбол в суждениях коммунистических министров • **С. Маркус** Размышления об истории культуры

INHALT (Rumänische Geschichte)

T. Cipariu Ehrung den alten Bücher • **I. Scurtu** Eine unbekannte Urkunde: Antonescu im Moskauer Verhör • **K. Schönherr** Der 23 August 1944 - ein deutsche Gesichtspunkt • **Al. Duțu** Die Kriegsgefangenen in der U.R.S.S. • **A. Marga** Als die Sachsen deportiert wurden (1945-1949) • **C. Richter, C. Sencovici, D. Fonosch** Die Kirche-Festung von Biertan • **A. Plămădeală** Constantin Brâncoveanu, Fürst und Märtyrer • **D. Onciul, C. Diamandi** Aus dem Leben König Carol I • **V. Pétin** In Mărășești, nach 40 Jahre • **L. Betea** Wer hat die rumänischen Kommunisten finanziert? (II) • **I. Lăcustă** In Bukarest vor 50 Jahre • 1952. Der Fussballspiel in den Gesprächen der Kommunistischen Minister • **S. Marcus** Denkend über die Kulturgeschichte

SUMARIO (Historia romana)

T. Cipariu Homenaje a los viejos libros • **I. Scurtu** Un documento inédito: Antonescu sometido a una encuesta en Moscú • **K. Schönherr** El 23 de Agosto de 1944 - un punto de vista alemán • **Al. Duțu** Los prisioneros de guerra en la U.R.S.S. • **A. Marga** La deportación de los rumanos de origen alemana (1945-1949) • **C. Richter, C. Sencovici, D. Fonosch** La iglesia-fortaleza de Biertan • **A. Plămădeală** Constantin Brâncoveanu, príncipe y mártir • **D. Onciul, C. Diamandi** De la vida del rey Carol I • **V. Pétin** En Mărășești después de 40 años • **L. Betea** Quién ha financiado a los comunistas rumanos? (II) • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años • 1952. El fútbol en el debate de los ministros comunistas • **S. Marcus** Pensamientos sobre la historia de la cultura

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 - Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an - 80 dolari U.S.A.

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.etc.ro/history/magazin.htm>

E-mail adress: anuntul@matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. - Imprimeria „Coresi” - București

93/38

magazin istoric

